

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1944.

Andra kammaren.

Nr 16.

Tisdagen den 2 maj.

Kl. 4 em.

Förhandlingarna vid detta sammanträde leddes av herr förste vice talman-
nen; varjämte, på grund av förfall för sekreteraren, undertecknad, jämlikt
herr förste vice talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet Kungl. Maj:ts å kamma-
rens bord vilande proposition, nr 250, med förslag till förordning angående
fortsatt tillämpning av förordningen den 30 juni 1943 (nr 493) om begräns-
ning i vissa fall av skatt till staten.

§ 2.

Föredrogs, men bordlades åter statsutskottets utlåtanden och memorial nr
11 och 106—117, bevillningsutskottets betänkanden nr 30 och 31, bankout-
skottets memorial och utlåtanden nr 45—47, första lagutskottets utlåtande
nr 28, andra lagutskottets utlåtande nr 33 samt andra kammarens tredje till-
fälliga utskotts utlåtande nr 8.

§ 3.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.02 em.

In fidem
Gunnar Britth.

Onsdagen den 3 maj.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollen för den 25, den 26 och den 29 nästlidna april.

§ 2.

I enlighet med kammarens därom den 26 nästlidna april fattade beslut företogs nu val av dels sex revisorer för deltagande i den granskning av statsverkets, riksbankens och riksgäldskontorets tillstånd, styrelse och förvaltning, som skall äga rum under innevarande år, dels ock sex suppleanter för dessa revisorer; och befunnos efter valförrättningens slut följande ledamöter av riksdagens andra kammare hava blivit utsedda till revisorer och suppleanter, nämligen

herr <i>Andersson</i> i Prästbol				till revisor med herr <i>Olsson</i> i				
					<i>Mellerud</i>		som suppleant	
»	<i>Björklund</i>	»	»	»	<i>Ward</i>	»	»	
»	<i>Björling</i>	»	»	»	<i>Sandberg</i>	»	»	
»	<i>Lövgren</i>	»	»	»	<i>Paulsen</i>	»	»	
»	<i>Persson</i> i Falla	»	»	»	<i>Svedman</i>	»	»	och
»	<i>Gustafson</i> i Vimmerby	»	»	»	<i>Hammarlund</i>	»	»	,

var och en med 143 röster.

§ 3.

Justerades protokollsutdrag angående det i § 2 här ovan omnämnda valet.

§ 4.

*Svar på
interpellation.*

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**, som anförde: Herr talman! Med andra kammarens tillstånd har dess ledamot herr Sundberg till mig framställt följande frågor, nämligen

för det första huruvida jag uppmärksammat, att fall förekommit, då prästmän vid begravningsakt förbjudit vissa föreningar att i kyrkan medföra föreningens samlingstecken, fana eller standar;

för det andra huruvida jag anser att dylikt förbud, till synes riktat företrädesvis mot fackföreningar, kan skapa en irritation, som verkar störande vid en begravningshögtidlighet; samt

för det tredje huruvida jag är beredd att överväga åtgärder i syfte att förebygga uppkomsten av dylika irritationsmoment.

I motiveringen till interpellationen relateras en händelse, som nyligen timat i en västkustförsamling. Enligt den av interpellanten lämnade redogörelsen skulle församlingens kyrkoherde ha vägrat en fackförening att i kyrkan införa föreningens fana vid jordfästningen av en avliden medlem av föreningen.

Svar på interpellation. (Forts.)

På förfrågan, huruvida fanbäraren skulle utvisas ur kyrkan om förbudet icke respekterades, uppges kyrkoherden ha svarat, att så komme att bli fallet. Under jordfästningsakten fick fanbäraren med fanan stanna utanför kyrkan.

I en med anledning av interpellationen avgiven förklaring har kyrkoherden lämnat en härifrån delvis avvikande skildring av händelseförloppet. Sålunda bestrider kyrkoherden, att han förbjudit, att fanan finge införas i kyrkan. I stället gör han gällande, att han dagen före jordfästningen per telefon tillfrågades av en representant för fackföreningen, hur han komme att ställa sig till föreningens avsikt att med fackföreningsfanan träda upp i kyrkan, och att han därvid endast svarat, att han icke förut varit med om något dylikt. Kyrkoherden hävdar, att fackföreningsrepresentanten härtill genmält, att föreningen under sådana omständigheter skulle stanna med fanan utanför kyrkan och ansluta sig till processionen, då denna tågade ut ur kyrkan. Så skedde även. I sin förklaringskrift har kyrkoherden emellertid icke dolt, att han personligen hyser den åsikten, att fanor, standar och dylikt icke böra få förekomma i en kyrka. Han gör även gällande, att denna uppfattning allmänt delas inom församlingen och överhuvud taget inom det stift — Göteborgs stift — som församlingen tillhör.

Från domkapitlet i Göteborg har jag inhämtat, att fackföreningen med anledning av den av interpellanten relaterade tilldragelsen ingivit en anmälan mot kyrkoherden med hemställan om vidtagande av sådana åtgärder, som domkapitlet må finna behövliga för att det skedda icke skall upprepas. Då saken sålunda är föremål för myndighets utredning och prövning kan det icke vara riktigt att här ingå på en närmare bedömning av kyrkoherdens förfaringssätt. Principiellt torde dock följande kunna fastslås. Gällande författningar innehålla intet uttryckligt stadgande om vem som äger upplåta eller eljest förfoga över en församlings kyrka. Enligt hävdvunnen ordning, som godtagits i rättstillämpningen, ankommer det emellertid på pastor, d. v. s. i detta fall kyrkoherden, att bestämma om kyrkans upplåtande för gudstjänstämål. Pastor torde även äga både rätt och plikt att tillse, att därvid intet förekommer, som vanhelgar kyrkan. Pastor får emellertid icke förfara godtyckligt utan har att handla under tjänstemannaansvar. Förbjuder pastor en sak, som ej kan anses vanhelga kyrkorummet, bör rättelse kunna vinnas. I ett fall har justitieombudsmannen anställt åtal mot en kyrkoherde, därför att denne utan stöd av lag vägrat att förrätta en jordfästning med mindre än att till graven medförda florbhängda fackföreningsstandar först avlägsnades. Åtalet, som fullföljdes till Göta hovrätt, ledde till att hovrätten i utslag den 29 april 1910 dömde ifrågavarande kyrkoherde till varning för oförstånd i ämbetsutövning. Hovrättens utslag vann laga kraft.

Med hänsyn till vad jag sålunda anfört saknar jag anledning att nu överväga särskilda åtgärder i syfte att förebygga att sådana händelser som den av interpellanten påtalade upprepas, detta så mycket hellre som interpellanten själv konstaterat, att fallet »glädjande nog är ganska enastående och på intet sätt belyser prästerskapets allmänna inställning till frågan om huruvida fackföreningsfanor skola få införas i kyrkorna».

Härefter yttrade:

Herr **Sundberg**: Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet få frambara mitt värdsamma tack för det avgivna svaret på min interpellation.

Av detsamma framgår, att kyrkoherden i anledning av interpellationen fått inkomma med en förklaring. I denna förklaring bestrider kyrkoherden — vil-

Svar på interpellation. (Forts.)

ket förresten är ganska underligt — att något förbud utfärdats mot fanans införande i kyrkan. Han hade endast, säger han i sitt svar, meddelat att han icke förut varit med om något dylikt. Fackföreningens representanter skulle enligt kyrkoherden därtill ha genmält, att föreningen under sådana omständigheter skulle stanna utanför kyrkan med fanan.

En sådan beskrivning av händelsen ger ju sken av att en överenskommelse skulle ha träffats. Så var dock ingalunda fallet. Från fackföreningens sida har det sagts, att kyrkoherden redan vid en första förfrågan i saken ställde sig avvisande. Man påpekade också i det sammanhanget, att det numera är mycket brukligt och ganska allmänt tillåtet att medföra fanan i kyrkan. Härtill hade då kyrkoherden i sin tur genmält, att om så vore förhållandet, så gällde detta i varje fall inte i Vallda kyrka.

Jag anser att det är ett ganska underligt resonemang denne prästman för. Om nu Vallda kyrka utgör ett undantag från en allmänt gällande regel, så måste väl — enligt min uppfattning åtminstone — ett förbud ha förelegat. Enligt många och lika trovärdiga uppgifter som dem kyrkoherden lämnat har man funnit hans beteende ganska underligt. En av de i processjonen deltagande hade också, såsom i interpellationen anges, dristat sig till att fråga, hurvida fanvakten skulle avvisas, om förbudet icke respekterades, och härtill hade kyrkoherden svarat: »Säkerligen.» Man frågar sig då hur det kan bestridas, att förbud förefanns.

Interpellationen i denna fråga framfördes innan någon anmälan till domkapitlet var bekant för mig. Händelsen i Vallda påminde mig nämligen om ett tillfälle, då jag själv som representant för en stor fackförening blev utvisad ur en kyrka, därför att vi önskade införa fackföreningsfanan. När det nu föreliggande fallet relaterades i pressen, ansåg jag att det för fackföreningsrörelsens del vore ganska nyttigt, om man från högre ort kunde få ett klarläggande av frågan om prästmännens makt och myndighet när det gäller upplåtande av kyrkorna. I detta avseende har också herr statsrådet i viss mån lämnat ett besked. I svaret upplyses nämligen om att gällande författningar inte innehålla något uttryckligt stadgande härom, men att enligt hävdvunnen ordning, som även godtagits i rättstillämpningen, det ankommer på pastor, d. v. s. i detta fall kyrkoherden, att bestämma om kyrkans upplåtande för gudstjänständamål. Därvid hade denne rätt och plikt att tillse, att intet förekommer som vanhelgar kyrkan. Det tillägges, att prästmannen i fråga därvid helt naturligt icke får förfara godtyckligt, utan har att handla under tjänstemannaansvar. En sådan rättspraxis kan naturligtvis godtas av föreningsfolk. Jag är sålunda tillfredsställd med att det nu ifrån högsta ort har påpekats att prästmännen icke få förfara godtyckligt, och jag hoppas att detta uttalande även uppmärksammas bland prästmännen i landet.

Om herr statsrådet i svaret hade givit till känna något angående sin principiella inställning till sakfrågan, hade naturligtvis min tillfredsställelse varit ändå större. I anledning av att frågan nu är föremål för myndighets prövning, anser emellertid herr statsrådet det icke vara riktigt att ingå på en bedömning av kyrkoherdens förfaringssätt. Med hänsyn härtill skall jag avstå från att efterlysa herr statsrådets personliga uppfattning. Jag tror dock jag vågar påstå att man inom fackföreningsrörelsen och föreningsrörelsen i allmänhet hyser den bestämda uppfattningen, att kyrkoherdens handlingssätt i detta fall varit godtyckligt och synnerligen omdömeslöst. I kyrkoherdens yttrande till domkapitlet, vilket nu genom pressen har blivit bekant, finner man nämligen en mängd ganska underliga uttalanden. Där säges bl. a., att konsekvenserna av släpphänthet, när det gäller upplåtande av kyrka, äro avskräckande. Det börjar så vackert med fanor och standar i kyrkan. Snart följa, säger

Svar på interpellation. (Forts.)

kyrkoherden, föredrag och föreläsningar, och så frågar han sig: skall kyrkan förvandlas till klubbрум, teater och biograf? Yttrandet innehåller minst sagt en ganska underlig samling av påståenden, som vittna om omdömeslöshet. Han har även inblandat frågor som inte alls höra till saken. Han frågar om kyrkan skall förvandlas till biograf. Vem har ifrågasatt någonting sådant? Det gör jag för min del givetvis icke, även om jag personligen skulle kunna anse, att exempelvis en förevisning av en Chaplinfeld i och för sig kan ge mycket mera av kristlig kärlekslära än kanske en predikan i Vallda kyrka.

Kyrkoherden främhåller vidare, att man allmänt har den känslan och uppfattningen, att fanor och dylikt icke vid något tillfälle böra förekomma i en kyrka. Hur kan då denne prästman bestrida, att han förbjudit fanans medförande i kyrkan, när han tillkännager en sådan uppfattning? Denna inlaga till domkapitlet har glädjande nog föranlett en del prästmän att protestera mot dessa kyrkoherdens yttranden, särskilt mot att han gör gällande, att hans intoleranta uppfattning är utmärkande för prästerskapet inom Göteborgs stift. Kyrkoherden generaliserar sålunda och tillägger sina kolleger en uppfattning, som han själv hyser och som han otvivelaktigt önskar att även kollegerna måtte hysa. Jag har däremot i min interpellation sökt undvika generalisering, och herr statsrådet har tagit detta som en anledning till att någon åtgärd från ecklesiastikdepartementets sida numera icke anses erforderlig.

När jag i interpellationen sade, att det fall som inträffat i Vallda församling glädjande nog är enastående i detta avseende, så höll jag mig till sanningen, vilket ju brukar vara en ganska hållbar princip. Fallet är nämligen ganska enastående, men det är i alla fall, enligt nu rådande uppfattning hos föreningsfolk här i landet, ett fall för mycket. Vi ha nu att motse domkapitlets behandling av fackföreningens anmälan. Jag är övertygad om att fackföreningens styrelse icke ingivit någon anmälan, om det icke funnits någon orsak därtill. Det sitter nämligen i allmänhet förnuftigt folk i fackföreningsstyrelserna i vårt land.

Det är även en annan sak i interpellationssvaret, som jag särskilt fäst mig vid. Det är den redogörelse, som herr statsrådet lämnat för de åtgärder, som företagits i ett föregående liknande fall, då en prästman vägrat att låta fackföreningsfanor medföras vid begravning. Jag slutar med att säga, att även om jag inte kan få lov att tolka den redogörelse, som i detta avseende lämnats, som en rekommendation eller anvisning, så anser jag det i alla fall vara mycket bra att en redogörelse för detta fall givits i interpellationssvaret, för vilket jag ännu en gång ber att till herr statsrådet få framföra mitt tack.

Herr **Pettersson** i Dahl: Herr talman! Jag skall inte lägga mig i det fall som här relaterats angående standaret, men när denna sak kommit på tal är det ganska svårt att låta bli att yttra sig.

Den prästman, varom här är fråga, har redan från allra första början kommit i en viss motsatsställning till sin församling. Kammarens ledamöter kanske erinra sig, att en prästman vid sin installation i ämbetet höll ett tal och utbringade en skål, som väckte stor uppmärksamhet, det var denne prästman. Hans framträdande vid olika tillfällen senare har även medverkat till att han inte blivit särdeles omtyckt i församlingen, vilket i sin tur haft till följd, att den gudstjänstlokal, där han predikar, har blivit så gott som helt avfolkad. Det har sagts ifrån församlingsbornas sida, att det inte är någon sällsynthet, att vid de gudstjänster, där han predikar, endast tjänstgörande klockaren samt ett par tre andra besökande äro närvarande i lokalen, änskönt hans företrädares gudstjänster voro ganska väl besökta.

Den ifrågavarande prästmannen har ju utnämnts till sin befattning emot

Svar på interpellation. (Forts.)

församlingens vilja på grund av den olyckliga nya prästvalslagen. Det är alltså herr ecklesiastikministern, som i sin tur begåvat församlingen med denne prästman. Jag har velat säga detta i detta sammanhang, och jag tror inte att det är lyckligt att detta förfaringssätt tillämpas i fortsättningen.

Numera göres med all rätt ganska mycket för att gudstjänsterna skola bli besökta, t. ex. genom utgivande av broschyrer och annan propaganda. Jag kan emellertid inte tänka mig, att det kan få några lyckosamma verkningar för framtiden, om man skulle bibehålla det systemet, att mot församlingarnas egen vilja prästmän tillsätts, som icke ha någon möjlighet att bli populära och stå på god fot med sin församling.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Till herr Petterssons i Dahl anförande vill jag endast foga den anmärkningen, att det är inte jag, som »begåvat» vederbörande församling med den ifrågasvarande kyrkoherden, utan det är lagen själv. Jag har nämligen endast följt dess bestämmelser. Vilja ni ha en annan ordning få ni ändra lagen. Så länge de nuvarande lagbestämmelserna äro i kraft, kommer jag i min egenskap av ecklesiastikminister att tillämpa dem.

Herr förste vice talmannen **Magnusson**: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att framhålla, att man går väl mycket vid sidan av föreliggande ärende genom att, som herr Pettersson i Dahl nu gjorde, taga upp frågan om vederbörande kyrkoherdes utnämning. Detta hör nämligen alls icke samman med det ärende som nu behandlas, nämligen frågan om standar skola få införas i en kyrka eller icke.

Härmed var överläggningen slutad.

§ 5.

Svar på interpellation.

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Andersson**, erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! Ledamoten av denna kammare herr Lindahl har frågat mig, om jag är beredd att föreslå åtgärder för upphävande av de missförhållanden, som enligt interpellantens mening föreligga beträffande persontrafiken vid järnvägslinjen Kumla—Närkes Kvarntorp.

Missförhållandena ha av interpellanten angivits bestå i att trängsel rått på tågen, att dessa vid ändstationen i Kumla icke framföras till en plattform inom den för övriga tåg avsedda delen av bangården samt att personvagnarna äro dåligt upplysta och rengjorda.

Interpellantens huvudanmärkning riktar sig emellertid mot järnvägens enligt interpellantens mening alltför höga biljettpriiser.

I anledning av de av interpellanten framförda anmärkningarna har jag inhämtat yttrande från järnvägsstyrelsen, varjämte järnvägens ägare, Yxhults stenhuggeriaktiebolag, ävensom Svenska skifferoljeaktiebolaget beretts tillfälle att avgiva yttrande.

Skifferoljebolagets arbetare äro praktiskt taget de enda resandena på järnvägen. Denna är närmast att anse såsom ett industrispår från Kumla till Yxhults stenhuggeriaktiebolags anläggningar i Hällabrottet, vilket industrispår förlängts med tre kilometer till skifferoljeverket i Kvarntorp. Persontrafiken kan beräknas vara av tillfällig karaktär dels därför att den före införandet av nuvarande trafikrestriktioner besörjdes med bussar, vilket sannolikt åter blir fallet, så snart restriktionerna upphört, och dels därför att större delen av anläggningsarbetarna i en framtid icke längre komma att behövas vid skiffer-

Svar på interpellation. (Forts.)

oljeverket. De för driften vid skifferoljeverket anställda arbetarna torde komma att i ökad utsträckning bosätta sig i närheten av sin arbetsplats.

På grund av dessa omständigheter har det ansetts skäligt, att de kostnader järnvägsbolaget nedlagt på upprustning av järnvägen för persontrafik skulle kunna avskrivras på jämförelsevis kort tid.

Kungl. Maj:t har den 26 mars 1943 fastställt taxa för persontrafiken under hänsynstagande härtill. Denna taxa upptager ett månadsbiljettpris av 20 kronor för sträckan Kumla—Kvarntorp. Med hänsyn till svårigheterna att i förväg bedöma inkomsterna och utgifterna erhöll taxan allenast provisorisk giltighet för ett års tid.

Från och med den 1 februari 1944 har järnvägsbolaget sänkt priset för nämnda månadsbiljett till 18 kronor. I ett av järnvägsbolaget avgivet förslag till ny taxa, som för närvarande är under remissbehandling, har bolaget förklarat sig villigt att sänka månadsbiljettpriset till 16 kronor. Det lägre priset tillämpas i avvaktan på Kungl. Maj:ts prövning provisoriskt fr. o. m. den 1 maj. Enligt järnvägsförvaltningens mening kommer det sänkta biljettpriset att medföra förlust på persontrafiken. Denna förlust får godstrafiken bära.

Till jämförelse med det nyss nämnda biljettpriset vill jag upplysa, att en månadsbiljett på Stockholms spårvägar för förortsbanan Slussen—Örby, som har ungefär samma längd, också betingar ett pris av 16 kronor.

Enligt upplysning från järnvägsstyrelsen var bolagets inkomst av persontrafiken under februari 1944, då trafiken uppvisade en toppunkt, lägre per personkilometer än för statens järnvägar. Med hänsyn härtill och till de speciella förhållanden, som i övrigt föreligga, finner jag icke anledning att ifrågasätta någon nedsättning av persontaxan utöver den som bolaget självt föreslagit.

Vad angår de detaljmärkningar beträffande persontrafikens skötsel, som av interpellanten framställdes, tillåter jag mig i huvudsak att hänvisa till järnvägsstyrelsens yttrande, varav jag låtit tillställa interpellanten en avskrift. Här vill jag endast framhålla, att de åtgärder till förbättring av förhållandena, som vidtagits eller planeras, synas mig ägnade att undanröja vissa besvärigheter, vilka tidigare näppeligen kunnat undvikas. Vad särskilt angår det av interpellanten påtalade förhållandet att tågen icke framgå till Kumla station vill jag erinra om, att detta sammanhänger med spårens konstruktion, som icke kan ändras utan ytterligare kostnader, vilka skulle ytterst drabba trafikanterna.

Slutligen vill jag i anledning av att interpellanten berört frågan om ett eventuellt förstatligande av banan upplysa, att denna tillhör de järnvägar, som undantagits från principbeslutet om järnvägsförstatligandet av den anledningen att de ansetts sakna allmän betydelse. Med visst fog kan visserligen sägas, att förhållandena härutinnan ändrats genom tillkomsten av Kvarntorps industrier. Järnvägens ägare anser dock, att ett förstatligande icke bör ske, enär järnvägen ingår som en del av den vid Yxhult bedrivna industriella verksamheten. Någon anledning att söka framtinga statsinlösen av järnvägen föreligger enligt min mening icke. Några större förändringar beträffande persontrafiken skulle ett förstatligande knappast medföra, ty icke heller för statens järnvägar vore det ekonomiskt försvarligt att driva persontrafiken å banan med förlust.

Vidare yttrade

Herr **Lindahl**: Herr talman! Jag ber att få tacka herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för svaret på min interpellation.

Sedan min interpellation avlämnades, ha de av mig påtalade höga biljett-

Svar på interpellation. (Forts.)

priserna mellan Kumla och Kvarnatorp blivit föremål för en behövlig justering. Efter förhandlingar mellan järnvägsstyrelsen och järnvägsbolaget ha månadsbiljetterna sålunda sänkts med två kronor. Om sedan järnvägsstyrelsens utlovade granskning av järnvägsbolagets kalkyler kunde föranleda ytterligare prissänkning, vore detta i högsta grad tacknämligt. Vidare har det ställts i utsikt att platsutrymmet skall utökas genom tillsättande av ytterligare någon vagn i de tågsätt, som trafikera ifrågavarande bana. Därjämte har det utlovats, att städningen i vagnarna skall förbättras. I anledning härav ber jag att få tacka herr statsrådet för positiv behandling av frågan på dessa punkter.

Även om sålunda varje liten sänkning av ett mycket högt biljettpris noteras med tillfredsställelse, ligga dock biljettpriserna på ifrågavarande bana alltså på toppen av de biljettpriser, som gälla i landet i övrigt. Enligt järnvägsstyrelsens yttrande är biljettpriset, även sedan det reducerats med två kronor, 100 procent högre än det pris, som gäller för motsvarande sträcka vid statens järnvägar. Att det sedan finns enskilda banor på andra håll, som också ligga med höga biljettpriser, kan inte ta bort det faktum, att arbetare och anställda vid Kvarnatorp alltså bli utsatta för mycket höga resekostnader. Det av herr statsrådet anförda exemplet om priset på månadsbiljetter på en av Stockholms spårvägars förortsbanor är enligt mitt sätt att se inte riktigt jämförbart med ifrågavarande fall. I det av herr statsrådet anförda exemplet gäller det nämligen trafikanter, som dels ha högre löneplacering, då de bo på högre dyrort, och dels torde ha någon kompensation för dessa höga resekostnader i för förorterna gällande lägre hyresnivå. Samma sakförhållanden torde väl i stort sett gälla även i de exempel på höga biljettpriser, som järnvägsstyrelsen anför i fråga om järnvägsbolagen Stockholm—Roslagens järnvägar, Stockholm—Saltsjön samt Stockholm—Västerås—Bergslagen. Samtliga dessa enskilda banor tillämpa höga biljettpriser, som dock icke överträffa Kvarnatorpsbanans. För arbetare och anställda vid Kvarnatorp inträffar ingen dylik kompensation i fråga om lägre hyreskostnader, då de från sin arbetsplats resa till högre dyrorter, som tillämpa högre hyror än de, som kunna gälla vid arbetsplatserna.

Jag ämnar inte här söka bestrida järnvägsbolagets ekonomiska kalkyler. De bli ju för övrigt utsatta för en sakkunnig granskning av järnvägsstyrelsen. Jag skulle emellertid önska, att denna granskning sattes in särskilt på en punkt, nämligen frågan huruvida det belopp, som — enligt vad som upplysts — en gång blivit nedlagt på banan, endast inrymmer den engångskostnad, som behövs för att järnvägen skulle bli upplåten för allmän trafik. I ifrågavarande belopp kunna nämligen dessutom vara inrymda vissa kostnader, som hade behövt nedläggas på banan, även om den icke blivit upplåten för allmän trafik. Det förefaller dock långt ifrån otroligt, att biljettpriserna måste bli höga, då man synes utgå ifrån att driften skall både betala omkostnader och återbetala nedlagt kapital under den korta tidrymden av tre år. En dylik beräkningsmetod medför emellertid — vilket jag tillät mig anföra i min interpellation — en extra beskattning av de arbetare och anställda, som måste använda ifrågavarande bana. Det är staten ovärdigt att på detta sätt ge sina egna anställda en extra börda på grund av att krisen framtvingat åtgärden att lägga ett industrispår under allmän trafik.

Även om det nu skulle visa sig vara omöjligt att förmå järnvägsbolaget att vidta ytterligare sänkning av biljettpriserna, borde dock något annat sätt att lindra arbetarnas och de anställdas resekostnader kunna tänkas komma i fråga. Det är ju ändock ett statligt bolag, som driver skifferoljeverken och som är arbetsgivare åt flertalet trafikanter på banan.

Den rationellaste lösningen av dessa problem är enligt mitt sätt att se ett förstatligande av Kumla—Kvarnatorps järnväg. Den uppfattningen har också

Svar på interpellation. (Forts.)

understrukits av 600 trafikanter, som undertecknat en skrivelse i frågan, vilken för en tid sedan överlämnades av en deputation som uppvaktade kommunikationsministern. Dessa trafikanter äro för övrigt i förnämligt sällskap i denna sin uppfattning, då järnvägsstyrelsen vid två tidigare tillfällen sökt skapa förutsättningar för ett statligt förvärv av banan. Att järnvägsstyrelsen härvid alltid fått avböjande svar, borde inte avskräcka från liknande framställningar i fortsättningen. En dylik negativ inställning från ett järnvägsbolag står nämligen i full överensstämmelse med den hållning, som förvaltningar för andra lukrativa banor hittills intagit till ett eventuellt förstatligande.

Det finns enligt min mening åtskiligt som talar för att denna bana borde bli statens egendom. Banan har nämligen — vilket även herr statsrådet anförde — inte längre karaktären av industrispår. Banan återfinnes numera i publikationen Sveriges Kommunikationer, och jag kan från vilken plats i landet som helst lösa biljett till Närkes Kvarntorp. All rullande materiel, såväl lok som vagnar, är vidare statens järnvägars egendom. Den överväldigande delen av både gods- och persontrafik hör därjämte staten till. Utan industriärläggningarna vid Kvarntorp vore banan dessutom alltjämt ett obetydligt trafikerat industrispår.

Ett förstatligande av ifrågavarande bana skulle således i stort sett endast medföra, att staten själv utförde sina egna transporter med egna transportmedel. Järnvägsstyrelsen synes för övrigt ha anlagt en sådan synpunkt på förstatligandet av denna bana.

Jag kan inte dela herr statsrådets uppfattning, att trafikerandet av banan skulle begränsa sig till en kortare tidrymd. Alla ha vi väl den uppfattningen, att skifferoljeindustrien vid Kvarntorp kommer att bli jämförelsevis permanent. Sakkunskapen har också förklarat, att det i dessa skifferlager skulle finnas olja för brytning under åtminstone 25 år framåt. Arbetarna tyckas ha den uppfattningen, att de även i framtiden hellre vilja åka på järnväg än med buss.

Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att göra några reflexioner med anledning av herr statsrådets svar och järnvägsstyrelsens utlåtande på denna punkt. Skall staten verkligen visa sig så generös mot privata busslinjer, att man när oljan kommer tillbaka utan vidare skall hänvisa trafikanterna att åka buss i stället för att, som de nu äro vana vid, åka tåg? Det är ju möjligt, att det bara skall gälla denna bana men skall trafiken generellt dirigeras på det sättet är det mindre underligt, om statens järnvägar ser mörkt på sin egen utveckling efter kriget.

Det anföres vidare, att med tiden komma arbetarna att bli bofasta vid Kvarntorp. Jag tillåter mig att på den punkten bestämt anmäla en avvikande mening, ty industrien vid Kvarntorp är nu en gång av det slaget, att den icke uppmunttrar till bosättning i grannskapet. Något enskilt bostadsbyggande i en trakt, där till och med tallarna se ut som om elden gått fram, förefaller knappast troligt.

Till vad herr statsrådet anförde om att även efter ett förstatligande ingen förlust skulle komma att tagas på biljettpriserna vill jag endast erinra om vad järnvägsstyrelsen anförde i sitt utlåtande, nämligen att vid statsbanorna samhällliga synpunkter bestämma taxesättningen i helt annan utsträckning än som brukar krävas vid enskilda järnvägar. Alla våra kulturbanor vittna ju också om den saken. För tillfället tycks ju ingenting vara att göra i den riktning, som jag har önskat, utan saken får väl ställas på framtiden.

Vad så till sist beträffar att resande från Kvarntorp även i fortsättningen trots erkända riskmoment måste stiga av vid södra ändan av Kumla bangård, så kan jag inför hotet att en förändring till det bättre i detta avseende skulle komma att dra med sig högre biljettpriser icke nu ha något att anföra. Det be-

Svar på interpellation. (Forts.)
tyder emellertid icke, att jag godkänner resonemanget på den punkten. Jag vill emellertid tillägga, att det knappast är försvarligt att lita på Guds försyn, då det gäller säkerhetsåtgärder. Här inträffade så sent som i söndags vid den bana det här är fråga om en överkörning av en lastbil, varvid chauffören ljöt döden. Sådana olyckor kunna naturligtvis inträffa överallt, men det anmärkningsvärda är, att det ägde rum vid en plankorsning mellan väg och bana, som enligt tidningarnas uppgifter passeras av ungefär 700 lastbilar per dag, utan att det vid denna plankorsning finns ens en tillstymmelse till det enklaste slag av vägmärken. Med detta har jag inte på något sätt tagit ställning till var ansvaret för olyckan kan läggas. Det må bli en senare historia och har ju strängt taget inget större sammanhang med min interpellation.

Överläggningen förklarades härmed avslutad.

§ 6.

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande egentliga statsutgifter för budgetåret 1944/45 under elfte huvudtiteln, avseende anslagen inom folkhushållningsdepartementets verksamhetsområde.

Punkterna 12, 19, 23 och 29.

Lades till handlingarna.

Inledningen samt övriga punkter.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 7.

Föredrogs statsutskottets memorial, nr 106, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om väckt motion angående underhålls- och materielbidrag till folkskolor.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 8.

*Anslag till
Häradsrätter-
na: Rese-
sättningar till
nämndemän.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 107, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till Häradsrätterna: Reseersättningar till nämndemän jämte i ämnet väckta motioner.

I propositionen nr 27 hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över justitiedepartementets ärenden för den 4 februari 1944, föreslagit riksdagen att till Häradsrätterna: Reseersättningar till nämndemän för budgetåret 1944/45 anvisa ett förslagsanslag av 635 000 kronor

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *Einar Persson m. fl.* (I: 278) och den andra inom andra kammaren av herr *Sundström* i Vikmanshyttan *m. fl.* (II: 442), vari hemställdes, »att riksdagen måtte besluta, att dagtraktamente till nämndemännen måtte utgå med resp. 10 kronor till dem, som bo på tingsplatsen, och 15 kronor till övriga, och med hänsyn därtill för traktamenten anvisa ett förslagsanslag av 500 000 kronor».

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag ävensom motionerna I: 278 och II: 442 till Häradsrätterna: Reseersätt-

Anslag till Häradsrätterna: Reseersättningar till nämndemän. (Forts.)
ningar till nämndemän för budgetåret 1944/45 under andra huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 635 000 kronor.

Enligt utskottets förslag skulle traktamentsersättning till nämndeman utgå enligt traktamentsklassen E allmänna resereglementet. Dagtraktamente skulle emellertid tillkomma jämväl å tingsstället bosatt nämndeman.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Sundström** i Vikmanshyttan: Herr talman! Den föreliggande frågan har ju vid flera tillfällen behandlats av riksdagen, och riksdagen har också vid ett par tillfällen beslutat skrivelse till Kungl. Maj:t i ämnet. Först nu har emellertid en kungl. proposition förelagts riksdagen.

Motivet för tidigare framställningar har alltid varit de ekonomiska skälen. Detta har också departementschefen kraftigt understrukit i propositionen, där han säger, att en betydande utvidgning skett av nämndemännens arbetsuppgifter i anledning av den nya rättegångsbalken. »På grund av de relativt betydande kostnader som skulle uppkomma för statsverket», säger han vidare, »därest nämndemännen tillerkändes traktamentsersättning, har emellertid det statsfinansiella läget hittills ansetts utgöra hinder för framläggande av förslag om sådan ersättning. Såsom framhållits i den motion, som legat till grund för den senaste riksdagsskrivelsen i ämnet, ha emellertid olägenheterna stegrats under rådande krisförhållanden. Av denna anledning bör, i enlighet med den av 1943 års riksdag intagna ståndpunkten, icke längre anstå med en lösning av frågan.»

Ehuru statsrådet erkänner att det föreligger behov av traktamentsersättning, har han ändå i propositionen stannat för att ersättning skall utgå endast till de nämndemän, som bo mer än 3 km från rättsplatsen. Detta skulle medföra, att samma olägenheter, som tidigare ha rätt beträffande möjligheten att utan hänsyn till vederbörandes ekonomiska ställning utse nämndemän, kvarstå oförändrade för dem, som bo vid tingsstället. Detta förhållande har föranlett mig och några andra att motionera om att ersättning skall utgå även till de nämndemän, som äro bosatta på platsen. I motionen ha vi föreslagit differentierade belopp, 10 kronor till dem, som bo på tingsplatsen, och 15 kronor till övriga.

Utskottet har nu på det sättet tillstyrkt motionen, att det föreslagit en ersättning av 10 kronor till alla nämndemän oavsett bosättningsorten. Man måste ju vara tacksam för att utskottet på detta sätt har tillmötesgått motionärernas krav, men orättvisa föreligger likväl gentemot dem, som bo avsides, och det gör, att vi anse motionens förslag vara fullt berättigat.

Med hänvisning till vad jag här anfört skall jag inskränka mig till att yrka bifall till den föreliggande motionen.

Herr **Eriksson** i Stockholm: Herr talman! Jag hade för min del väntat, att de ärade motionärerna skulle ha varit nöjda med den lösning av denna fråga, som statsutskottet har presenterat. Då så emellertid icke visat sig vara fallet, utan man här har yrkat bifall till motionen, nödgas jag säga några ord.

Den ärade motionären utvecklade nyss, att Kungl. Maj:t hade löst frågan om ersättning till nämndemännen på det sättet, att ersättning skulle utgå i form av traktamente enligt allmänna resereglementet. Detta innebär, såsom också framhölls av motionären, att sådana nämndemän, som äro bosatta på ett avstånd ej överstigande 3 km från tingsstället, icke skulle få någon ersättning. Samtidigt har Kungl. Maj:t emellertid ifrågasatt, att av kommunerna beslutade särskilda ersättningar skulle upphöra i och med att riksdagen fattade beslut om traktamentsersättning. Detta ville utskottet givetvis avvärja, och det syntes då utskottet vara enklast att införa en bestämmelse, som

Anslag till Häradsrätterna: Reseersättningar till nämndemän. (Forts.) innebär, att även de som bo nära tingsplatsen kunna få traktamentsersättning.

Jag vill för min del även framhålla, att den lösning, som nu föreslås av Kungl. Maj:t och som i huvudsak godtagits av utskottet, ju icke är en definitiv lösning av denna arvodesfråga. Resereglementets traktamentsersättningar äro ju avsedda att utgå såsom ett tillägg för merkostnader vid sidan om den avlöning, som statstjänstemännen åtnjuta såsom befattningshavare. Det förekommer emellertid här och var att även andra än tjänstemän erhålla ersättning efter resereglementet, vilken då innebär hela den ersättning för uppdragets fullgörande som utgår. Det sistnämnda kommer att bli fallet även beträffande nämndemännen. För min del anser jag, att man måste inrikta sig på att låta en verklig ersättning för uppdraget utgå till nämndemännen och att traktamentsersättningen endast skall bli en ersättning för de merkostnader, som följa med bortovaren från hemorten. Intill dess frågan emellertid kan lösas i detta större sammanhang anser jag, att man mycket väl kan bifalla det förslag, som statsutskottet nu har lagt fram. Eftersom medkammaren dessutom redan utan debatt fattat beslut i enlighet med statsutskottets förslag, tillåter jag mig hemställa, att även andra kammaren för sin del måtte biträda vad statsutskottet har föreslagit.

När frågan sedan återkommer i det större sammanhang, som jag nyss antydde, förmodar jag att de synpunkter, som den ärade motionären ville ha tillgodosedda, också skola kunna bli vederbörligen beaktade. I sakens nuvarande läge förefaller mig statsutskottets lösning emellertid kunna räcka under den tid varom nu närmast kan vara fråga.

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till statsutskottets hemställan.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till de i ämnet väckta motionerna; och biföll kammaren utskottets hemställan.

§ 9.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 108, i anledning av väckt motion angående resekostnads- och traktamentsersättning till icke lagfaren ledamot av övervakningsnämnd;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till Krigsrätterna: Avlöningar, m. m.;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till kostnader enligt 19 § i lagen om försäkring för olycksfall i arbete m. m.;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ersättning i vissa fall i anledning av yrkessjukdom m. m.;

nr 112, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till landsfiskalerna m. fl. jämte i ämnet väckt motion;

nr 113, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till inventering av typskogar m. m.;

nr 114, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kostnader för allmänna fastighetstaxeringen år 1945;

nr 115, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1944/45 till statens organisationsnämnd m. m.;

nr 116, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förändring i avseende å löneställning och antal beträffande vissa ordinarie befattningar vid kommunikationsverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 117, i anledning av väckta motioner om vissa ojämnheter vid löneklass-placering;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 30, i anledning av väckt motion angående viss ändring i förordningen om skatt å vissa pälsvaror; och

nr 31, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 18 juni 1937 (nr 481) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper ävensom i anledning därav väckta motioner, dels ock väckta motioner angående utredning om grunderna för lagfartsstämpelns utgående; samt

bankoutskottets memorial och utlåtanden:

nr 45, angående avlöningsförmånerna åt kanslisten hos riksdagens andra kammare fru Ebba Ihrman och kammarens förste vaktmästare G. Carlberg under tjänstledighet på grund av sjukdom;

nr 46, i anledning av styrelsens för riksdagsbiblioteket framställning i fråga om utarbetande av förteckning över kommittébetänkanden; och

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till kristillägg för budgetåret 1944/45, så vitt angår anslag till kristillägg under tolfte huvudtiteln med undantag av kristillägg till personal å indragningsstat.

Kammaren biföll vad utskotten i nämnda utlåtanden, betänkanden och memorial hemställt.

§ 10.

Föredrogs första lagutskottets utlåtande, nr 28, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om djurskydd, m. m., dels ock i ämnet väckta motioner. *Förslag till lag om djurskydd, m. m.*

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde

Herr **Ericsson** i Sörsjön: Herr talman! I den av mig m. fl. avgivna motionen hava vi föreslagit, att skogs- och flottledshärbärgesinspektionen skulle erhålla befogenhet att övervaka efterlevnaden av djurskyddslagen och att i övrigt verka för en god vård av hästar som sysselsätts vid skogsarbete. Jag har för min del ansett det vara synnerligen lämpligt, att en dylik anordning kunde genomföras, framför allt ur den synpunkten att de befattningshavare som äro anställda i skogs- och flottledshärbärgesinspektionen måste företaga resor inom skogsområdena för inspektion av hästar och stallar. Utskottet har uttalat sig ganska välvilligt beträffande den av oss väckta motionen samt till och med sagt, att de av oss framförda synpunkterna förtjäna beaktande. Emellertid förmenar utskottet, att befattningshavarna i skogs- och flottledshärbärgesinspektionen icke skola tilläggas några av de befogenheter som enligt lag tillkomma hälsovårdsnämnderna. Man anser nämligen från utskottets sida, att det kan vara tillräckligt, om dessa befattningshavare i sina instruktioner åläggas att uppmärksamma djurens vård och behandling. För min del kan jag icke dela utskottets uppfattning beträffande den saken. Ty även om hälsovårdsnämnden göres uppmärksam på att misshandel eller vanvård förekommit, kan man nog icke vara så alldeles övertygad om att några åtgärder vidtagas för att ställa den skyldige till ansvar. Det kan nämligen förekomma i åtskilliga fall, att den som utövar misshandel står i släktskapsförhållande till en eller flera av nämndens ledamöter eller för övrigt är ganska väl bekant med dem. Vid sådant förhållande kan man säkerligen vara ganska övertygad om att det blir synnerligen svårt för hälsovårdsnämnden att ingripa. Jag har för

Förslag till lag om djurskydd, m. m. (Forts.)
 min del ansett det nödvändigt att sådan befogenhet tillades dessa befattningshavare vid skogs- och flottledshärbärgesinspektionen, att de kunde anmäla vederbörande att ställas till ansvar för misshandel eller vanvård.

Jag förstår, att det är ganska omöjligt att ställa något yrkande om bifall till motionen i dess olika delar, och därför får jag nöja mig med att blott anföra dessa synpunkter till protokollet.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 11.

Förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen, m. m.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen, m. m., jämte i ämnet väckt motion.

Genom en den 3 mars 1944 dagtecknad proposition, nr 169, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t, under återopande av propositionen bilagda i statsrådet och lagrådet förda protokoll, föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

- 1) lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen; samt
- 2) lag om ändrad lydelse av 7 § lagen den 20 oktober 1939 (nr 732) med särskilda bestämmelser angående tillfällig vattenreglering.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehäft en i anledning av densamma väckt motion, nr 472 i andra kammaren av herr *Ljungberg*, vari hemställts om vissa ändringar i det ovan under 1) angivna lagförslaget.

Utskottet hemställde,

- A. att riksdagen måtte bifalla förevarande proposition; samt
- B. att motionen II: 472 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Efter föredragning av utskottets hemställan anförde:

Herr **Ljungberg**: Herr talman! I anledning av den föreliggande propositionen har jag i en motion tillåtit mig angiva några synpunkter och framställa några förslag till ändringar som jag trots böra beaktas, när riksdagen går att taga ställning till propositionen.

När man läser utskottets hemställan, som ju förordar, att propositionen oförändrad skall bifallas och att motionen icke skall föranleda någon åtgärd, kan man kanske få den uppfattningen, att dessa i motionen framförda synpunkter icke alls befunnits förtjänta att beaktas. Såvitt jag förstår, ligger emellertid saken icke så till. Utskottet har nämligen i sin motivering givit tolkningar av lagtexten som undanröja några av de oklarheter i förslaget som jag i motionen påtalat. Då utskottet därvid dessutom i flera avseenden till innebörden om också icke till formen accepterat tankegången i motionen, har den således icke varit alldeles förgäves framställd. Jag har i någon mån uppnått syftet med motionen och får vara nöjd med det.

Det är i två huvudsakliga avseenden som jag i motionen gjort erinringar mot förslaget, nämligen dels beträffande avgiftspliktens utsträckning att gälla även företag som medföra, att förut uttagbar vattenkraft skall kunna utnyttjas på fördelaktigare sätt, och dels beträffande definitionen på begreppet »bygd» i den bemärkelse vari det förekommer i lagförslaget. Mina betänkligheter i fråga om den utsträckta avgiftsplikten ligga icke på det principiella planet. Jag skall därför icke ingå på den delen av förslaget mer än i ett enda mera

Förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen,
m. m. (Forts.)

formellt avseende, ehuru jag förutser, att vissa svårigheter komma att yppa sig vid tillämpningen av det föreslagna lagbudet. Det måste dock erkännas, att saken kommit i ett bättre läge genom utskottets förtydligande motivering.

Det enda jag i denna del av ärendet här vill något utförligare uppehålla mig vid är uttrycket »vattenföringen under året». Jag kan omöjligt komma till annan uppfattning än att detta uttryck måste betyda hela den under ett år framrinnande vattenmängden både enligt vanligt språkbruk och enligt teknisk terminologi. I lagförslaget användes emellertid uttrycket för att beteckna hur vattentillgången fördelar sig på olika delar av året, alltså växlingarna i vattentillgången från det ena tillfället till det andra. Jag vidhåller bestämt, att uttrycket »vattenföring under året» icke utsäger någonting om dessa växlingar. När utskottet som stöd för att icke vidtaga någon ändring av förslaget på denna punkt anför, att ordet »vattenföring» i den i förslaget avsedda betydelsen redan skulle förekomma i vattenlagen, nämligen i 1 kap. 6 § och 9 kap. 10 §, är detta enligt min mening felaktigt. I 1 kap. 6 § heter det: »Där viss myckenhet vatten tages i anspråk oberoende av växlingarna i vattenföring, skall omfördelade anpart beräknas av lågvattenmängden.» Om ordet »vattenföring» verkligen, som utskottet förmenar, i sig självt gäve uttryck för växlingarna i vattentillgång från det ena tillfället till det andra, hade naturligtvis icke i det åberopade lagrummet ordet »växlingar» behövt utskrivras. På samma sätt förhåller det sig med det andra av utskottet åberopade lagrummet, 9 kap. 10 § vattenlagen. Det tas nämligen också där om »växlingar i vattenföringen». De av utskottet åberopade ställena i gällande lag borde ha föranlett utskottet att i stället för »ändring av vattenföringen under året» analogivis pröva en formulering som exempelvis »ändring av växlingarna i vattenföringen under året» eller något dylikt. För egen del finner jag dock, att motionens förslag »ändring av vattenfördelningen under året» är mera koncist och därför bättre. När uttrycket »vattenföringen under året» influerats i förslaget, måste detta, såvitt jag förstår, bero på en lapsus som det borde vara riksdagen angeläget att rätta till.

I motionen har jag vidare framhållit, att begreppet »bygd» i 4 kap. 15 § genom de förändringar i gällande rätt som förslaget innebär erhåller en mera framträdande betydelse än vad det hittills haft. Det är därför behövt att klart definiera detta begrepp. Utskottet hänvisar emellertid till departementschefens uttalande om svårigheterna att giva begreppet en för alla förhållanden lämplig avgränsning. I den departementspromemoria som ligger till grund för det föreliggande förslaget angavs, att man med »bygd» ville förstå den trakt som direkt eller indirekt berördes av företaget och läge inom nederbördsområde i fråga. Departementschefen har anförts, att detta uttalande i promemorian visade på två viktiga synpunkter som borde beaktas, men att vattendelaren dock ej alltid syntes vara den lämpligaste gränsen för vad som borde anses vara den kringliggande bygden. Det har syntes mig, att detta uttalande av departementschefen gjorde konturerna till det vaga begreppet »bygd» ännu mera diffusa. Det är därför med tillfredsställelse jag funnit, att utskottet ej gjort detta uttalande till sitt. Utskottet har i stället velat hålla frågan om den närmare definieringen öppen i avvaktan på resultatet av den redan pågående utredningen om bygdekraftinstitutet. Naturligtvis hade det ur min synpunkt varit ännu mera tillfredsställande om utskottet tagit upp frågan till avgörande. Det är ju heller icke säkert, att »bygd» bör betyda samma sak, när det gäller bygdekraft, som när det gäller här ifrågavarande avgifter. För min del är jag av den meningen, att åt bygdebegreppet i fråga om avgifterna måste givas ett snävare innehåll än som nu framgår av departementschefens utta-

Förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen, m. m. (Forts.)

lande, om man skall bringa det i harmoni med de rättsgrundsatser som åberopades, då avgiftsplikten en gång infördes.

På grund av de klarlägganden, som utskottets motivering i vissa avseenden innehåller, skall jag inskränka mig till att yrka bifall till motionen i ett enda avseende, nämligen beträffande utbytet av ordet »vattenföringen» i sista meningen av första stycket i 14 § mot ordet »vattenfördelningen».

Herr **Larsson** i Östersund: Herr talman! Det föreliggande förslaget utgör svar på en hemställan som länsstyrelsen i Jämtlands län gjorde till Kungl. Maj:t under fjolåret. Denna hemställan framfördes sedermera i en motion här i riksdagen. Det gällde framför allt att få ändring i 1939 års lag om tillfällig vattenreglering, och den ändringen genomfördes också under fjolåret. Detta förslag innebär alltså ändringar i vissa paragrafer i själva vattenlagen. Utredningsarbetet har gjorts inom justitiedepartementet, men åtminstone vi norrlänningar måste uppriktigt beklaga, att den promemoria, som justitiedepartementet på sin tid skickade ut till olika instanser för yttrande, icke fick i mera obesuren form ligga till grund för det förslag som till sist underställdes riksdagen. Det var först och främst i fråga om bygdekraften, där man ställde i utsikt att få ett förtydligande, och vidare var det fråga om vattenregleringsavgifternas storlek och deras användning och vilka företag som skulle anses skyldiga att erlägga dessa avgifter o. s. v. I alla dessa avseenden utgör förslaget faktiskt en mindre tillfredsställande lösning än den som promemorian innebar.

Det är framför allt i tre avseenden, som vi emellertid hoppas på att det förslag, som nu kommer att vinna riksdagens bifall, skall lända till nytta och glädje för de norrländska länen liksom också för andra trakter. Det gäller då först och främst vattenregleringsavgifternas storlek. Vi hoppas att den nya lagen skall ge vattendomstolarna möjlighet att utdöma vattenavgifter till högre belopp än de nu utgående. För närvarande utgör den genomsnittliga avgift, som uttages, knappt 1 krona, medan den högsta utdömda uppgår till 2 kronor 50 öre. Den föreslagna skalan sträcker sig emellertid från 10 öre till 3 kronor, och man har ju anledning förvänta, att det medeltal, som härefter uttages, kommer att ligga högre.

Vidare har det, med undantag för Norrbotten, hittills varit så, att regleringsavgifterna inte kunnat användas för bygdens behov. Det nya förslaget innebär emellertid att bygdens behov och skador, som ha uppkommit efter vattenreglering, jämställas, och det ankommer således på Kungl. Maj:t att bedöma, vad som menas med »bygden» och vilka belopp, som skäligen bära användas för bygdens behov. Vi hysa emellertid även i detta fall förhoppningar om att inte Kungl. Maj:t skall inskränka begreppet bygden, så som herr Ljungberg förutsatte.

En tredje sak, som också bör erinras om i detta sammanhang, är frågan om, hur man kommer att bedöma båtnaden för olika företag av den vattenreglering, som sker. Om denna båtnad beräknas till mycket små belopp, är naturligtvis inte så mycket vunnet med den lagändring, som åstadkommit på denna punkt.

Jag vill alltså för min del endast uttala en förhoppning om, att de ändringar, som nu företagas i vattenlagen, skola åt de norrländska bygderna ge en skäligare del av de värden, som uttagas därifrån.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Syftemålet med det lagförslag, som nu är föremål för kammarens behandling, är att man bättre än hittills skall kunna tillgodose de lokala intressena vid

*Förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 11, 15 och 16 §§ vattenlagen,
m. m. (Forts.)*

utbyggnad av vattenfall och andra dylika åtgärder enligt vattenlagen. Det har sedan ganska länge klagats, särskilt från Norrland, över att de bygder, där vattenkraften uttages för att sedan spridas över hela landet, ha haft mycket liten glädje av denna uttagning av vattenkraft, och det har nu från den siste ärade talarens sida framhållits, att även det förslag, som här föreligger, inte går tillräckligt långt, då det gäller att tillgodose de lokala behoven och intressena.

Det är givet, att man kan hysa delade meningar därvidlag. Det gäller här att göra en avvägning mellan vattenkraftsindustriens önskemål och de lokala synpunkterna, och det är svårt att göra denna avvägning sådan, att båda parter bli nöjda. Jag medger också gärna, att man vid den avvägning, som nu skett, varit mycket försiktig med att lägga nya bördor på vattenkraftsindustrien. Det förslag, som innefattas i propositionen, avviker i åtskilliga avseenden från det utkast, som återfanns i den ursprungliga promemorian, och anledningen till att jag här gått fram med större försiktighet är närmast den, att jag ansett det mycket vanskligt, speciellt under nuvarande kristider, då vattenkraftsindustrien är av alldeles särskild betydelse för vårt land, att lägga några större avgifter på denna industri. Vattenkraftsindustrien tjänar på ett eminent sätt landet i dess helhet, och det måste anses vara en allmän angelägenhet, att man inte mer än oundgängligen nödvändigt försvårar utbyggnaden av våra vattenfall. Det är med hänsyn därtill, som jag kanske låtit bygdens intressen och behov i någon mån träda i bakgrunden.

Men jag vill konstatera, att ett genomförande av det föreliggande lagförslaget ändå innebär, att bygdens intressen på ett helt annat sätt än enligt den nuvarande vattenlagen komma att bli tillgodosedda. Dels kommer underlaget för vattenregleringsavgifterna att bli betydligt bredare än vad som är fallet enligt den nuvarande lagen och vattenregleringsavgifter komma alltså att utdömas i ett större antal fall än för närvarande kan ske. Dels komma också vattenregleringsavgifterna, om den nya lagen genomföres, att på ett annat sätt än hittills bli tillgängliga för bygden. Hittills har det ju varit så, att vattenregleringsavgifterna i främsta rummet skulle användas till avhjälpande av oförutsedda skador, och först sedan man konstaterat, att sådana blivit avhjälpna, fick återstoden av avgifterna användas för bygdens behov i olika hänseenden. I det föreliggande förslaget jämföras dessa två ändamål med varandra, vilket i sak innebär, att man redan från början i viss mån skulle kunna utnyttja vattenregleringsavgifterna för att direkt tillgodose lokala behov.

Det är därför min bestämda uppfattning, att om lagförslaget genomföres, kommer det att på ett betydelsefullt sätt gagna bygdens intressen och då naturligtvis alldeles särskilt vad Norrland beträffar, eftersom det är i Norrland, som vattenkraften till största delen utvinnes.

Nu har herr Ljungberg, som ju är särskilt sakkunnig på detta område, framställt en del erinringar av teknisk natur mot lagförslaget. Det är självfallet mycket svårt för mig, som inte behärskar de tekniska detaljerna på detta område, att gå in på något bemötande av de synpunkter, som herr Ljungberg därvid framfört. Jag tror emellertid att jag såsom lekman och jurist kan säga, att de farhågor, som herr Ljungberg uttalat, äro överdrivna.

Herr Ljungberg har känt en särskild ängslan inför uttrycket »vattenföringen under året» och säger, att detta ger en felaktig bild av vad det är, som man syftar på, och kan leda till oklarhet och missolkning av lagen. Jag kan inte, såsom jag nyss sade, kanske riktigt bedöma den tekniska innebörden av detta uttryck, men även om det skulle ha rätt någon tvekan därom, så torde det efter de uttalanden, som jag gjort i propositionen och andra lagutskottet i sitt

Förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen, m. m. (Forts.)

utlåtande, inte behöva föreligga någon som helst tvekan om hur detta uttryck skall tolkas. Jag vill också erinra om att det är en mycket begränsad krets av domstolar och myndigheter, som ha att tillämpa denna lagstiftning. Det är våra fyra vattendomstolar, vattenöverdomstolen och högsta domstolen samt en del administrativa myndigheter, som ha att göra detta, och det torde inte finnas någon anledning att frukta, att dessa myndigheter skulle misstolka det uttryck, som använts i lagen. Jag tror därför att man i likhet med andra lagutskottet tryggt kan säga, att det inte är förenat med någon som helst fara att antaga Kungl. Maj:ts förslag i detta hänseende.

Herr Ljungberg anmärkte också på att man inte gett sig in på någon definition av begreppet bygden, och framhöll att detta hade varit av särskild betydelse just nu, då man utvidgar bygdeintressenas möjligheter att bli tillgodosedda.

Jag har i propositionen uttalat mig om innebörden av begreppet bygden, men inte velat låsa fast detta vid någon direkt definition. Andra lagutskottet har ju också iakttagit stor försiktighet därvidlag och sagt, att man inte för närvarande kan ge någon definition på detta begrepp. Man gör nog också klokt i att undvika att i lagtexten fastläsa vad som är att hänföra till begreppet bygd och hur långt denna skall sträcka sig omkring ett utbyggt vattenfall. Det är nog nästan omöjligt att i lagen ge en tillräcklig definition av begreppet bygd, och jag tror att det är mycket bättre att man i praktiken får pröva, vad som i de olika fallen skall förstås med uttrycket bygden, och hur långt man skall gå, när det gäller att tillgodose de lokala intressena.

Problemet kommer nog också, såsom andra lagutskottet påpekat, upp i ett annat sammanhang, nämligen då det gäller att lösa hela den svåra frågan om bygdekraftsinstitutet. Då kanske det blir nödvändigt att försöka finna en utformning av begreppet bygden, men för det ändamål, som vi här diskutera, anser jag det inte i och för sig nödvändigt och kanske inte heller önskvärt.

Jag kan alltså inte finna, att de erinringar, som från herr Ljungbergs sida gjorts mot lagförslaget, äro av den betydelse, att de böra inge någon tvekan om lämpligheten av att godtaga förslaget, och jag ber för min del att få förorda bifall därtill.

Herr Larsson i Östersund: Herr talman! Jag ber först och främst att få taga fasta på statsrådets medgivande, att det föreliggande lagförslaget är mycket försiktigt avvägt med hänsyn till vattenkraftsintresset och att de lokala intressena ha blivit skjutna i bakgrunden. Jag vill betona just dessa två yttranden av statsrådet, då det på grund därav bör finnas så mycket större anledning att återkomma till dessa saker, ifall den nu föreslagna lagen visar sig vara ineffektiv eller i varje fall inte ge tillfredsställande resultat.

Jag kan inte heller riktigt inse, att de skäl, som herr statsrådet därvid förebär, kunna äga någon större bärkraft, ty det gäller ju här i alla fall att lagstifta för framtiden och inte bara med hänsyn till förhållandena just nu. Resultatet av de vattenregleringar, som nu äro under arbete, kommer ju att framgå först någon gång i en fredstid, och det kan väl därför inte sägas, att nu pågående vattenregleringar eller sådana, som komma till efter detta, få någon större betydelse ur kraftförsörjningssynpunkt under kristiden. Däremot är det naturligtvis riktigt, att de vattenregleringar, som gjorts efter 1939 års lag om tillfällig vattenreglering, haft utomordentligt stor betydelse för kraftförsörjningen just nu.

För övrigt kan jag framhålla, att det är nog en ganska enig mening i Norrland därom, att kraftbolagen tillgodogöra sig så stora värden från vattenfall-

Förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen,
m. m. (Forts.)

len, att de på intet sätt skulle bli för hårt betungade, ifall avgifterna uttoges efter en åtskilligt mer progressiv skala än vad som nu är föreslaget.

Herr Ljungberg: Herr talman! I anledning av den siste ärade talarens anförande skulle jag vilja fästa kammarens uppmärksamhet på att redan för närvarande betalar staten större delen av de avgifter, som i detta avseende utgå, och detta även om man ser på landet i dess helhet. Jag vill minnas att på statens andel för närvarande kommer 60 procent, och man kan vara alldeles förvissad om att utvecklingen i framtiden kommer att gå därhän, att staten får taga på sig ännu större del. Det beräknas ju att bara inom några år skall statens andel vara uppe i 70 procent. Man kan således med visst fog säga, att dessa avgifter äro och i framtiden ännu mer komma att utgöra en beskattning av staten själv. Sedan kan man ju hysa tvivel om detta är det riktiga sättet för staten att skaffa medel.

Med anledning av herr statsrådets anförande skulle jag vilja säga, att jag tror inte heller att uttrycket »vattenföringen under året» kommer att föranleda några missförstånd efter den diskussion, som är förd i utskottet och här i kammaren. Men enligt min mening utgör detta uttryck en skönhetsfläck, som man gott kunde ha tagit bort från förslaget, när nu saken påpekats, och i stället fått ett mer adekvat uttryck. Uppenbarligen äro emellertid Kungl. Maj:ts formuleringar även när de, såsom här enligt min mening är fallet, äro felaktiga, så sakrosankta, att det inte går att rätta till ens en sådan obetydlig sak.

Beträffande omfattningen av begreppet bygden vill jag bara understryka vad jag sade i mitt första anförande, att för mig står det inte såsom alldeles säkert, att detta begrepp bör ges samma innehåll när man talar om regleringsavgifterna som när man talar om bygdekraften. Att här närmare ingå på en motivering av detta skulle föra för långt, och jag vill inskränka mig till att säga, att jag tror att man kan komma till den uppfattningen, att det bör vara olika innehåll i begreppet, när där gäller det ena eller det andra av dessa ting.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist:** Herr talman! Jag vill bara säga till herr Ljungberg, att det är inte på den grunden, att jag anser Kungl. Maj:ts förslag sakrosankt, som jag motsatt mig den ändring, som herr Ljungberg föreslagit, utan av det skälet att vi i justitiedepartementet vid samråd med sakkunniga på området fått den uppfattningen, att det uttryck, som använts, är riktigt och icke behöver föranleda någon oklarhet eller osäkerhet vid lagens tolkning. Även andra lagutskottet har, enligt vad som uppgivits för mig, vid sin behandling av frågan haft tillgång till teknisk expertis och efter hörande av denna expertis inte funnit sig behöva föreslå någon ändring av Kungl. Maj:ts förslag.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på bifall till utskottets hemställan med den ändring i avseende å lydelsen av 14 § i lagen om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen, varom yrkande under överläggningen framställdes av herr Ljungberg; och fann herr talmannen den förra propositionen vara med övertvägande ja besvarad. Herr Ljungberg begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 33, röstar

Ja;

Förslag till lag om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen, m. m. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej:

Vinner Nej, har kammaren bifallit utskottets berörda hemställan med den ändring i avseende å lydelsen av 14 § i lagen om ändrad lydelse av 4 kap. 14, 15 och 16 §§ vattenlagen, varom yrkande under överläggningen framställt av herr Ljungberg.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan.

§ 12.

*Motioner
angående åtgärder mot
landsbygdens
avfolkning
m. m.*

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 8, i anledning av väckta motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning och angående en allsidig utredning om landsbygdens befolkningsfråga m. m.

I en inom riksdagens andra kammare väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 173, hade herr *Skoglund* i Doverstorp *m. fl.* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t dels efter erforderlig översyn och samordning av slutförda, pågående och därutöver nödvändiga utredningar, som vore av betydelse för problemet om landsbygdens avfolkning, snarast möjligt måtte upprätta en plan, utvisande i vilken ordning erforderliga åtgärder mot denna befolkningsrörelse borde vidtagas med hänsyn till angelägenhetsgraden av olika sådana åtgärder samt till våra finansiella resurser, dels ock snarast möjligt måtte framlägga förslag till sådana åtgärder på området, som i första hand måste komma till utförande, samt att därvid motionärernas i motionen anförda synpunkter måtte vinna beaktande.

Därjämte hade i en inom andra kammaren väckt, likaledes till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 244, herr andre vice talmannen *Carlström m. fl.* hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte föranstalta om en allsidig utredning om landsbygdens befolkningsfråga och därmed sammanhängande spörsmål samt att de synpunkter, som i motionen anförts, därvid måtte beaktas.

Utskottet hemställde, att andra kammaren måtte för sin del i anledning av ifrågavarande motioner besluta skrivelse från riksdagen till Kungl. Maj:t med anhållan om översyn och samordnande av verkställda eller pågående utredningar, som berörde landsbygdens avfolkning, i syfte att därigenom snarast möjligt erhålla en plan, utvisande i vilken ordning erforderliga åtgärder mot denna befolkningsrörelse borde vidtagas med hänsyn till angelägenhetsgraden av olika sådana åtgärder, ävensom om framläggande snarast möjligt av förslag till sådana åtgärder på området, som i första hand måste komma till utförande.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Skoglund** i Doverstorp: Herr talman! Det utskottsutlåtande, som nu föredragits, berör ju en fråga av utomordentligt stor betydelse, och då jag och många av mina partikamrater ha våra namn knutna till den motion, som i stort sett ligger till grund för utskottsutlåtandet, så tillåter jag mig att med några få ord understryka de synpunkter, som vi ha på denna fråga.

Jag försäkrar, herr talman, att motion nr 173 icke bygger på någon överdriven

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
landsbygdsromantik, utan håller sig till mycket reella ting. Detta innebär inte, att vi icke tillmäta känslan för jorden och bygden mycket stor betydelse, men vi ha dock belägg för att inte enbart känslan för den bygd, där man är född och uppvuxen, kan hålla kvar ett tillräckligt stort antal människor på landsbygden. Vi måste också se till att människorna där få leva under så goda förhållanden som möjligt och då kanske framför allt att de erhålla tillräckliga och goda arbetsförtjänster. Landsbygdens folk måste, med andra ord, beredas, om än inte likartade så dock likvärdiga levnadsvillkor i förhållande till andra befolkningsgrupper. Skälen till att vi anse, att statsmakterna böra på ett alldeles särskilt sätt intressera sig för denna fråga, ha vi angivit i vår motion, och jag skall icke upprepa dem här. Jag vill bara understryka, att man enligt vår uppfattning inte kan bygga ett stabilt samhälle och icke skapa ett samhälle som ger trygghet och tillräckliga arbetstillfällen, med mindre vi behålla ett bärkraftigt jordbruk och en landsbygd där det finns arbetsmöjligheter i tillräcklig utsträckning inte bara inom jordbruksnäringen utan även inom andra yrken. Vi ha ju också belägg för hur utvecklingen blir ur befolkningsynpunkt, när landsbygden är utsatt för en sådan blodavtappning som för närvarande sker.

I såväl de flesta remissyttranden, som avgivits över motionerna, som i utskottsutlåtandet framkommer glädjande nog en mycket god förståelse för motionärernas synpunkter. Jag har därför icke begärt ordet för att på något sätt polemisera mot någon som företräder en annan uppfattning utan i stället för att till utskottets ledamöter få framföra mitt uppriktiga tack för det sätt varpå de behandlat denna fråga och för att de också lagt sig vinn om att komma fram till ett enhälligt utskottsutlåtande, ett utlåtande vari man rekommenderar en positiv landsbygdspolitik. Min förhoppning är nu, att också riksdagen lika enhälligt skall antaga utskottets förslag. Det är möjligt, att man skulle önskat en förändring i en eller annan liten punkt i utskottsutlåtandet och skulle önskat, att en eller annan mening skrivits på ett annat sätt, men detta förtar inte på något sätt helhetsintrycket.

Jag förstår alltför väl, att det under nu rådande konjunkurer är svårare än kanske någonsin att i tillräcklig grad minska den befolkningsförskjutning som sker från land till stad. Men jag är lika övertygad om att, därest statsledningen är fast besluten att på olika sätt söka främja landsbygdens intressen samt att också utarbета och i den utsträckning det är möjligt följa en plan för att gynna landsbygden, så skall man både nu och framför allt i framtiden kunna nå mycket värdefulla resultat.

Det är med anledning därav, som jag, herr talman, mycket livligt instämmer i utskottets utlåtande, till vilket jag ber att få yrka bifall.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Jag vill i likhet med den närmast föregående talaren säga, att det ärende som behandlas i förevarande utskottsutlåtande är av mycket allvarlig och betydelsefull karaktär. Denna fråga inger också alla som överhuvud taget ägnat uppmärksamhet åt den senaste tidens utveckling på detta område mycket allvarliga bekymmer.

Man gör sig då först den frågan: vad är det som är anledningen till den — för att använda det uttryck som herr Skoglund använde — blodavtappning som nu äger rum från landsbygden till tätorter och städer. Det är ju uppenbart, att det är olika anledningar härtill, men det centrala problemet är de olika levnadsförhållandena under vilka folk måste leva. Det är den väsentliga skillnad som råder i fråga om levnadsförhållandena som utgör den egentliga anledningen till att folk flyttar från landsbygden in till städerna. Det är inte bara ett lättare arbete man där erhåller utan också en bättre ersättning för detta arbete. Det kanske viktigaste i detta fall är, att den hänsyn som borde tagas

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
till landsbygdens husmödrar icke tillräckligt beaktas. Det är kanske just deras svåra arbetsförhållanden som äro en av de allvarligaste anledningarna till att framför allt kvinnorna i stor utsträckning ge sig i väg till tätorterna och städerna. Det är inte så säkert, att dessa flickor och unga kvinnor, som lämnat landsbygden, i städerna finna, vad de söka. En känsla, som herr Skoglund talade om, binder dem fast vid landsbygden och oroar dem, när de kommit till städerna. De känna sig icke hemma där, och många skulle säkerligen efter någon tid vilja återvända, om förhållandena vore sådana, att de möjliggjorde för dem att återvända till de arbetsförhållanden de tidigare haft.

Jag är mycket tillfredsställd över att en förståelse för dessa allvarliga problem kommit fram i detta utskottsutlåtande. Det gläder oss bondeförbundare i alldeles särskild grad, därför att vi sedan många år arbetat med dessa problem och väckt förslag som sannerligen inte ha rönt någon större uppmärksamhet. Det är för oss glädjande att kunna konstatera, att det nu rör sig i tiden och att vi nu kommit fram till en tidpunkt, då man funnit, att det inte går att låta allt fortsätta i de gamla spåren. Det är detta, som jag, herr talman, velat säga i denna fråga.

När det sedan gäller utskottsutlåtandet, är det på en punkt som jag inte är riktigt säker på vad utskottet syftar till. Dess uttalande här kan tydas på olika sätt. När det gäller en fråga av sådan natur som denna, bör det emellertid inte råda någon som helst tveksamhet om vad utskottet menat med vad det skrivit. Jag hoppas ju, att vad utskottet här föreslagit skall bli inte bara andra kammarens utan även riksdagens beslut. Jag har därför, herr talman, efter överläggning med några andra ledamöter av denna kammare fått fram ett förslag till ändring i utskottets motivering som jag ber att få framlägga. Det avser framför allt den mening som börjar mitt på sidan 17 i utskottsutlåtandet och som lyder: »Det torde emellertid böra tillses att dylika åtgärder så avvägas, att de icke onödigtvis fördröja en rationalisering, som syftar till» etc. Vad menar utskottet med orden »onödigtvis fördröja»? Är det möjligen den tanken som ligger bakom, att statsmakterna här måste vara försiktiga med att stödja jordbruket, så att icke priserna bli sådana, att vederbörande jordbrukare komma att sakna vilja att vara med om någon rationalisering? Ja, herr talman, rationalisering är ett slagord, som jag tror att man tillmäter alltför stor betydelse. Man kommer med teoretiska spekulationer om en rationalisering i en väldig omfattning av det svenska jordbruket. För min del är jag övertygad om att dessa spekulationer äro i hög grad överdrivna, men där-om skall jag icke uttala mig närmare vid detta tillfälle.

Vi böra emellertid vara på det klara med vad som åsyftas med ifrågavarande uttryck, och för att förhindra en felaktig tolkning därav ber jag, herr talman, att få föreslå, att i stället för den mening som börjar med orden »Det torde emellertid böra tillses» måtte införas ett uttalande av följande lydelse: »Det torde därvid tillses, att dessa åtgärder avvägas på ett sådant sätt, att en rationalisering kan möjliggöras, som syftar till att upprätthålla ett efter landets behov avpassat, lönsamt och bärkraftigt jordbruk. Samtidigt bör utredas frågan om vilka åtgärder som böra vidtagas för åstadkommande av ett mera mångsidigt sammansatt näringsliv på landsbygden än som för närvarande i regel förefinnes för att därmed förebygga dess avfolkning.» Detta var mig upplästa uttalande skulle alltså ersätta det stycke i utskottets motivering som börjar med orden »Det torde emellertid böra tillses» och slutar med orden »dess avfolkning».

Jag ber alltså, herr talman, att få yrka, att andra kammaren måtte godkänna utskottets förslag med den ändring av motiveringen som jag här tillåtit mig föreslå.

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

Herr **Staxiång**: Herr talman! Det var egentligen detta yrkande av herr Svensson i Grönvik, som föranledde mig att begära ordet. Först vill jag emellertid helt instämma i de uttalanden som gjorts av de två föregående talarna i fråga om det mer principiella i hela denna stora fråga, och jag vill särskilt understryka herr Svenssons i Grönvik uttalande om husmödrarnas ställning och arbetsbörda på landsbygden. När jag gör detta, gör jag det med så mycket större rätt, som det härvidlag icke är blott och bart en eftersägning från min sida alldenstund jag flera gånger här i riksdagen framfört samma uppfattning.

Den passus i utskottsutlåtandet, som herr Svensson i Grönvik här berörde och i fråga om vilken han hade ett yrkande, är en passus på s. 17 i utlåtandet, där man berör rationaliseringssträvandena på jordbrukets område. Jag kan icke karakterisera utskottets och herr Svenssons i Grönvik sätt att skriva på annat sätt, än att utskottet skrivit försiktigt men att herr Svensson vill skriva ännu något försiktigare. Jag tror, att båda skrivsätten ligga varandra så nära, att man icke behöver vara så orolig för om det ena eller det andra antages. Jag vill dock samtidigt här meddela motionärernas uppfattning i fråga om rationaliseringen. Jag förstår mycket väl, att det är på en punkt man kan hysa en viss oro, när det gäller rationaliseringen på jordbrukets område, nämligen att en sådan skulle komma att gå ut över de mindre jordbruken och alltså medföra ett slopande av en rad mindre jordbruk. Jag hyser också den bestämda uppfattningen, att detta skulle vara en olycka ur samhällets synpunkt, icke minst ur näringssynpunkten. Jag vill emellertid nämna, att man på denna punkt i högermotionen tydligt sagt ifrån på följande sätt: »I detta sammanhang får man emellertid icke bortse ifrån den betydelsefulla plats de mindre jordbruken intaga inom näringen och vår folkförsörjning. Det bör icke heller förglömmas, att även ett till arealen litet jordbruk mycket ofta är bärkraftigt, tack vare befintlig stödskog, specialodlingar, kulturbeten eller eljest väl utnyttjade naturliga förutsättningar.» När alltså utskottet här talar ganska positivt om rationaliseringssträvandena, så är det en annan linje jag mest tänker på, och den framhålles i motionen på följande sätt: »Den tekniska forskningen kan ge betydande bidrag till jordbrukets rationalisering; det må här räcka med att peka på de tekniska byggnadsproblemen, på hemarbetets rationalisering och på det mindre jordbrukets förseende med maskinell utrustning.»

När jag läst utskottsutlåtandet och de ord som utskottet sagt på denna punkt, så har jag sagt mig, att det måste även vara ett småbrukarintresse, att rationalisering sker på den linjen, att man får moderna byggnader som underlätta arbetet och större möjligheter till en maskinell utrustning, icke minst i fråga om hemarbetet. Som jag uppfattar saken, är alltså ett rationaliseringsarbete efter denna linje även ett småbrukarintresse.

Vad sedan beträffar mitt ställningstagande till de olika skrivsätten, så föreligger det från min sida ingen svårighet att gå med på herr Svenssons i Grönvik förslag. Men när utskottet nu har kommit till så stor enighet, vilket ju är mycket glädjande, så vill jag ifrågasätta, om det icke vore lämpligt, att man från de olika parternas sida vore överens om att icke göra någon ändring i utskottets motivering.

Det var bara detta jag velat ha framfört, herr talman.

Herr andre vice talmannen **Carlström**: Herr talman! När ett utskott i det väsentliga tillstyrkt, vad motionären föreslagit, brukar man ju inte ta upp någon större diskussion om ifrågavarande problem. Emellertid ger jag den förste talaren, herr Skoglund, rätt i att denna fråga är så betydelsefull, att

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
det kan vara anledning att understryka vissa saker som kommit fram i utskottsutlåtandet.

Det är uppenbart, att icke heller vi inom folkpartiet ha haft några romantiska föreställningar i stil med dem som gjorde sig gällande vid sekelskiftet, då vi väckt den motion som framförts från vårt håll. Vi ha också uttalat, att vi mycket väl förstå, hur pass svårlöst detta problem är. Men hurudana te sig nu förhållandena ute på landsbygden? Jo, de unga männen ge sig mer och mer i väg från jordbruksnäringen — kanske det i viss mån är en krigs- eller kristidsföreteelse — så att det knappast finns någon möjlighet att längre uppbringa den arbetskraft som är oundgängligen nödvändig. För övrigt visar statistiken, att de unga kvinnorna bli allt mer sällsynta på landsbygden, så att man snart måste fråga sig, varifrån de unga män som där vilja bilda hjonelag och bli jordbrukare skola kunna skaffa sig en hustru. Då är det uppenbart, att man ställer sig den frågan, vart det ska ta vägen, om denna utveckling fortsätter. Det förhåller sig ju också så, att denna strömning i och för sig har den tendensen, att ju mer befolkningen tunnas ut på landsbygden, dess mindre blir trevnaden för dem som äro kvar, och så ge sig fler och fler i väg.

Då jag studerar utskottsutlåtandet, som jag först i dag på morgonen haft tillfälle göra, så finner jag där, att man först har pekat på en sak som jag också finner vara den väsentligaste, nämligen att det måste tillses, att jordbruksnäringen och de näringar som naturligen höra samman med landsbygden kunna bedrivas under jämförliga ekonomiska villkor med avseende å löner och bärighet som beträffande övriga jämförbara näringsgrenar. Man kanske skulle kunna säga att detta är den väsentligaste punkten i fråga om jordbrukets avfolkning. Kan folket ute på landsbygden få en jämförligt med andra näringsgrupper likvärdig levnadsstandard, är det uppenbart, att det då skulle hellre stanna kvar på landsbygden. Men som situationen är för närvarande kan man knappast säga, att det är en sak av så stor betydelse. Ty vi nödgas ju även i jordbruket — särskilt då det gäller det s. k. bondejordbruket — betala löner och arbetspriser, som i vissa fall kunna sägas vara jämförliga med eller högre än inom vissa industrier. Jag tror, att det ligger till så. När det sedan i utlåtandet talas om — något som herr Svensson i Grönvik var inne på — att de stödåtgärder, som man ämnar föreslå eller som redan skett för jordbruksnäringens del, få anbringas på sådant sätt, att de ej hindra rationalisering alltför mycket, är det uppenbart, att jag också kan ställa mig frågande inför formuleringen här. Men å andra sidan tror jag knappast, att det är möjligt att i en tid, då det från alla håll och kanter talas så högljutt om rationalisering, komma ifrån att, såsom skett i utskottet, peka på saken.

Inom parentes vill jag säga en sak om rationalisering i allmänhet. Man säger, att den är förutsättningen för att jordbrukarna skola kunna framställa produkterna till sådant pris att konsumenterna inte oskäligen betungas. Mitt herrskap! Hur har den beprisade rationaliseringen verkat på andra områden? Rationaliseringen inom byggnadsindustrien har visserligen verkat i den riktningen, att de som sysselsatts i denna fått bra betalning. Men ha vi fått billigare bostäder? Har rationaliseringen inom industrien verkat så, att vi fått billigare maskiner och redskap? Jag tycker knappast det. En så enkel sak som en vanlig trädgårdsgrep kostar nu 8 kronor 50 öre. Jag tycker ej, att den beprisade rationaliseringen givit vad man talat om på alla områden, och därför är det kanske inte skäl att tala om den så högt när det gäller jordbrukets problem.

Det är också på det sättet, som man här även understrukit i betänkandet,

Motioner angående åtgärder mot landsbyggdens avfolkning m. m. (Forts.)
att i den mån man rationaliserar bort de mindre jordbruken och sammanslår dem till större enheter, så blir det mindre folk, som behöves där ute. Ja, då blir ju uttunningen allt större. Man säger visserligen, att då är det av vikt att söka få till stånd någon industri eller andra arbetstillfällen ute på landsbygden, som göra, att de människor, som bli överflödiga, kunna bli kvar där. Vi ha i vår motion pekat på att detta är ganska viktigt. Men å andra sidan tror jag ej, då man talar om den stora rationaliseringsplan, som är å färde, att den kommer att genomföras, hur man vänder på saken, så snabbt, att de, som nu leva, få se resultatet av den i så måtto, att alla de små jordbruken ha centraliserats upp i större enheter och man på detta sätt löst problemet. Jag tror också, att det är bra, att det finns ett litet jordbruk här och var i utkanten av en by. Innehavaren av det kanske kan få tillfälle att gå bort och hjälpa de större jordbrukarna vissa dagar och på detta sätt få ett tillskott till sina inkomster. Det är icke så alldeles galet med de små jordbruken.

Jag skall nu emellertid icke framställa något yrkande om ändring i utskottets motivering. Jag är överens med herr Staxäng om att när man kommit fram till ett enhälligt utlåtande skall man icke fingra för mycket på detta. Men å andra sidan skulle jag kunna ställa mig en smula frågande då det nu här gäller vad som kommer att göras. Vi ha i vår motion siktat till en, som det heter, allsidig utredning av problemet, fastän vi vetat, att detta problem var under utredning i vissa avsnitt på en mängd olika håll. Men vi hade för oss att genom att man sysslade samtidigt med dessa spörsmål i många skilda utredningar komme man fram till ganska oenhetliga åtgärder så småningom och att det skulle vara nyttigt att man sökte taga ett grepp om hela frågan genom att ha en särskild kommitté.

Nu har man i utskottets utlåtande talat om att ett organ skall utföra denna samordning. Jag frågar mig: Vad innebär nu detta ord *organ*? Om det verkliga skall bliva något av, får det då i alla fall icke lov att bli något av en kommitté, som får uppdraget och den möjlighet, som det också sagts i utlåtandet att detta organ skall få, att hos Kungl. Maj:t begära att få vidtaga vissa ytterligare utredningar? Jag tror därför, att det varit bättre, om man kunnat gå på linjen med en verklig utredning. Jag skall emellertid icke heller i det avseendet begära några ändringar. Man får vara tacksam för att utskottet kunnat så enigt i princip biträda vad motionärerna i de skilda motionerna siktat till.

Sedan är det en annan sak, som kanske ligger utanom här och som man icke kan göra något åt med lagstiftning. Nu talar man om allt vad som skall göras för att underlätta arbetet därute och göra det mindre tyngande; herr Svensson i Grönvik var inne på det och sade, att de svåra arbetsförhållandena göra, att ungdomen ger sig i väg och att många, som skulle vilja återvända, icke göra det. Det är möjligt att det är så. Men jag måste säga, att vill man ha en jordbrukarbefolkning där ute, som skall känna sig tillfreds, är det viktigt, att man knyter ungdomen till jordbruket från början. Ty den, som givit sig i väg från jordbruket till andra sysselsättningar, om honom har jag icke stora förhoppningar att han kommer igen eller, om han kommer igen, att han kommer att trivas.

Men det är nu kanske illa även i hem, där man har alla dessa rationaliseringar till arbetets underlättande genomförda: man har tämligen hyggliga åkrar, å vilka man kan använda maskiner, man har vatten och slask, man har elektriskt ljus och centraluppvärmning och man kanske har sökt att få till stånd en rätt väl ordnad arbetstid. Jag vet många exempel på att far och mor haft fem—sex stycken barn varibland tre—fyra flickor, men alla

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
 flickorna givit sig i väg och mor är ensam trots allt som skett där hemma. Vad beror det på? Jo, det beror på andan i tiden: det är icke tillräckligt fint att vara jordbrukare längre; man vill icke utföra de grova sysslor på landsbygden, som jordbruket kräver. Jag skulle vilja säga, att det kanske i viss mån också beror på oss, på far och mor, hur vi ställa oss till förhållandena. Ty sorgligt nog finnes det många föräldrar, som tycka, att det ej är fint nog för barnen att stanna hemma och bli bönder: de måste giva sig i väg och bli »bättre folk». En sådan uppfattning är givetvis rätt så farlig för jordbrukets framtid.

Jag har icke kunnat underlåta att peka på denna sak, även om jag är på det klara med att man icke genom utredningar eller liknande åtgärder kan ingripa i människornas för tillfället rådande inställning till hur man lättast och med minsta möda — och kanske också med det mesta anseendet — skall komma igenom livet.

Herr talman! Jag har endast velat göra dessa små erinringar till utskottets utlåtande. Jag vill icke framställa något yrkande om ändring i utskottets förslag utan jag ber att få tillstyrka detsamma.

Herr Ljungberg: Herr talman! Den fråga, som föreligger till behandling, är av utomordentlig vikt och betydelse. Jag vill från början deklarerera, att under utskottsbehandlingen ha vi från alla håll: landsbygdsbor, jordbrukare och stadsbor, varit fullständigt överens härom.

Vi ha i utskottets utlåtande försökt att teckna en verklighetstrogen bild av läget och hur det ter sig i förhållande till möjligheterna att här göra något, som verkligen bleve till nytta och som kunde hejda denna utveckling, för vilken vi nu alla hysa farhågor.

Det är klart, att utskottet icke har kunnat gå igenom och upprätta någon katalog över alla åtgärder, som här vore tänkbara, utan utskottet har fått nöja sig med att teckna de stora dragen. När man här under diskussionen har talat om en del detaljer och efterlyst vad utskottet har haft för uppfattning i det eller det fallet, vill jag ha sagt detta. Utskottet har mest se saken mera i stort. Jag är emellertid som talesman för utskottet utomordentligt tacksam för den välvilja, som utskottets utlåtande här i kammaren har rönt. Det enda ändringsyrkande, som har framställts, är framställt av herr Svensson i Grönvik och avser sista delen av det långa stycket på sidan 17. Herr Svensson i Grönvik befarar, att den formulering, som där står, skulle utgöra någon falllucka. Jag vill med anledning härav förklara, att saken ej ligger till på sådant sätt. Läser man hela stycket i sammanhang, är innebörden fullständigt klar. Där står i raderna förut: »Utskottet åsyftar i första hand jordbruket. Förbättrade betingelser för denna näring och särskilt med avseende å dess fortsatta rationalisering måste otvivelaktigt skapas. Utskottet förbiser ingalunda, att ett så komplicerat problem i full omfattning endast kan lösas på lång sikt och att under tiden stödåtgärder av mera socialt betonad natur kunna bliva erforderliga i fråga om vissa jordbruksgrupper.» Därefter kommer det stycke, som herr Svensson i Grönvik särskilt anmärkt på. Det heter: »Det torde emellertid böra tillses att dylika åtgärder så avvägas, att de icke onödigtvis fördröja en rationalisering, som syftar till att upprätthålla ett efter landets behov avpassat, lönsamt och bärkraftigt jordbruk.» Därmed avser utskottet således de stödåtgärder av mera socialt betonad natur, som för vissa jordbrukargrupper otvivelaktigt kunna behöva komma i fråga under övergångstiden. Man kan ju bara tänka sig statens ingripande, när det gäller de så kallade ofullständiga jordbruken, där statens åtgärder i vissa fall t. o. m. lett till att sådana ofullständiga jordbruk nybildas. Det kan icke vara något

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
intresse att så sker. Det är sådana meningar som ligga bakom formuleringen.

Jag tror således, att herr Svenssons i Grönvik farhågor äro helt obefogade. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets såväl motivering som kläm oförändrade.

Herr **Thapper**: Herr talman! Jag vill också vitsorda den enighet, som funnits inom utskottet, att komma till en positiv lösning av dessa problem, som utskottet fått sig förelagda. Vi ha redan från början varit tämligen överens om, att det fanns ingen som helst anledning att sätta i gång nya utredningar, som åtminstone den inom folkpartiet väckta motionen ifrågasatte. Personligen har jag nämligen den uppfattningen, att vi ha en hel rad av utredningar, som pågå för denna saks skull, och att man knappast gagnar saken som sådan genom att sätta i gång ytterligare en. Däremot har jag åtminstone personligen icke kunnat frigöra mig från att det finnes ett starkt behov av samordning av de olika utredningar, som pågå på detta område.

När vi inom utskottet diskuterat landsbygdens problem, vågar jag också påstå, att vi från olika håll ivrat minst lika starkt för en lösning av dessa problem som någonsin de, vilka framlagt motionerna. Det är klart, att när vi intagit denna positiva ställning och skrivit vårt utlåtande ha vi icke på något sätt kunnat skissera upp, efter vilka linjer dessa svårösta problem skola komma att lösas. Det må bli utredningens sak att i detta avseende komma med positiva förslag.

Jag kanske icke har samma rädsla för avfolkningen av landsbygden, som i många fall kommer till uttryck i motionerna; jag tror, att denna avfolkning i viss utsträckning är helt enkelt nödvändig och ofrånkomlig. Jag skulle som exempel gärna vilja taga min egen hemkommun. Jag tror, att det vore en lycklig lösning, om det vore möjligt att bygga upp våra kommuner så, att man hade landsbygd och industri i samma kommun, så att näringarna kunde komplettera varandra. Då tror jag att detta problem icke bleve så förfärligt farligt. Det är naturligtvis så i rena landsbygdskommuner, att även om det icke i och för sig är så dåligt med utkomstmöjligheterna är det den glesa bebyggelsen, tråkigheten på landsbygden och det ena med det andra, som spelar in.

När det talats om att skapa bärkraftiga jordbruk, som herr Skoglund i Doverstorp gjorde, är det klart, att inom utskottet har på denna punkt icke rätt några delade meningar. Men det är om vägarna att nå detta som det naturligtvis kan råda delade meningar. Den saken ha vi icke alls diskuterat inom utskottet; det må bli, som jag sagt, de respektive utredningarnas sak att framkomma med sina förslag.

När vi således kommit till denna enighet inom utskottet efter vissa mindre eftergifter från ömse håll, är det föga motiverat att här komma med ändringsyrkanden i fråga om det utskottsutlåtande, som föreligger. Jag måste säga, att jag har icke rätt förstått innebörden av herr Svenssons i Grönvik yrkande. Det förefaller som om det i sak skulle vara mycket liten skillnad mellan hans yrkande och utskottets. Möjligen är herr Svensson i Grönvik rädd för att vi i vårt utlåtande menat att sätta i gång en så stark rationalisering, att det på något sätt bleve till skada för jordbrukets utöware. På denna punkt tror jag, att jordbruket liksom andra näringar kommer att underkasta sig en rationalisering i fortsättningen. Jag vill säga, att om jag går över till industrien, där jag har viss erfarenhet, har det många gånger varit så, att man ej sett rationaliseringen med blida ögon, och många gånger har den säkert också för de i näringen anställda betydtt för tillfället rätt hårda ingrepp. Vi ha icke sagt,

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
att en rationalisering skall gå till väga på det sättet i detta fall. Men jag tror, att det för jordbruksnäringen liksom för andra näringar blir ofrånkomligt att även i viss mån underkasta sig dessa åtgärder. Det blir, som sagt, de respektive utredningarnas sak att komma fram med förslag till åtgärder. Det är en sak, som vi inom utskottet ej kunnat taga ställning till.

Jag tror icke så mycket på det, som herr andre vice talmannen talade om, att flykten från jordbruket beror på att det anses icke tillräckligt fint att vara jordbrukare. Det är icke ett resonemang som håller, såvitt jag förstår. På våra större och medelstora gårdar är det väl så, att de icke äro avfolkade på jordbrukare, utan där ha vi ju allt fortfarande jordbrukare. Problemet ligger säkerligen till stor del på ett helt annat plan.

Jag vill således sluta med att poängtera, att när vi kommit fram till ett positivt utlåtande från utskottets sida är det icke någon större anledning att genom ändringsförslag söka rubba den enighet som utskottet kommit till. Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Severin** i Stockholm: Herr talman! Det föreligger visserligen en rätt väsentlig skillnad mellan utskottets utlåtande och de motioner, som givit anledning till utlåtandet. När emellertid utskottet har blivit enhälligt, så skulle det kanske, om också en enhällig kammare bifölle utskottets utlåtande, lätt kunna tolkas så, att hela kammaren — och kanske sist hela riksdagen, eftersom samma motion föreligger i första kammaren — ställt sig bakom motionärerna. Jag skall i varje fall för mitt vidkommande be att få reservera mig; detta gäller framför allt motionen nr 173 i denna kammare.

Jag har det intrycket, att det är mycket länge sedan det väcktes en motion, som var så motsägelsefull och så osammanhängande för att ej säga reaktionär som denna motion nr 173 är. Man går i motionen ut ifrån, att landsbygdens avfolkning är ett resultat av de dåliga ekonomiska omständigheter, i vilka landsbygdsbefolkningen lever. Jag vill icke säga, att denna slutsats är alldeles felaktig. Man kan emellertid mycket väl beträffande landsbygdens avfolkning vända på spørsmålet och säga, att på grund av det ständigt fortgående rationaliserandet av jordbruket har jordbruket icke behövt så många armar som tidigare för att nå en skäligh och för övrigt ständigt ökad avkastning.

Under alla förhållanden har en mycket väsentlig rationalisering av jordbruket ägt rum under årtiondenas lopp. Det framgår bara därav, att den väsentligt minskade befolkning, som är sysselsatt inom jordbruket, för närvarande åstadkommer ett mycket högre resultat än tidigare. Man skulle gärna vilja fråga, vilken standard landsbygdsbefolkningen egentligen skulle leva på, om ej denna avfolkning ägt rum; om alltså den avkastning, som jordbruket nu ger, skulle föda en lika stor befolkning som exempelvis på 1880-talet eller den ännu högre befolkning, som skulle ha varit sysselsatt inom jordbruket om utflytningen uteblivit. Man skulle också kunna fråga: Om avfolkningen är ett resultat av en fortgående rationalisering, varigenom jordbruket icke har behövt så mycket folk, vart skulle de människor tagit vägen, som icke längre fått plats inom jordbruket, om icke industri, handel och övriga näringar förmått taga deras arbetskraft i anspråk? Nu vilja motionärerna hejda denna strömning. Jag vet nu inte, varför det skall anses bättre att folk lever på landsbygden än än att de leva i städer och industrisamhällen. Här är det fråga om rent subjektiva värdeomdömen, som jag icke vill diskutera. Det kan mycket väl hända, att det finns de, som icke kunna stödja sig på en förnuftsmässigt betingad motivering, men ändå anse det vara fördelaktigt, att folk lever på landsbygden och ofördelaktigt att folk lever i städer eller industrisamhällen. Rätt egen-

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
domligt är emellertid, att det är just de, som själva leva i städer eller industrisamhällen, som äro mest ivriga anhängare av den åsikten, att de, som nu leva på landsbygden, skola stanna kvar där. Hejdandet av avfolkningen på landsbygden skulle, jag säger icke enligt utskottets utlåtande men enligt motionen, ske genom att jordbrukspriserna höjdes. Jag skall här skjuta in, att jag på intet sätt är motståndare till strävandena att bereda jordbruksbefolkningen en högre levnadsstandard, icke ens om dessa strävanden skola nås genom statligt ingripande. Jag anser, att jordbrukarnas och lantarbetarnas ansträngande och slitsamma arbete berättigar dem till att uppnå en högre levnadsstandard. Vad jag vänder mig emot är den i motionen föreslagna metoden, som går ut på att man skulle försöka bereda jordbruksbefolkningen en högre levnadsstandard genom en höjning av jordbrukspriserna. Det är tydligen meningen, att därvid den befolkning, som nu är sysselsatt i jordbruket, skulle stanna kvar på landsbygden, ja, man kanske rent av hoppas på en tillbakaströmning. Framförallt med anledning av att det är högern som väckt denna motion nr 173, kan det ju vara ett intressant spørsmål att fråga, var incitamentet till en ständigt rationellare drift skall sökas, när det icke längre blir förhoppningen om högre inkomster, som utgör detta incitament. Om nämligen staten genom fiskaliska åtgärder och oberoende av hur jordbruket skötes garanterar jordbrukets utövare en viss inkomst i likhet med andra grupper, som frasen något dunkelt lyder, så kan det väl i alla fall icke vara meningen att, om efter denna garanti en rationalisering äger rum, så att med samma priser jordbrukarnas inkomster ytterligare stiga, statsåtgärder till jordbrukets skydd i alla fall skola vidtagas i samma utsträckning som förut. Det tycker jag vore en alltför orimlig tolkning av motionärernas mening. Vid en stegrad avkastning måste alltså statsstödet tänkas nedgå, så att inkomsten blir den garanterade. Jag är icke alls ense med högern om att den enda sporren för mänsklig verksamhet är profitbegäret, men jag vågar aldrig helt och hållet bortse från denna faktor som sporre för mänsklig verksamhet. Det är ju emellertid uppenbart detta, som högern här gjort i sin motion. Högern har därvid bortsett från en annan sak, som i sammanhanget icke är utan betydelse, och det är den gamla sanning, som redan Ricardo upptäckte, att en stegring av priserna omedelbart medför en höjning av jordvärdet. Detta är en sak, som vi sett exempel på såväl tidigare som under de senaste åren. Enligt vad som framkommit vid en företagen undersökning ha arrendeavgifterna genomsnittligt stigit med cirka 25 %. Den självägande bonden blir naturligtvis icke lidande på en stegring av arrendeavgifterna, men det är klart, att stegringen av arrendeavgifterna bara är ett uttryck för att jordvärdet har höjts, och det har naturligtvis höjts icke bara på de utarrenderade gårdarna utan även på de gårdar, som brukas av ägaren själv. Här visar det sig kanske icke förrän jorden en gång skall byta ägare, vare sig detta sker genom att den säljes till främmande personer eller efter ägarens död en eller flera arvingar lösa till sig övriga arvingars andelar. Köparen av en gård respektive den eller de arvingar, som lösa till sig övriga arvingars andelar, få erlagga högre pris än de skulle behövt göra, om ingen prisstegring på jord ägt rum, och följaktligen ha de ett större i jordbruket nedlagt kapital att förränta. För att de skola kunna bibehålla sin standard, erfordras uppenbarligen en höjning av priserna på jordbruksprodukter, allt under förutsättning att ingen rationalisering ägt rum. Detta är ungefär tankegången i högerns motion, och även om utskottet ur denna motion försökt draga ut vad som varit förnuftigt och skrivit om och stuvat om vad som sagts i motionen, så anser jag mig i varje fall för mitt vidkommande böra reservera mig.

Från dessa utgångspunkter yrkar jag avslag på utskottets hemställan.

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Den fråga, som nu föreligger till behandling, är ju en fråga av mycket stor betydelse för landsbygden. Här ha vi kommit in på spörsmålet om landsbygdens avfolkning och om vilka åtgärder, som böra vidtagas för att hindra flykten från landsbygden. Det är det centrala i det hela. Det är icke att förundra sig över, att landsbygden avfolkats och avfolkas. Saken har först och främst en ekonomisk sida, men den har även en social sida. I ekonomiskt avseende kommer det företrädesvis an på storleken av den betalning, som kan erhållas för såväl den egna som den lejda arbetskraften. I socialt avseende må i första hand erinras om landsbygdens bostadsfråga. Det är ju alldeles klart, att jordbrukare, som komma till städerna, icke kunna undgå att göra jämförelser mellan stadsbornas fina och praktiga bostäder och de bristfälliga bostäder, som man i många fall får nöja sig med på landsbygden. Jag skall bara anföra ett litet exempel. Jag känner till en mindre arrendegård, där vatten för såväl hushållet som djurens behov får tagas från ett dike. På vägen dit finns en backe, som efter vad jag själv kunnat konstatera är cirka 6 meter hög. Är det underligt, att i en sådan familj hustrun tröttnar och båda makarna enas om att så fort tillfälle yppar sig flytta till staden. Likadant är det med arbetslönerna. Jag träffade häromdagen, när jag reste upp till Stockholm, en kamrat i kristidsnämnden, som numera flyttat hit till staden. Han berättade, att han numera förtjänade 20 kronor om dagen i genomsnitt och bodde i en lägenhet, som var försedd med alla moderna bekvämligheter. »Min hustru och jag trivas alldeles utmärkt, och vi vilja icke tillbaka till landet», sade han. Så låta locktonerna, och så går det till i verkligheten.

Hur är det med statens stödåtgärder? När det är fråga om anslag till bostadsförbättring på landsbygden, är man betydligt knussligare med några millioner, än när det gäller anslag till städernas befolkning. Sedan vederbörande egnahemsnämnd beviljat lån eller bidrag, skall frågan prövas av Kungl. Maj:t, och det dröjer ytterligare tre månader, innan pengar kunna utbetalas. Hurudana äro bostadsförhållandena i städerna? Kommer man från landet till en stad, så kan man nästan tro sig förflyttad tvärs över oceanen till Amerika. Byggnadsfarten är oerhörd, den ena stora trevåningsfastigheten efter den andra växer upp, så att man nästan undrar, hur det kan vara möjligt att få hyresgäster till alla dessa bostäder. Det oaktat råder bostadsbrist i städerna, och det är ju fullt naturligt med den avfolkning, som äger rum på landsbygden. Hur går det för landsbygden att få arbetskraft? Vi ha nu i min hemtrakt fått en förläggning av ett 40-tal estländare, som placerats ut på gårdarna i trakten. Lycklig den, som studerat estniska eller något liknande språk! Han kan ju reda sig med dessa arbetare. Jag köpte i går ett lexikon, ty på grund av att en av mina karlar blivit sjuk har jag också skaffat mig en estländsk arbetare. Det finns ingen möjlighet att lära sig det språket. Vi förstå vilka svårigheter landsbygdens folk har att kämpa emot, om vi betänka, hur otillräckliga de sociala åtgärder äro, som vidtagits till landsbygdens förmån. I högermotionen ger man i en väldig massa fina fraser uttryck för de varma känslor, man hyser för landsbygdens folk, men man slutar med att stryka över med hartassen och hänvisa till det statsfinansiella läget. Man läser motionen med välvilja, tills man kommer till slutet och finner, att motionärerna i själva verket icke vilja, att något skall göras. Likadant förhåller det sig med folkpartiets motion, i vilken det begäres utredning om alla dessa frågor. Vill man ha en fråga begravd, skall man göra den till föremål för en utredning! Alla stora frågor ligga under utredning. Det är ju bästa sättet att komma ifrån dem. Utskottet har i alla fall dels strukit högerns kläm om våra finansiella resurser, dels också förklarat sig anse det obehövt med en utredning. Här behövs, att

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
det vidtages åtgärder. Jag erinrar om de enkla frågor, som vi tidigare diskuterat här i riksdagen angående telefon, elektriskt ljus, post m. m. Jag har varit uppe i postverket åtminstone tre gånger och talat med vederbörande om inrättandet av postskjuts till två socknar där hemma, där byamännen ha kostat på över 13 000 kronor på en väg för att få postförbindelse. Det är ingen allmän väg utan en enskild. Den är en hel mil lång, och de ha som sagt kostat på den över 13 000 kronor. Ännu i dag finns ingen postförbindelse. Jag har förut nämnt, att jag i regel hämtar posten, när jag åker från riksdagen. Det blir en gång i veckan. Eljest får det vara. Likadana förhållanden finnas överallt på landsbygden. När icke samhället vill vidtaga verkliga kraftåtgärder för att försöka skapa social rättvisa på landsbygden, kommer avfolkningen att fortsätta. Utskottet har påpekat, att de mest angelägna frågorna fortast böra erhålla en positiv lösning från statsmakternas sida. Vad som i högerns motivering sagts om det statsfinansiella läget, har utskottet varit enigt om att stryka.

Vad sedan beträffar herr Svenssons i Grönvik anförande, så måste jag erkänna, att jag, trots att jag varit med om utskottsbehandlingen, icke kan läsa utskottets utlåtande på samma sätt som herr Svensson i Grönvik gjorde. Å andra sidan är det klart, att med den formulering, som utlåtandet erhållit, en sådan tolkning som den herr Svensson i Grönvik givit detsamma, icke är utesluten. För min del har jag menat, att sådana stödåtgärder av mera socialt betonad natur, som jag tidigare talat om, icke böra få hindra en rationalisering, som kan åstadkommas genom ökad användning av maskiner. I detta sammanhang vill jag erinra om jordbrukarnas maskinlänefond, som tidigare kommit till användning, men som på senare år icke fått något som helst anslag. Genom lån ur denna fond skulle väsentlig hjälp kunna beredas småbrukarna. I stället ha maskinerna ökat i pris, bland annat på grund av tillkomsten av omsättningsskatten. Under sådana förhållanden är det klart, att småbrukarna icke våga sig på att skaffa sig maskiner.

Jag har många gånger här talat om de socialt betonade åtgärder, som skulle kunna vidtagas beträffande bostäder, telefon, post m. m. Det är bara dylika enkla rättvisekrav, som landsbygden har behov av att få tillgodosedda. Landsbygden är icke sådan, att den avskräcker folk från arbete. Jag har själv hela mitt liv ägnat mig åt landsbygden och jordbruksnäringen, och jag har icke hört någon av mina karlar, som vantrivs med jordbruksarbete, men det gäller att försöka bereda landsbygdens folk samma bostadsstandard som städernas och samma möjligheter beträffande post, telefon och goda vägar. Vi behandlade härom dagen en fråga angående markbyte. Staten bytte bort en skog. Uppe i skogen låg det en gård. Husen ramlade sönder, så att gården blev en ödegård. Så går det till undan för undan litet var stans på landsbygden. Så är det med rationaliseringen av ekonomihusen på landsbygden. Den ställer sig för dyrbar, om icke litet statsbidrag kan erhållas. Städerna få 10 % i subvention. Låt landsbygden få detsamma, så att vi kunna bygga ekonomihus, hissanordningar, bättre magasin m. m. och på så sätt rationalisera jordbruket. Jag tror, mina kära kamrater här i riksdagen, att om vi verkligen ville vidtaga de åtgärder, utskottet talar om, såväl i klämman som i motiveringen, skulle vi icke behöva vara så oroliga för landsbygdens avfolkning. Var rättvisa i er behandling av landsbygden! Låt landsbygdens folk få anslag till bostadsförbättringar! Om det, utan att man först undersökt det statsfinansiella läget, skulle bliva en postdag här och en postdag där, så skulle det icke vara mer än rättvist. I städerna får man post två gånger om dagen. Det är bara rättvisa, som behövs.

Herr talman! Vad jag nu anför har jag velat låta föra till kammarens protokoll. Jag har velat redogöra för min syn på frågan.

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr Andersson i Löbbo: Herr talman! Jag har för min del ingenting att invända mot en fortsatt utredning av landsbygdens befolkningsproblem, och framförallt synes det mig rätt så välbetänkt, att de nu pågående utredningarna samordnas och att en översyn av dem kommer till stånd. Jag har begärt ordet i den pågående debatten uteslutande därför att det från några talares sida gjorts skeptiska uttalanden mot rationaliseringstanken.

Herr Svensson i Grönvik framställde ett särskilt yrkande om viss ändring av utskottets motivering. Då jag uppe hos talmannen sökte studera innehållet i herr Svenssons yrkande och jämförde yrkandet med utskottets förslag, så föreföll det mig som om herr Svenssons yrkande icke i sak avveke från utskottets förslag i någon större grad än att man kan draga den slutsatsen, att herr Svensson framställt sitt yrkande för yrkandets egen skull. Herr Svensson i Grönvik beledsagade emellertid sitt yrkande med ett yttrande, vari han efter vad jag kunde finna ställde sig tvivlande angående möjligheterna till en, som jag tror han uttryckte sig, alltför långt gående rationalisering. Jag tillhör för min del dem, som äro fullt medvetna om att, om vi skola kunna upprätthålla en jordbruksdrift i vårt land som ger jordbrukets utöware tillräcklig ekonomisk ersättning för sitt arbete och för deras för samhället behöfliga tjänster, så måste vårt jordbruk rationaliseras i betydande utsträckning. Det förefaller mig, som om en del av dem, som ställa sig skeptiska mot rationaliseringstankens genomförande, trodde, att jordbrukets rationalisering inskränker sig till lösande av sammanläggningsproblem, expropriationsproblem, arronderingsproblem o. d. Det är ju fullständigt fel! Rationaliseringen omfattar en massa olika saker. Till rationaliseringen kan sålunda hänföras problemet om uppförandet av ändamålsenliga byggnader, problemet om byggnadernas anpassning efter driftens storlek och omfattning, problemet om nödvändig maskinutrustning — det gäller där framförallt maskinanskaffning till det mindre jordbruket — problemet om grundförbättringen i alla dess olika faser, problemet om markkarteringen och åtskilligt annat.

Jag har alltså begärt ordet här för att ge uttryck åt den uppfattningen, att man icke bör vara så förskräkligt rädd för rationaliseringen. Jag är medveten om att rationaliseringen icke kan drivas hur långt som helst. Där man har tillgång till både jord och skog, behöver rationaliseringen icke drivas så långt, att man utrotar alla de små jordbruk, som ha en ringa areal odlad jord. Ofta kan ett bärkraftigt jordbruk åstadkommas, även om den odlade arealen är så liten, att jordbruket enligt den terminologi, som vunnit hävd här i landet, måste betecknas som ett ofullständigt jordbruk. Detta under förutsättning att den erforderliga kombinationen av jord och skog är förefintlig.

Kammarens andre vice talman ställde sig, efter vad jag fann, även för sin del något skeptisk till rationaliseringssträvandena. Då han som bevis för riktigheten av sin åsikt anförde, att priset på förnödenheter, industrivaror m. m., som vi måste förvärva, trots rationaliseringen, som han sade, dock är mycket högt — han nämnde vissa exempel — skulle jag häremot vilja göra den lilla invändningen, att om det vore så att industrien levat kvar på ett hantverksmässigt skråstadium och icke undergått sin rationaliseringsprocess hade, där-om är jag övertygad, den gödselgrep, som herr andre vice talmannen talade om, varit ännu dyrare än den i dag är.

Frågan om landsbygdens avfolkning är tvivelsutan ett mycket viktigt problem. Jag bestrider icke detta, men då man talar om landsbygdens avfolkning, ber jag för min del att få varna för att i det avseendet hängiva sig åt någon

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
sorts jordromantik. Jag har råkat människor, som med ledsnad och sorg kons-
taterat, hurusom här och där i skogarna finnas rester efter vad som en gång
för kanske 50, 60 år sedan varit torp eller mindre lägenheter. Ofta har då
vederbörande, om han kanske icke fällt tårar, dock visat en omisskännlig sorg
över att dessa små trivsamma ställen försvunnit. Härpå brukar jag svara på
följande sätt: Det där skall ni icke sörja över, ty de människor som bott där
voro på sin tid proletärer i ordets fulla bemärkelse. Om de levat kvar i dag och
sökt försörja sig på de små ofullständiga jordlotterna, hade de fortfarande
varit proletärer. Att de fått sin utkomst och en bättre utkomst på andra sidan
Atlanten eller i industrien är ingenting att sörja över. Det är en utveckling som
enbart varit av godo.

Jag är därför icke, herr talman, övertygad om att frågan om landsbygdens
avfolkning bör kombineras med frågan, om landsbygdens befolkningsstorlek
— jag syftar då närmast på den vid jordbruket sysselsatta befolkningen —
skall bibehållas vid den storlekskvot den i dag har. Det är mycket möjligt
och kanske rent av sannolikt, att den fortsatta framtidsmusiken på jordbrukets
område måste bli den, att det ännu finns rum för en viss avfolkning. Jag vet
inte — jag vågar inte bestämt uttala mig därom — men det kan alltid tänkas
den möjligheten att ett rationellt bedrivet jordbruk av den storleksordningen
att den fyller måttet för åstadkommande av den jordbrukskonsumtion, som vi
anse nödvändig och erforderlig, kan drivas och skötas med en befolkning, som
månånda kan vara en aning mindre än den som för närvarande är sysselsatt
i jordbruksnäringen.

I valet mellan de olika yrkandena, som ställts här, kommer jag för min del
att stanna för utskottets förslag oförändrat. Jag har i olikhet med herr Seve-
rin inte kunnat fästa så stor vikt vid vad som sagts i de olika motionerna. Mitt
ställningstagande dikteras av det uttalande och det förslag som utskottet gjort,
och detta uttalande och förslag giver mig icke anledning att anmäla någon av-
vikande mening.

Herr andre vice talmannen **Carlström** erhöll på begäran ordet för kort gen-
mäle och yttrade: Herr talman! Gent emot herr Andersson i Lööbo vill jag
säga, att jag är icke rädd för rationalisering, men jag är rädd för att plocka
bort allt fler och fler människor från de mindre ställena i bygderna. Skall
man gå våldsamt tillväga blir det fråga om en sådan massa jordbrukslotter
— med en folkmängd av 700 000 å 800 000 — som efter modern terminologi
måste bli föremål för rationalisering, enär de äro för små för att kunna sägas
vara bäriga. Men det där kommer att gå så småningom och jag är ej heller så
rädd därför.

Då jag sade, att rationaliseringen på andra områden än jordbruket givit så
skralt resultat och herr Andersson i Lööbo i anledning därav påstod att den
grep, som jag talade om, skulle varit ännu dyrare, om rationalisering inom
industrien icke företagits, så är ju det möjligt. Jag minns emellertid, när min
broder köpte den första stålgrepen som kom till användning i fars jordbruk.
Den var av amerikansk tillverkning och mycket bra, och vi pojkar slogos om
den. Då kostade en sådan 1: 75 kr. I svensk tillverkning kostar nu en grep
omkring 8: 50 kr., vilket är ungefär fem gånger så mycket. En kanna mjölk,
som då kostade 25 öre, kostar nu visserligen 63 öre, men prishöjningen på livs-
medel har inte på långt när varit så stor som för industriprodukterna. Vi kun-
na icke resonera bort, att rationaliseringen på vissa områden givit ett mycket
skralt resultat. Om man menar att den utfört storverk för att tillföra konsu-
menterna billigare varor, så vill det synas som om ju mer man rationaliserar,

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
ju mer få konsumenterna betala för produkterna. Det är väl någon annan part som tillgodogör sig förtjänsten.

Härpå anförde:

Herr **Gustafson** i Vimmerby: Herr talman! Jag kan instämma med de av kammarens ledamöter, som framhållit, att det problem, som det här rör sig om, är för landsbygden och för hela landet synnerligen betydelsefullt. Jag skall emellertid inte närmare utveckla den sidan av saken.

Jag har huvudsakligen begärt ordet för att i likhet med herr Svensson i Grönvik uttala en viss betänksamhet mot det skrivsätt utskottet använt på s. 17. Man varnar där för att de socialt betonade åtgärderna till stöd för vissa jordbrukargrupper skola utformas så, att de försvåra och fördröja en nödvändig rationalisering av jordbruket. Kammarens ledamöter böra förstå, menar jag, att det finnes nog anledning för dem, som närmast representera landsbygden i denna kammare, att känna en viss oro när ett sådant uttryckssätt, som det jag nyss citerade, gång efter annan användes.

Jag vill fästa uppmärksamheten på, att man i den offentliga debatten i tidningspressen, på möten o. s. v. ofta talat om jordbrukets rationalisering, som om det skulle föreligga vilka förutsättningar som helst för att rationalisera jordbruket i landet. Det förhåller sig emellertid icke så. Ända sedan 1880-talet — herr Severin var inne därpå — har en betydande rationalisering på jordbrukets område skett, en rationalisering, som möjliggjort att vi kunnat frigöra arbetskraft från landsbygden i den mycket betydliga omfattning, som ägt rum under hela denna tidsföljd. Det ligger naturligen också i den enskilde jordbrukarens eget intresse att söka rationalisera sitt jordbruk så långt som det överhuvud taget är möjligt. Vi ha nått ganska långt och jag är också för min del på det klara med, att en ytterligare rationalisering av jordbruket, framför allt då en sammanslagning av ofullständiga jordbruksdelar, har ytterligare möjligheter för sig på, låt mig säga, slättbygderna i landet. Men en annan sak, som vi inte få glömma, är, att en hel mängd av våra ofullständiga jordbruk i landet äro tillfinnandes — inte på slättbygderna — utan i landets skogsbygder, i skogstrakterna. Det är där menar jag, som rationalisering genom sammanslagning av ofullständiga jordbruk icke i allmänhet har några förutsättningar för sig. Vad är det som gör att inga förutsättningar för rationalisering finnas där? Jo, det beror huvudsakligen därpå, att de mindre jordbruken i sådana trakter ligga insprängda bland skogarna, ett här och ett annat där. En sammanslagning av dessa ofullständiga jordbruk, varom jag nu talat, är omöjlig att göra redan på grund av den omständigheten, att man genom en sammanslagning icke kan uppnå den lämpliga arronderingen av ett på det sättet ernått större jordbruk.

En annan omständighet, som ej får förbises i det sammanhanget, är, att skogsbygdens jordbruk mycket ofta bestå av flikiga och i och för sig dåligt arronderade åkrar, där man inte har förutsättningar för maskinell jordbruksdrift i större omfattning. Med andra ord, här saknas inom denna del av de mindre jordbruken i mycket stor omfattning förutsättningar för ett maskindrivet och ur den synpunkten rationellt drivet jordbruk.

När man i utskottets utlåtande liksom varnar för att sätta in de sociala åtgärderna på ett sätt, som försvårar en rationalisering av jordbruken, då är frågan, vart vill man komma med dessa jordbruk? Jag vet nog, att man på sina håll talar om att man ville vidtaga åtgärder för sådan marks återföring till skogbärande mark eller betesmark. Ja, mina damer och herrar, det är lätt att tala på det sättet, men för de bygder på svensk landsbygd, som det

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
här gäller, ja, jag skulle kanske ändå hellre vilja säga, för de människor på svensk landsbygd, som ytterst äro beroende av konsekvenserna av en sådan jordbrukspolitik, ter sig problemställningen mer än allvarlig. Vi få inte glömma, att i de skogrika trakterna av vårt land är befolkningen i stor utsträckning sysselsatt med arbete i skogarna. En mindre jordbrukare med häst har t. ex. under vinterhalvåret, då han icke har full användning för sin arbetskraft i jordbruket, sysselsättning med skogskörningar. En jordbrukare, som inte har egen dragare, är kanske under vintertiden sysselsatt med huggning i skogen. För dessa kategorier av mindre jordbrukare — varje arbete i skogen är ju av mycket säsongbetonad karaktär — är det av ytterligt värde att såsom replipunkt ha tillgång till stödjordbruk, som ger dem någon inkomst utöver den inkomst, som de få från arbetet i skogen i olika former. När man talar om rationalisering av de mindre brukningsdelarna får man därför inte företa talet så där oförmedlat, utan man bör från början ha klart för sig att dessa mindre brukningsdelar i skogsbygden böra bestå även i framtiden, huvudsakligen av det skälet, som jag nyss nämnde, att dessa jordbruk skola kunna fylla funktionen som stödjordbruk åt dessa kategorier människor, som förnämligast under vinterhalvåret ha arbete i olika former i skogarna.

När jag nu reagerat mot utskottets skrivsätt på den punkt jag antytt, är det därför, att jag verkligen oroar mig för att det skulle kunna leda till — om icke något annat säges — att man i många fall kommer att underlåta att upprusta de ofullständiga jordbrukens byggnader med den motiveringen måhända i vissa fall, att man skulle hindra en rationalisering, om man vidtog åtgärder för att förbättra exempelvis bostadsbeståndet. Jag skulle därför, herr talman, helst se att utskottets motivering, där det heter: »Det torde emellertid böra tillses att dylika åtgärder så avvägas, att de icke onödigtvis fördröja en rationalisering, som syftar till att upprätthålla ett efter landets behov avpassat, lönsamt och bärkraftigt jordbruk», utgår ur utskottets utlåtande. Jag har så mycket mera anledning tro, att det vore riktigt, som kammaren mer än väl vet, att just bl. a. frågan om rationaliseringen av jordbruket ligger under utredning i 1942 års jordbrukskommitté. Jag tror det vore klok politik, om riksdagen inte nu genom något uttalande binder sig. Eljest kunde riksdagen, när den kommer fram till det avgörande ställningstagandet till denna fråga, få det emot sig, att riksdagen redan uttalat sig vid det och det tillfället, på det och det sättet i den här rationaliseringsfrågan.

Utöver detta vill jag bara säga några ord med anledning av herr Severins anförande. Så vitt jag förstod oroade han sig ganska mycket för att riksdagen nu skulle godtaga detta utskottsutlåtande och därigenom, som han sade, liksom uttala sig mot en fortgående avfolkning eller avflyttning från landsbygden. Jag vill för min del säga, att det finnes anledning framför allt från landsbygdshåll att oroa sig över en sådan fortgående avfolkning av landsbygden, framför allt i de delar av landet, där såsom jag tidigare antydde förutsättningar saknas för en rationalisering av jordbruksdriften i den bemärkelse man använder ordet rationalisering, när det gäller jordbruket.

För att fatta mig kort vill jag säga, att jag har en mycket bestämd känsla av — och den känslan delar jag säkert med många — att i den mån en ytterligare avfolkning av landsbygden kommer till stånd kommer trycket att öka på de arbetande krafterna i landsbygden, vilka alltjämt skola stanna kvar därute. Det är därför ej underligt, om man från landsbygdens sida hyser en viss oro inför denna pågående avfolkning av landsbygden. Jag skulle också i det fallet vilja tillägga, att jag tror, att det också ur andra synpunkter kan vara anledning se det som en stor angelägenhet för landet att denna avfolkning icke sker i alltför forcerat tempo i fortsättningen. Vad ha vi i själva verket

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
 för garantier för att vi i det långa loppet skola kunna på andra områden bereda landsbygdens befolkning sysselsättning och utkomst under den i många hänseenden ovissa framtid, som ligger framför oss?

Jag skall ej vidare uppehålla kammaren. Jag har känt behov av att giva uttryck åt vad jag nu sagt, huvudsakligen därför att i varje fall jag skall kunna ha händerna fria den dagen vi skola taga avgörande ställning till dessa betydelsefulla saker i riksdagen, så att det icke mot mig skall kunna sägas, att jag icke passat på att säga ifrån vid ett tidigare tillfälle, då riksdagen hade anledning göra vissa uttalanden i dessa frågor. Jag vill för min del ha möjlighet att även i framtiden hävda en mening, som kanske icke i allo sammanfaller med den, som förts till torgs från det håll, där man tycker att rationaliseringsmöjligheterna inom jordbruket ha vilka förutsättningar för sig som helst.

I detta anförande instämde herr *Werner*.

Herr **Liedberg**: Herr talman! Jag kan visserligen icke i likhet med min ärade vän herr Gustafson i Vimmerby utlova att med några korta ord giva uttryck åt min mening, men jag skall därför icke ta upp längre tid än nöden kräver. För min del hade jag trott att kammaren utan någon längre diskussion skulle taga detta enhälliga utlåtande, och jag hade väl icke lagt mig i debatten här, om icke herr Severin hade hållit sitt anförande och framfört sitt avslagsyrkande. Innan jag kommer till herr Severins anförande, skall jag emellertid be att något få uppehålla mig vid de ändringsyrkanden, som anförts av herr Svensson i Grönvik och — på ett annat ställe i utlåtandet — av herr Gustafson i Vimmerby, som yrkade strykning av en punkt i motiveringen. Båda herrarna uppehöll sig vid tolkningen av detta utlåtande och båda ha alldeles tydligt icke bara med hänsyn till yrkandena utan även med hänsyn till innehållet i deras anföranden kommit till något olika tolkningar. Jag har efter bästa förmåga sökt på egen hand åstadkomma en tolkning.

Jag anknyter då först till herr Svenssons i Grönvik ändringsyrkande, som i huvudsak, om jag fattade honom rätt, gick ut på att man i stället för att i utlåtandet tala om att en rationalisering icke onödigtvis skall fördröjas, skulle skriva mera positivt t. ex., att rationaliseringen i stället skall möjliggöras. Denna tolkning bygger på att man med »*dyliska åtgärder*» och deras avvägning avser jordbrukets allmänna ekonomiska villkor, prisnivå och dylikt. Utskottets talesmän, både utskottets ärade ordförande och dess vice ordförande, ha förnekat att så varit fallet. Om jag går till texten kan jag faktiskt inte heller finna stöd för den tolkningen, även om jag i sak har precis samma uppfattning som herr Svensson i Grönvik. Det står nämligen först: »Förbättrade betingelser för denna näring och särskilt med avseende å dess fortsatta rationalisering måste otvivelaktigt skapas.» Det är en sak för sig. Sedan säger man att »stödåtgärder av mera socialt betonad natur kunna bli erforderliga i fråga om vissa jordbruksgrupper». Där syftar man utan varje tvekan på vad jag skulle vilja kalla minusvarianterna inom jordbruket, de ofullständiga och icke bärkraftiga jordbruken, och uttalar, att åtgärderna böra »så avvägas, att de icke onödigtvis fördröja en rationalisering».

Min tolkning av detta är närmast att man därmed vill ha sagt, att åtgärderna beträffande dessa minusvarianter, dessa ofullständiga jordbruk, böra syfta till en positiv förbättring och framför allt till att, i den mån det är möjligt, åstadkomma bärkraftiga eller förbättrade jordbruk och att åtgärderna i frågan inte få ta den formen, att de kunna leda till konservering av i och för sig otillfredsställande förhållanden. Är denna tolkning riktig kan jag inte ha något att invända mot detta skrivsätt.

Jag har fullt klart för mig att med de kanske hundra tusen problemjordbruk

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

vi ha här i landet kommer det att ta mycket lång tid, innan man kommit till rätta med dem alla, och jag har klart för mig, att man under tiden, medan man hjälper somliga efter hand som man hinner, inte kan lämna de andra åt sitt öde och säga att ni få klara er som ni kunna, trots att vi veta att ni ha otillfredsställande förutsättningar för er existens, tills vi om tio, tjugo eller tjugofem år kunna hjälpa er också. Så kan man inte göra, utan man måste också vidta dessa, här omtalade åtgärder av mera socialt betonad natur. Samtidigt måste det ske en ständig avvägning häremellan och av åtgärderna att varaktigt förbättra förutsättningarna för dessa jordbruk. Därvidlag finner jag som sagt, att ett positivt skrivsätt är berättigat, varigenom man understryker att de uppehållande, de stödjande åtgärderna under en övergångstid inte få dominera på de verkliga förbättringsåtgärdernas bekostnad.

Rationalisering av småbruken är ju ett problem som ofta debatteras med en viss pessimism. Man möter så ofta den uppfattningen att rationalisering i fråga om småbruk är tämligen omöjlig, en sådan kunna de stora brukningsenheterna genomföra, men småbruken — med småbruk menar jag då även det mindre bondejordbruket — sakna dylika möjligheter. Jag tror i själva verket inte att så är fallet. Det är klart att all rationalisering — då tänker jag givetvis närmast på den rationalisering, som hänför sig till mekaniseringen, den tekniska förbättringen — har bättre förutsättningar på de större brukningsenheterna, men därmed är inte sagt att möjligheterna skulle brista i fråga om de mindre jordbruken. Det är nog snarare så att svårigheterna ligga på det organisatoriska planet mer än på det tekniska. Vi ha maskiner och redskap och olika agremanger konstruerade för större jordbruk. Vi ha det inte i så hög grad för mindre jordbruk, vilket inte hindrar att sådana både kunna konstrueras och fabriceras. Därtill kommer att de maskiner, som utan någon som helst svårighet kunna utnyttjas på en större brukningsenhet, oftast kunna användas i mindre jordbruk också, försävt man överhuvud taget organiserar en samverkan rörande dessa hjälpmedels utnyttjande. Men därvidlag ha vi naturligtvis en mycket lång väg att vandra — jag hoppas att den inte blir alltför lång — innan vi komma därefter, att den tekniska utvecklingen kan komma inte bara stora utan även små brukningsenheter till godo.

Jag kommer efter detta, herr talman, in på herr Severins i Stockholm anförande. Herr Severin ville inte att man skulle få det intrycket av kammarens behandling av detta utskottsutlåtande, att kammaren var enhällig. Därför höll han sitt anförande och därför yrkade han avslag. Jag skall inte uppehålla mig vid herr Severins uttalanden om den bristande tankeredan och de många motsägelserna i den motion som han särskilt apostroferade, nämligen motionen nr 173 i andra kammaren. Det kunde kanske vara anledning knyta några lika personligt präglade reflexioner kring hans eget anförande, ty jag tror faktiskt att om herr Severins resonemang och hans jordbruksfilosofi samt vår motion skulle ställas inför en opartisk domstol, som hade att bedöma graden av logiskt sammanhang och förnuft i dem båda, kunde vi för vår del med ganska stort lugn avvakta det domslutet.

En del av herr Severins visdom var för övrigt av den arten, att den närmast verkade som försök att slå in öppna dörrar. Han sade att om högermotionen påstår, att flykten från landsbygden beror på dåliga ekonomiska förhållanden på landsbygden, så kan man väl i stället vända på saken och säga, att den beror på rationaliseringen. Jag tror att herr Severin har en viss benägenhet att, när han vänder på saken, få den litet bakfram ändå. Det är ingen som från vårt håll har påstått att vi genom tiderna borde ha haft en stabil befolkningsvolym på landsbygden. Det är ingen som har påstått att den befolkning, som vi *nu* ha på landsbygden, skulle ha farit väl av att vara talrikare, ha ännu fler munnar att mätta

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
och vara ännu fler om att dela de inkomster, som komma jordbruksbefolkningen till del på grund av dess uppgifter och dess produktion. Men att påstå att det är rationaliseringen som har framkallat flykten från landsbygden är väl att bedöma frågan på det sättet, att flykten kommer i efterhand och rationaliseringen först och att det befolkningsöverskott, som uppstår såsom en följd av denna rationalisering, kommit att lämna landsbygden.

Om så varit förhållandet hade herr Severins analys av orsakssammanhanget kanske kunnat vara riktig. Men nu tolka vi det inte på det sättet, även om vi anse att det finns ett bestämt sammanhang mellan rationaliseringstakten och avfolkningen. Om inte *något* sådant sammanhang fanns skulle det innebära, att jordbruket helt enkelt inte kunde existera. Vi ha den bestämda uppfattningen att i närvarande stund och sedan åtminstone några år tillbaka är det flykten från landsbygden som går före och rationaliseringen som kommer efteråt, d. v. s. att flykten från landsbygden har ett hastigare tempo och i själva verket är det ledande momentet.

Och vad beror det i så fall på? Fly människor på så stor utsträckning från landsbygden på grund av att de inte kunna få arbete där? Uppenbarligen inte, eftersom det råder en viss brist på arbetskraft. Det beror i stället på vad som är anført i denna förhånade motion, nämligen på att levnadsförhållandena, utkomstmöjligheterna och levnadsstandarden äro mera lockande på de platser, dit människorna fara än där de äro.

I och med att man kan åstadkomma samspel eller samtidighet mellan rationaliseringen å ena sidan och å andra sidan den av rationaliseringen möjliggjorda minskningen av befolkningen inom jordbruksnäringen, är utvecklingen inne på en linje som är hållbar. Men våra farhågor och bekymmer ha sin grund i att befolkningsavtappningen går snabbare än landsbygden har förmåga att rationalisera, och det förefaller oss som om den håller på att gå i så snabb takt, att ingen rationalisering i världen kan kompensera folkavtappningens konsekvenser. Det är väl ingen som tror att man kan hejda denna ström på en gång eller till äventyrs få den att vända, utan det gäller nog här såsom ett praktiskt, politiskt mål att söka *dämna upp* hastigheten så att denna samspelet mellan rationalisering och folkminskning återupprättas.

Det finns andra aspekter på frågan om avfolkningen på landsbygden än sambandet mellan rationalisering och behovet av arbetskraft — jag talar nu inte bara om lejd arbetskraft, den mesta arbetskraften på landsbygden är ju den som arbetar i egna företag; åtminstone för de 300 000 eller 350 000 av våra 400 000 jordbrukare är den egna arbetskraften den dominerande. Om emellertid flykten från landsbygden medför en för stark glesbebyggelse innebär redan detta ett pådrivande moment till en ytterligare folkuttunning, som kan bli av ganska katastrofal verkan, d. v. s. kan resultera i rent ut sagt ödelagda orter och trakter på landet. Detta beror i sin tur på att människan ju är en ganska sällskaplig varelse. Folk tycker inte om, i synnerhet inte numera, ensligheten, att bo avlägset i saknad av kontakt med omgivning och alla de kulturella och andra fördelar, som även mindre samhällen eller s. k. tätbebyggelse bjuda. Jag tror att däri ligger en mycket viktig synpunkt på problemet om landsbygdens avfolkning, en synpunkt som naturligtvis inte enbart tar sikte på jordbruksnäringens roll, utan som tar sikte på hela näringslivet sådant det kan utvecklas på landsbygden med olika åtgärder från det allmännas sida.

Det är också andra förhållanden i detta sammanhang, som jag tror att herr Severin en gång får anledning fundera över. Herr Severin kunde inte finna något skäl, om jag fattade honom rätt, varför det skulle vara bättre att leva på landsbygden än i staden. Han menade att det kan vara känsloskäl som

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

diktera en sådan uppfattning, men annars ansåg han att det inte fanns någon anledning för det allmänna att blanda sig i denna process, utan var och en borde få bege sig dit lusten drev honom och där näringslivet för tillfället erbjöd de mest lockande framtidsutsikterna. Jag tror dock, herr Severin, att vi få tänka på hur det blir, om vi en gång komma in i en kris. Ty även om vi här i landet försöka att på alla sätt förhindra och trubba av en kris inom det ekonomiska livet, komma vi tyvärr ändå inte att helt undgå den, eftersom världen troligtvis inte på en gång blir så klokt dirigerad och skött, att det som inte lyckats hittills under utvecklingen plötsligt skulle lyckas. Om vi alltså råka in i en kris, där befolkningen, i en grad som har rubbat en i och för sig naturlig och önskvärd balans mellan olika näringsgrenar, strömmat till tätorterna, till industrien och det s. k. näringslivet — som i mycket hög grad och kanske helt är beroende av att inga allvarliga störningar inträffa i vårt internationella handelsutbyte, i den merkantila samlevnaden med yttervärlden — hur ser det då ut, om vi ha en onaturligt stor del av befolkningen knuten till *detta* näringsliv?

Det innebär att den sektor, som vi kunna kalla hemmamarknadssektorn, minskat i motsvarande grad. Då vi tala om hemmamarknadssektorn, om jag får använda det uttrycket, få vi göra klart för oss: vad betyder den i en sådan situation? Jo, tillvaron av en hemmamarknadssektor betyder då att det kan ske ett visst utbyte av varor och tjänster internt, ty den är relativt oberoende av vårt handelsutbyte med Sydamerika, Nordamerika, Australien, etc. Det *kan* hända att vi få uppleva det läget inom inte alltför många år — jag hoppas livligt att så inte sker, men jag måste dock räkna med det såsom ett realistiskt alternativ. Om vi uppleva en sådan situation, tror jag vi komma att vara mycket tacksamma om vi ha vårt näringsliv baserat på en tillräckligt stor hemmamarknadssektor. Vi få komma ihåg, mina damer och herrar, att landsbygdsbefolkningen i allmänhet och jordbruksbefolkningen i synnerhet med ännu så länge ca 2 miljoner av landets ca 6 miljoner invånare utgör det största underlaget för vår hemmainsndustri. Det är alltså den största delen av denna sektor jag nu talar om, och jag tror som sagt att vi komma att vara mycket glada, om vi lyckats bibehålla en tämligen stor livaktighet och styrka hos det näringsliv som är knutet till denna hemmamarknadssektor i allmänhet och till landsbygden i synnerhet.

Det blir i så fall, efter vad jag kan förstå, helt andra möjligheter att komma till rätta med arbetslöshetsproblemet i en dylik situation, och det blir helt andra möjligheter att avtrubba en internationell lågkonjunkturs ogynnsamma och kanske eljest helt förödande inverkan på vårt näringsliv. Det är därför, herr talman, som vi för vår del se med bekymmer på en avfolkning av landsbygden med därav följande konsekvenser, som kunna äventyra den naturliga balansen i det svenska näringslivet.

Herr Severin resonerade också om en sak som utskottet icke har uttalat sig om annat än såtillvida att utskottet på s. 17 sagt rörande jordbruket: »Förbättrade betingelser för denna näring... måste otvivelaktigt skapas.» Utskottet har alltså inte gått in på någon prisavvägning i detalj och det förstår jag, ty det var knappast utskottets uppgift i samband med behandlingen av dessa motioner. Men herr Severin har tagit upp problemet och har talat om hur det bör vara och hur det inte bör vara. Att garantera jordbrukaren så och så stor inkomst vore ju tämligen meningslöst menar han, man visste ju inte alls om det blev någon rationalisering utav. Han var i stället inne på den tankegången, som man mött i andra sammanhang under den senaste tiden, att en dylik förbättrad inkomst skulle motverka rationaliseringen. Människorna komme att stoppa pengarna i plånboken, eller också komme deras jordbruk

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
att stiga i värde, men någon rationalisering bleve icke av. Jag tror, att det därför kan vara skäl i att taga upp denna fråga till litet närmare granskning.

Först och främst får man väl göra klart för sig vad rationaliseringen innebär. Jag talar icke om all rationalisering. Det finns en rationalisering av annan art än den direkt kapitalinvesteringskrävande rationaliseringen. Det finns en rationalisering i form av en förbättrad driftsform, en förbättrad metodik o. s. v. Men jag talar om den rationalisering, som man i allmänhet tänker på i detta sammanhang, alltså den tekniska och den mekaniska. Hur uppkommer då i allmänhet en sådan rationalisering? Hur verkställes den och vilka äro förutsättningarna för den? Det är väl så, att rationaliseringsåtgärden icke rent omedelbart innebär ett förbilligande av produktionen. På kort sikt innebär den endast en ändring i produktionsformen, en ändring av produktionstekniken, som är betingad av låt oss säga brist på arbetskraft eller av andra förhållanden och som givetvis i längden bör bygga på en kalkyl, som ger vissa förtjänstmöjligheter. Dessa i sin tur locka fram rationaliseringssträvandena, och i den mån förtjänsten, efterhand som den kommer, fördelas på alla och icke enbart kommer en viss grupp till del blir det också ett förbilligande av produktionsresultatet. Andre vice talmannen var skeptisk och sade sig ha dålig erfarenhet av rationaliseringsresultatet. Det dåliga resultatet kan bero på att man ser det på kort sikt eller på att någon grupp tillskansat sig rationaliseringens alla fördelar, såsom t. ex. att en arbetargrupp begagnat rationaliseringen till att höja sin standard. Det har då icke blivit ett förbilligande av produktionen för dem som äro konsumenter av denna produktion. Det kan också tänkas, att en fabrikantgrupp tagit förtjänsten av det hela. Men sådant är ju avvikelser från den normala utvecklingen, vilka jag förmodar att samhället framdeles liksom hittills kommer att reglera. Jag återkommer alltså till frågan: vad är förutsättningen för rationalisering på kort sikt? Jo, att kostnaden för arbetskraften av en eller annan anledning är tyngande eller att arbetskraft icke finnes att tillgå och att arbetskraften därför ersättes med något annat. Jag skall försöka exemplifiera vad jag menar. Vi antaga, att ett jordbruk har en arbetsutgift för en anställd av t. ex. 3 000 kronor om året. Det är brist på arbetskraft eller det tenderar att bli ekonomiskt tungt och ohanterligt med en primitiv produktionsprocess, som kräver så mycket manuellt arbete som denne man uträttar — eller, om vederbörande är sin egen arbetsgivare och sin egen arbetare, han behöver utträta, men har svårt att hinna med. Det är då en ganska enkel räkneoperation att räkna ut, hur mycket, som i kapital kan investeras på en rationaliseringsåtgärd för att vederbörande därmed skall inbespara dessa 3 000 kronor om året. Man har att räkna ut, vilket kapital, förräntat och amorterat på den skäligen tid man beräknar, som motsvarar en arbetsutgiftsminskning på 3 000 kronor. Det blir alltså icke någon total utgiftsminskning på jordbruket. Det blir en överflyttning i detta fall från en utgift för en arbetskostnad till en utgift för ränta och amortering på en mekanisk anordning. Det är alltså lönestandarderna för den lejda arbetskraften resp. ersättningen till vederbörande själv, som är avgörande för hur långt rationaliseringen kan drivas och vilken takt den skall ha. Har man en låg lönestandard, äro förhållandena icke sådana inom jordbruket, att en aldrig så långt driven rationalisering kan bli räntabel. Ty kapitalet — antingen det är jordbrukarens eget eller, såsom i regel är fallet, det lånta kapitalet — söker sig givetvis icke dit, där det icke kan finna någon framtid eller där den som satsar kapitalet säger sig, att det måste skrivas av, då det icke kan förräntas och amorteras. Det enda möjliga är, när det gäller jordbrukets rationalisering på kortare eller längre sikt, att löneläget, arbetsersättningen, har en önskvärd höjd, den höjd som i sin tur kan framkalla mot-

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
svarande rationalisering. Och vilken är den höjden? Ja, ärade kammarledamöter, den höjden trodde jag att vi voro tämligen ense om inom de politiska grupperna. Jag trodde, att det var allmänt erkänt, att den höjden borde ligga där det skapas jämvikt och rättvisa mellan olika men jämförliga folkgrupper. Har herr Severin en motsatt uppfattning på den punkten, vore det mycket intressant att få höra detta, men jag trodde verkligen, att herr Severin i likhet med hans parti i övrigt medgav, att jordbrukets folk bör ha en inkomst- och levnadsstandard, som är likvärdig med andra med jordbrukarbefolkningen jämställda eller likartade grupper, såsom t. ex. industriebefolkningen på landsbygden.

Är detta fallet, komma vi till frågan, hur man skall åstadkomma en sådan arbetsinkomstnivå. Kan man åstadkomma den med öppna gränser, med en konkurrens, som driver ned priserna? Uppenbarligen icke. Det finns ingen möjlighet, och jag är övertygad om att ingen, som allvarligt prövat detta problem i de olika utredningskommittéer, som arbeta med saken, funnit en sådan utveckling möjlig. Man har säkerligen klart för sig, att det är nödvändigt med ett visst skydd — vi kunna kalla det för ett gränsskydd för jordbrukets produkter och dess marknad. I så fall äro vi framme vid den av herr Severin underkända, av statsmakterna understödda prisnivån. Det finns, så vitt jag förstår, ingen som helst möjlighet att åstadkomma vare sig den rättvisa avvägningen i inkomst- och levnadsstandard eller den rationalisering jordbruket självt och folkhushållet i dess helhet har så stort behov av, om man icke har en prisnivå eller rättare sagt ett sådant förhållande mellan jordbrukets inkomster och utgifter, som möjliggör en arbetsersättning av den storleksordning jag nyss talade om.

Har man den, tror jag icke att man behöver bekymra sig så mycket om rationaliseringen inom det bärkraftiga jordbruket, ty den kommer nog av sig själv. Den rationalisering, som statsmakterna ha anledning att särskilt bekymra sig om och där deras ingrepp i högsta grad kommer att behövas är rationaliseringen på *de brukningsdelar, som icke äro anpassade till prisnivån*. Man har en prisnivå, som är fastställd med hänsyn till familj jordbruket, det bärkraftiga bondejordbruket. På den prisnivån skall detta bärkraftiga bondejordbruk — och givetvis de större enheterna — kunna betala den lön jag talat om. Kan så ske, följer därav den rationalisering, som är möjlig på en sådan lönenivå. Och att den rationaliseringen icke kommer att stoppa upp, för den saken borgar det förhållandet, att det säkerligen ändå icke blir något överflöd av arbetskraft på landsbygden. Men de jordbruk, som äro minusvarianter och icke ha den storlek och sammansättning, att de kunna existera på den sålunda utmätta prisnivån för jordbruket, kunna uppenbarligen icke komma ur fläcken, om de icke få hjälp utifrån. Det är *där* jag menar, att staten har sin mycket stora uppgift att fylla genom att positivt verka för att dessa jordbruk efter hand bli bärkraftigare enheter.

Slutet på mitt resonemang innebär alltså, att en prisnivå, som icke tillåter rationalisering, är och måste med naturnödvändighet vara en låg prisnivå. Ja, kanske en viss rationalisering men ingalunda den rationalisering som krävs. Med andra ord: vill man ha den rationalisering, som för jordbruket fram i ledet vid sidan av övriga näringar, får man se till att jordbruket kan betala en ersättning åt sina egna företagare och anställda, som ligger i jämnhöjd med näringslivets i övrigt. Det är och förblir det avgörande för rationaliseringstakten.

Nu finns det ju de som anse, att vi icke skola låta prisnivån eller förhållandet mellan utgifter och inkomster inom jordbruket medgiva en sådan arbetsersättning utan säga: prisnivån skall ligga på ett lägre plan; det är staten som skall bekosta rationaliseringen, så att vi slippa höja prisnivån. Vi kunna då tänka ett ögonblick på hur de 300 000 av de 400 000 befintliga jordbruken

Motioner angående åtgärder mot landsbyggdens avfolkning m. m. (Forts.)
 skola klara sig under tiden — under de 25 år som nyligen anfördes från högsta ort — medan de icke kunna rationalisera själva och medan de gå och vänta på den rationalisering, som staten efter hand skall utföra, allt under det att de ha en prisnivå, som icke tillåter den lön som jag angivit och som jag trodde, att vi alla ansågo vara den riktiga och den rättvisa.

Herr talman! Mitt anförande har — i motsats till den föregående ärade talarens — kanske blivit litet långt, men jag har icke kunnat underlåta att med anledning av herr Severins anförande och hans citerande av diverse mer eller mindre klassiska ekonomiska tänkares och skribenters uttalanden och betraktelser taga upp detta problem till granskning och försöka precisera vilka sammanhang, som därvidlag äro ofrånkomliga.

Jag har, herr talman, intet ändringsyrkande. Jag har för min del med stor tillfredsställelse sett, att utskottsutlåtandet var enhälligt, och jag vill säga ännu en gång till herr Svensson i Grönvik: herr Svensson och jag ha precis samma syn, på saken, men jag kan lyckligtvis icke finna belägg för att utskottets uttalande behöver tolkas på det sätt herr Svensson gjorde — snarare tvärtom, särskilt efter utskottsledamöternas deklARATIONER. Det torde väl även innebära en tankeställare för dem som vilja göra en ändring, att även herr Gustafson i Vimmerby har en tolkning, men som icke går parallellt med herr Svenssons i Grönvik. Herr Svensson var rädd för att det skulle innebära ett uttalande mot en skälig prisnivå, och herr Gustafson i Vimmerby var rädd för att det skulle vara ett uttalande till förfång för de små ensamstående jordbrukare existens. Jag tror faktiskt icke, att man behöver hysa någon av dessa farhågor. Jag är alltså för min del belåten med utskottsutlåtandet och har intet annat yrkande än det som redan framställts, nämligen om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Fröderberg**: Herr talman! Såsom norrlänning måste jag tycka det vara litet underligt, att så fort man kommer in på detta problem, diskussionen till 80—90 % skall röra sig enbart om jordbruket. Vi ha nog också i Norrland att brottas med problemet om flykten från landsbygden, men vi se icke på det så ensidigt som man här gjort under debatten. Jag är från en socken, som kanske icke är någon direkt typisk norrlandssocken, ty vi ha ett municipalsamhälle, där $\frac{1}{6}$ av socknens befolkning bor. Men studerar jag de senaste debiterings- och uppbördslängderna för socknen, finner jag, att självägande jordbrukare utgöra 14 %, anställda manliga och kvinnliga 9 %, skogsarbetare 10 %, statstjänare 3 % och anställda vid en medelstor industri 12 %. Jag kommer då till 48 %. Övriga 52 % utgöras av små industriidkare, hantverkare, diversearbetare och andra med alla möjliga yrken, eller personer som syssla med handaslöjd. Denna kategori spelar en ofantligt stor roll på landsbygden, mycket större än man i allmänhet räknar med. Det kan var och en kontrollera i sin hemsocken eller grannsocknen, om han går till uppbörds- och debiteringslängderna. Jag anser det därför icke riktigt att enbart syssla med jordbrukets problem i detta sammanhang. Dessa 14 % självägande jordbrukare ha att betala 18 % av kommunalskatten. Vi ha i allmänhet den uppfattningen, att jordbruket icke kan hålla kvar mera folk än det redan har. Hemman på 50 à 60 tunnland vilja icke ha en enda årsanställd manlig arbetskraft knuten vid jordbruket, och man förstår, att folk då måste söka sig annan utkomst. Tidigare var det så i Norrland, att de, som om somrarna voro knutna till jordbruket, under vintrarna gingo till skogarna. Men nu ha i allmänhet skogsbolagen lagt driften så, att de som äro sysselsatta hos dem, oftast ha arbete där året runt. Då blir kravet på folk till jordbruket bara en säsongfråga. Åtminstone är det

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
så i våra trakter. Vilja vi då gå in för att hålla folk kvar på landsbygden, måste vi se till att vi gå andra vägar. Och jag vill då framför allt understryka vad småindustri och hantverk betyda i det sammanhanget. Jag skall icke gå in på långa, vetenskapliga utläggningar här. Jag har endast velat understryka den betydelse dessa näringsgrenar ha och de medel vi kunna ha att främja dem. Först och främst måste vi då tänka på goda kommunikationer, så att det icke blir nödvändigt att förlägga småindustrierna till stationssamhällena. Det är ofta lämpligare att ha dem längre bort, där utrymmena många gånger äro bättre. På det viset kan det kanske också vara möjligt att rädda en skola, som eljest skulle komma att indragas. Billig elektrisk kraft är också en sak, som därvidlag spelar stor roll. Jag vill vidare understryka, vad herr Hansson i Skediga nämnde om bostadsbristen på landsbygden. Den är på många håll fullkomligt lika svår som i städerna. I min hemkommun har i dagarna fullbordats en byggnad, som rymmer bostad åt 18 familjer. De bostäder, dessa familjer lämnat, ha långa tider i förväg varit påtingade av unga människor, som skulle sätta bo men som icke kunnat göra det tidigare på grund av bostadsbristen.

Jag skall icke upptaga tiden längre, i synnerhet som jag tycker, att utskottet har sett på denna sak betydligt vidsyntare än man gjort här under debatten. På sidan 17 yttrar utskottet följande: »Enighet torde emellertid råda därom, att ett mera mångsidigt sammansatt näringsliv på landsbygden skulle vara ägnat att motverka utflyttningen, om därvid med städernas och tätorternas jämförliga utkomstmöjligheter och övriga levnadsvillkor kunna beredas.» Längre ned i samma stycke säger utskottet angående den arbetskraft, som frigöres från jordbruket vid en rationalisering: »Denna frigjorda arbetskraft kommer tydligen att i successivt stegrad grad aktualisera frågan om åtgärder till åstadkommande av ett mera mångsidigt sammansatt näringsliv på landsbygden än som för närvarande i regel närfinnes för att därmed förebygga dess avfolkning.» Det är dessa synpunkter jag velat understryka, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Andersson** i Tungelsta: Herr talman! Jag begärde ordet när herr Severin yrkade avslag både på utskottets hemställan och på dess motivering. Jag kan icke dela herr Severins uppfattning i den föreliggande frågan. I likhet med den närmast föregående talaren anser jag, att utskottet har i såväl sin motivering som i sin kläm givit uttryck åt vad jag anser att man bör i huvudsak säga i denna fråga. Jag fäster uppmärksamheten vid att när utskottet i klämman anhåller om en översyn och ett samordnande av verkställda eller pågående utredningar, som beröra landsbygdens problem, utskottet här pekar på en rad frågor som böra närmare undersökas. Det har under en lång tid i pressen och annorstädes pågått debatt om landsbygdens avfolkning och olika åtgärder, som skulle vara påkallade med anledning därav. Då torde det vara av behovet påkallat att man samordnar de utredningar, som redan föreligga, och ser till i vilken mån man kan aktualisera de olika åtgärderna i syfte att vinna något resultat.

Vad det gäller talet om landsbygdens avfolkning, om flykten från landsbygden, har det ju redan förut i denna debatt talats om den. Flykten från landsbygden är ingen ny företeelse. När för ungefär 35 år sedan i den trakt, där jag har min hembygd, ungdomen från småbrukare och torparhemmen, som ofta hade stora barnskaror, började söka anställning vid anläggningsarbeten, industrier och andra företag och på det sättet avlastade den stora överbefolkning, som då fanns särskilt vid det mindre jordbruket, hörde jag samma tal som jag har hört här under många år, nämligen att det var brist på folk till jord-

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
bruket. Det var inte alltid så, att när en större jordbrukare under några veckor eller en månad på sommaren tillfälligtvis behövde arbetare vid jordbruket, det stod folk till reds att antaga detta arbete mot en mycket låg avlöning. Sedan bekymrade sig vederbörande inte om, vad människorna skulle leva av under den tid, då de inte hade arbete hos honom. När det sedermera blev andra förhållanden och det skapades utkomstmöjligheter på andra håll, är det uppenbart att människorna sökte sig dit. Ty i själva verket är väl problemet det, att flykten från landsbygden är beroende på, att de som bo där, framför allt de unga människorna, sakna möjlighet att skaffa sig en dräglig utkomst vid jordbruket. Därför söka de sig arbete på annat håll.

Vad gäller minskningen av befolkningen på landsbygden, så hänger den ju samman med framför allt den minskning av den manuella arbetskraften, som ägt rum vid det större jordbruket. Jag har fått en uppgift från lantarbetarförbundet, där man gjort en utredning som visar, att man inom det större jordbruket har minskat den manuella arbetskraften under de senaste 25 åren med ungefär 50 procent. I bygder, där det finns många stora jordbruk, har detta i hög grad inverkat på befolkningens antal. Man har fått indraga skolor och dylikt, men det är ju en sak som det inte är lätt att göra någon ändring i. Det har varit en fullt berättigad minskning av antalet människor i bygden, och denna ändring har icke kunnat ske utan att man skapat nya utkomstmöjligheter.

Vad sedan gäller det mindre jordbruket och den rationalisering av detsamma, som under denna debatt berörts på ett sätt, som jag för min del knappast anser att den här föreliggande frågan berättigar till, så vill jag i detta avseende endast säga, att vilken uppfattning man än har om hur många människor som skola bo på landsbygden, är det uppenbart att om man skall få människorna att bo kvar på landet och trivas där, måste man se till att det skapas sådana utkomstmöjligheter och i övrigt sådana villkor på landsbygden, att befolkningen där känner sig något så när jämställd med andra medborgargrupper och har ungefär samma förmåner. Om man vill komma fram till ett sådant tillstånd, är en rationalisering av det mindre jordbruket ofrånkomlig. Skulle rationaliseringen medföra, att i vissa fall en del brukningsdelar försvinna, så är det ju ingenting nytt som därmed sker. Jag roade mig härom dagen med att se efter, hur många jordbruk som försvunnit under de senaste 25 åren i den socken där jag är bosatt och där det finns en del stora gårdar. Det visade sig, att ett 20-tal torp försvunnit under en tid av 25 år, och jag tror inte det varit någon olycka att så skett. De små torpställen, som det här är fråga om, voro belägna inne i skogarna. De hade i regel mycket liten areal och vägarna till ställena voro dåliga. Människorna där drogo sig fram endast tack vare att det var sådana förhållanden, att de nödgades leva på en mycket låg levnadsstandard. Därför bodde folk kvar på dessa gårdar. Men när det skapades bättre utkomstmöjligheter, när den allmänna levnadsstandarden höjdes, var det inte längre nödvändigt för dessa människor att bo kvar på dessa små ställen under så torftiga villkor, som de tidigare fått nöja sig med. Jag menar, att en rationalisering av framför allt det mindre jordbruket, som förstärker grundförutsättningarna för jordbruket som sådant, d. v. s. ger möjlighet till en bättre utkomst, som ger större trevnad i arbetet, som gör arbetet lättare o. s. v., en sådan rationalisering är enligt min mening en ovillkorlig förutsättning för att man skall kunna bibehålla människor vid jordbruket.

Nu skulle man ju av detta tal om flykten från landsbygden kunna draga den slutsatsen, att det inte skulle finnas människor som äro villiga och beredda att flytta till ett jordbruk och där skaffa sig utkomst. I detta avseende är förhållandet det rakt motsatta. Egnahemsstyrelsen har ju tidigare haft möjlighet

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
att bereda ett litet antal jordbrukare en självständig ställning på de s. k. arrendeegnahemmen. De arrendeegnahem, som bjudits ut på arrende under de senare åren, ha haft vart och ett för sig en lång kö av sökande och detta trots att det aldrig förekommit någon annonsering i tidningspressen angående dessa lediga ställen. Det har i regel varit unga mäninskor, av allt att döma dugliga och kunniga arbetare med duktiga hustrur, som tydligen inte dragit sig för att ikläda sig det tunga arbete, som ett sådant arrendejordbruk ger sina brukare.

Jag menar alltså, att när man skall gå att överväga dessa ting är det nog viktigt att man tar fasta på det förhållande som nu råder både beträffande jordbruk och framför allt det mindre jordbruket och beträffande i övrigt de krav, som man inte minst på landsbygden har rätt att ställa på statsmakterna. Det skulle nog inte vara ur vägen, om man uppmärksammade frågan angående samlingslokaler på landsbygden, att man möjliggjorde för landsbygdens ungdom att kunna samlas under trivsamma förhållanden. Det skulle säkerligen också betyda rätt mycket, om man i övrigt mera effektivt än som sker understödde de ideella föreningar och idrottsföreningar som man försöker upprätthålla på landsbygden, ofta med ganska stora svårigheter. Det skulle medföra ökad trivsel och säkerligen medföra att folket i större utsträckning stannade kvar vid jordbruket.

Jag har gjort även en annan erfarenhet, som inte är fullt så aktuell i dag som den har varit tidigare, och det är att man inom jordbrukarleden, framför allt de medelstora bondejordbruken, har syndat ofantligt då det gällt att möjliggöra för och stimulera sina söner och döttrar till att stanna kvar vid jordbruket. Jag tror att man ofta har varit angelägen om att ge dem den föreställningen, att det är bättre att de söka sig till något annat arbete som är mera givande och där man får en bättre samhällsställning. I många fall har det också varit så, att man missbrukat deras arbetskraft på ett sätt som gjort dem utledsna. I hur många fall ha sönerna och döttrarna fått lön på samma sätt som lejd arbetskraft, även om vederbörande haft råd att ge dem det? Det ha de ofta icke fått. De ha många gånger heller icke fått den ordnade fritid, som den lejda arbetskraften får, och deras bostadsförhållanden och dylikt ha ofta inte ordnats med tanke på att vederbörande skall känna trivsel och få en ställning som gjorde att de trivdes med arbetet. I det fallet tror jag att många ha anledning att taga sig en funderare över, huruvida de inte ha brustit i förutseende.

Jag har, herr talman, inte något annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan. Vad beträffar det ändringsförslag, som herr Svensson i Grönvik framlagt, så kan jag inte för min del finna att det skulle innebära någon förbättring av det utskottsutlåtande, som här föreligger.

Herr Thapper: Herr talman! Jag har begärt ordet endast med anledning av herr Severins anförande eller kanske rättare uttryckt med anledning av det yrkande, som herr Severin ställde, när han yrkade avslag på utskottets hemställan i detta ärende.

Jag har ingen anledning att lägga mig i den debatt, som förts mellan herr Severin och herr Liedberg. Jag vill endast konstatera, att när vi från utskottets sida behandlat dessa spörsmål, ha vi inte enbart tagit hänsyn till jordbrukets priser och dylikt, utan vi ha även tänkt på de andra näringsgrenar, som existera på landsbygden. Skulle jag vara förvånad över något skulle det närmast vara över att man på borgerligt håll är beredd att erkänna, att det uppstått en situation, där det är nödvändigt med samhällsinsgripande även på

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
andra områden än jordbrukets, och det är ingenting som är ägnat att ingiva några som helst farhågor för mitt vidkommande.

När herr Severin efter det anförande han hållit kom till den konklusionen, att han bör yrka avslag på utskottets hemställan, var detta för mig en överraskning. Ty vad är det som utskottet säger? Vi ha inte tagit ställning till på vad sätt dessa problem skola lösas. Det enda som vi någorlunda skisserat är att vi tro att en rationalisering i viss utsträckning inom jordbruket är nödvändig. Det är strängt taget det enda som vi tagit ställning till. Dessutom ha vi talat om, att det även är andra åtgärder som äro nödvändiga för att få ett så allsidigt sammansatt näringsliv som möjligt. Vad vi egentligen kommit till är att vi ställt oss avvisande till kravet på nya utredningar, därför att det pågår så många, men vi ha ansett att det borde ske en översyn och ett samordnande av de utredningar som pågå. I detta avseende anser jag att vi befunnit oss i mycket gott sällskap. Socialstyrelsen säger nämligen i sitt yttrande: »Under hänvisning till vad ovan har anförts får styrelsen uttala som sin mening, att någon utredning av i de remitterade motionerna ifrågasatt slag knappast synes vara behöfelig, då här berörda, viktiga spörsmål i mycket stor utsträckning redan äro eller kunna väntas bli föremål för sakkunnig uppmärksamhet på olika håll.» Men sedan säger man, och det är det jag vill understryka: »En samordning av vidtagna eller planerade åtgärder är utan tvivel i många fall behöfelig och önskvärd. Det torde få anses närmast åligga vederbörande departement och myndigheter att åvägbringa en sådan samordning.»

Går jag sedan till befolkningsutredningen, så säger den i sitt remissvar: »Befolkningsutredningen vill i likhet med motionärerna framhålla vikten av en rationalisering och samordning av pågående undersökningar och åtgärder rörande den svenska landsbygdens förhållanden. Redan nu sysslar ett flertal utredningar och organ med de speciella landsbygdensproblemen. Utredningen tänker härvid t. ex. på jordbrukskommittén, skolutredningen, ungdomsvårds-kommittén, samlingslokalsnämnden, den nyligen tillsatta kommittén för det norrländska jordbrukets förkovran m. fl. Det synes befolkningsutredningen i hög grad lämpligt, att olika åtgärder, som här planeras, gemensamt beredas och samordnas. Statsmakterna böra vidare framlägga ett konkret handlingsprogram uppgjort med hänsyn till angelägenhetsgraden bl. a. för att möta den avsevärda minskning av jordbruksbefolkningen, som måste motses under de närmaste årtiondena.»

Jag anser sålunda, att utskottet i detta avseende har befunnit sig i mycket gott sällskap, då det ställt sitt yrkande, och jag är som sagt ytterligt förvånad över att herr Severin kan komma till den slutsatsen, att han bör yrka avslag på utskottets förslag. Skulle herr Severin vara konsekvent får han väl också yrka avslag på samtliga de utredningar, som pågå om landsbygdens problem.

Sedan skulle jag vilja säga ett par ord till representanterna för bondeförbundet, närmast herr Gustafson i Vimmerby. Jag kan inte frigöra mig från det intrycket, att man är överdrivet rädd för rationaliseringsåtgärder på detta område. På annat sätt kan jag inte tolka inläggen på den punkten. Nu är det faktiskt så, att rationalisering icke varit populär inom någon näringsgren. Jag kan tala av egen erfarenhet. Jag tror inte den är populär inom industrien, åtminstone inte bland de anställda, men ändå äro vi medvetna om att den möjliggjort en höjning av hela vårt folks levnadsstandard. Jag kan därför inte frigöra mig från det intrycket, att det finns åtminstone vissa möjligheter att gå den vägen även för jordbruket. När man från bland annat herr Gustafsons i Vimmerby sida talar om rationalisering synes man närmast ha utgått ifrån att det endast skall vara fråga om sammanslagning av för små jordbruk till

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
större. Det är klart att en rationalisering kan ske på många andra vägar. Det ha vi, som sagt, emellertid inte tagit ställning till inom utskottet, utan det må bli de pågående utredningarnas sak att här angiva, vilken väg som bör beträddas. Jag är dock övertygad om att det förefinnes ett problem rörande den s. k. landsbygdens avfolkning. Det är i viss mån ett problem, som man bör vidtaga åtgärder emot. Personligen är jag av den bestämda uppfattningen, att de åtgärder, som här vore de bästa, vore om man även på landsbygden kunde få, om jag får använda uttrycket, ett så allsidigt sammansatt näringsliv som möjligt, så att vi inte få enbart jordbrukskommuner eller enbart industrikommuner. Kan man få en omväxling i detta avseende tror jag det är en lycklig lösning, och därför är det beklagligt om landsbygden skulle avfolkas i alltför stor utsträckning och de arbetsföra åldrarna i stor utsträckning drivas till tätorterna. Det vore säkerligen till fördel, om man kunde gå den vägen, att åtminstone småindustri och hantverk, såsom herr Fröderberg riktigt uttryckte saken, kunde stödjas så att de kunna existera på landsbygden.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få vidhålla mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan.

Herr **Gustafson** i Vimmerby erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill endast säga ett par ord med anledning av herr Thappers uttalande. Han sade nämligen, att han ansåg att man från bondeförbundets sida här i kammaren hade alltför långt låtit sig drivas av en oro för vad en rationalisering skulle komma att innebära för det mindre jordbruket.

Jag vill säga, att det är inte så underligt, om man ifrån vårt håll hyser en viss oro inför, vart en sådan rationalisering skall leda, när man hör, hur på olika håll resonemanget föres i denna fråga. Man för ju dels det resonemanget, att eftersom de små bruksdelarna skola rationaliseras genom sammanslagning, så varnar man för sociala åtgärder avseende att förbättra byggnadsbeståndet etc. för dessa bruksdelar, d. v. s. de skola ställas utanför, tills vidare i varje fall, de förbättringar av bruksdelarna som man med bidrag av statsmedel söker åstadkomma; dels hör man å andra sidan det resonemanget föras, att visserligen är man på det klara med att eftersom bruksdelarna icke kunna rationaliseras till fullständiga sådana inom kanske ett eller två årtionden, måste man under övergångstiden lämna ett visst stöd även åt de ofullständiga jordbruket och deras innehavare, men samtidigt betonar man angelägenheten av att detta stöd hålles så i underkant, att det icke förtager önskvärdheten av att pressa fram rationalisering. När man hör det resonemanget tycker jag att det finns anledning från vår sida att se med en viss oro på utvecklingen.

Vidare yttrade:

Herr **Thorell**: Herr talman! Jag har icke begärt ordet för att ge mig in på hela fältet av den diskussion, som här förts. Det var närmast ett par frågor av herr Severin i Stockholm, som föranledde mig att begära ordet.

Herr Severin frågade bl. a., om det var bättre att bo på landet än i städer och industrisamhällen. På den frågan skulle jag vilja svara, att det för barnens del helt säkert är bäst att de få bo på landet. I det här sammanhanget vill jag framhålla, att herr Severin själv med sitt enskilda leverne visar, att han också för sin del föredrar livet på landet, ty så snart han har ledigt från sina mångahanda och besvärliga arbetsuppgifter här i Stockholm reser han till landet, bl. a. då till min hemsocken, där han brukar vistas rätt så mycket och därvidlag ofta i mitt sällskap strövar i de marker, där vi tillsammans idka jakt.

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

Jag är mycket ledsen, med anledning av vad han yttrat här, att jag under våra gemensamma strövtåg icke talat om för honom vissa förhållanden i min hemsocken. Jag är nämligen övertygad om, att därest han vetat hur det varit och alltjämt är ställt i de gårdar, vars folk han känner till namnet och över vilkas ägor vi bruka gå fram, skulle han icke ha hållit det anförande han höll och framför allt icke kommit med något avslagsyrkande.

Herr Severin undrade hur det kom sig att produktionen av lantbrukets produkter nu är lika stor eller större än den var på den tid, då det fanns mycket mera folk än nu på landsbygden. Ja, delvis är detta en följd av den rationalisering, som här talats om, och delvis beror den på den ökade tillgången på maskiner, men, herr Severin, det beror även på andra saker, nämligen förhållandena på de gårdar, som herr Severin känner till och vet vad de heta, så att jag här icke behöver namnge dem till protokollet. I min ungdom fanns det på varje gård ett eller två prima hembiträden, duktiga och flinka, som när de inte deltog i arbete på åker och äng hjälpte husmodern så att hon kunde vara hemma och ägna sig åt barnens vård och dylikt. Hur är det nu ställt, herr Severin? Ja, jag vet icke om det på mer än ett jordbruk i vår socken finns något hembitråde, och dock var antalet bara för 20 à 30 år sedan mycket stort. Följden har blivit att husmödrarna få ta på sig en stor del av den arbetsbörda, som förut föll på hembiträdena. Beklagligtvis är det så ställt i min hemsocken, att så värst mycket icke blivit åtgjort i fråga om rationaliseringen av hemmens inredning, utan denna är ganska omodern i de flesta bondhemmen. Följaktligen faller hela tyngden av det ökade arbetet på husmödrarna, som nästan svikta under sin börda.

Nu frågar herr Severin: vad skulle de människor på landsbygden, som blevo överflödiga där därför att man producerade så mycket mera än förr, göra annat än flytta till städer och industrisamhällen? Ja, i de flesta fallen är det flickorna som flyttat från oss, medan många män — knappast så unga längre men i 30 à 40 års åldern — vilja gifta sig, och de gamla utslitna föräldrarna ingenting högre önska än att få överlämna gårdarna till barnen. Man vet vart flickorna tagit vägen och var de fått sin utkomst, och dessa flickor skulle ha passat utmärkt som mammor åt barn, barn som nu helt saknas i många av våra byar, vilket gjort att vi i vår lilla socken fått dra in en skola, medan det i de skolor som äro kvar endast finns ett fåtal barn. Man skulle säkerligen haft full sysselsättning, och i stället för det missmod, som nu härskar, skulle det ha funnits framtidstro. Jag har anført dessa förhållanden, herr Severin, som stickprov på hur det till mycket stor utsträckning ser ur runt om ute på den svenska landsbygden, och jag har pekat på förhållandena i min hembygd därför att herr Severin känner den så bra.

Herr Severin framhöll vidare, att vår motion var motsägelsefull liksom också de yttranden, som från vår sida hållits här i debatten. Han sade sig ingenting ha emot en högre standard för landsbygdens folk, men ändå vill han icke vara med om något så enkelt som en samordning av de utredningar som pågå, för att vi överhuvud taget skola kunna få klarhet i var vi skola sätta in de åtgärder, som onekligen äro nödvändiga på detta område, och vad vi skulle kunna ha råd att kosta på oss i sådant avseende. Herr Severin är icke någon riksdagsman vem som helst. Utom de övriga uppgifter av ansvarsfull art, som fallit på hans lott, bestrider han posten som chefredaktör för en stor huvudstadstidning, som är spridd bland folk, som nog i stor utsträckning känner till landsbygdens förhållanden lika litet som herr Severin; herr Severin borde dock känna till dessa förhållanden, ty han är född på landet. Jag håller därför före, att det är nödvändigt att herr Severin litet bättre sätter sig in i landsbygdens förhållanden, och jag skulle därvidlag vilja rekommendera honom att ta en lektion i

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
dessa frågor genom att studera det anförande herr Allan Andersson i Tungalsta nyss höll. Gör han det, tror jag att han i fortsättningen kommer att skriva klokare än han kommer att göra, om han fortsätter de tankegångar, som han nyss framförde här i kammaren.

Herr Severin i Stockholm: Herr talman! Ehuru det icke rör någon viktig sak skall jag först passa på tillfället att rätta herr Thorell beträffande ett av hans sista påståenden, eller kanske rättare sagt förmodanden, nämligen att jag — beklagligtvis kan jag gott tillfoga — icke är född på landet utan i en stad. Detta förhållande är emellertid ingenting, som inverkat på min uppfattning i denna fråga, och jag tror icke heller att mitt förra anförande skulle ha fått ett annat innehåll, om min födelseort varit på landsbygden.

Jag deklarerade redan tidigare, att jag ingenting har att invända mot en standardhöjning för landsbygdens befolkning. Tvärtom! Jag är en mycket varm anhängare av en sådan höjning, och jag skall gärna vara med om att här i riksdagen votera hundratals miljoner kronor till hjälp åt jordbruket för förbättring av dess byggnadsbestånd såväl i fråga om bostäder som i fråga om ekonomibyggnader, vatten- och avloppsledningar och överhuvud taget allt som hör till en rationalisering av byggnadernas inredning och allt annat, som därutinnan kan krävas; i det avseendet skall jag icke tveka ett enda ögonblick. Att jag icke desto mindre yrkade avslag på utskottets hemställan beror därpå, som jag redan sagt, att ett bifall till ett enhälligt utskottsutlåtande, som i sin tur skulle föranleda ett enhälligt riksdagsbeslut, skulle kunna tolkas som en riksdagens solidaritetsförklaring till de motioner, som givit anledning till detta utskottsutlåtande. Det var därför som jag för mitt vidkommande var mycket angelägen att betona, att jag i vart fall icke kunde solidarisera mig med motionen nr 173.

Jag skall så övergå till ett par intressanta problem, som herr Liedberg diskuterade. Han dryftade då först spørsmålet om orsaken till landsbygdens avfolkning och ställde därvid frågan, om anledningen var den att rationaliseringen framkallat brist på arbete och detta nödgat till ökad utflyttning, eller om icke tvärtom den ökade utflyttningen berodde på av dåligt ekonomiskt utbyte framkallad rationalisering. Jag tror att herr Liedberg i det avseendet kom till det resultatet, att härvidlag en växelverkan ägt rum. Det tror nog jag också. Jag har aldrig ett ögonblick förutsatt, att det skulle råda brist på arbete på landsbygden. En av våra mera kända nationalekonomer, som säkert är känd även för herr Liedberg, då han nämligen är chef för det parti herr Liedberg tillhör och för närvarande bekläder posten som chef för ecklesiastikdepartementet, har bland annat diskuterat spørsmålet arbetstillgång och arbetsbrist och därvid — naturligtvis, eftersom det gällde en rent vetenskaplig avhandling — kommit till det resultatet, att det aldrig kan bli tal om, att det råder brist på arbete i ett samhälle, som skall leva på arbetets produkter. Där emot kan det råda brist på arbete till en viss betalning eller på arbete, som ger en viss avkastning. Det är naturligtvis en sådan brist på arbete, som föreligger på landsbygden. Om en människa vill nöja sig med den avkastning hon kan få genom att skjuta sparvar, så får hon arbete i hela sitt liv, men hon kan icke leva därpå. Det är emellertid icke sådant arbete människorna önska, herr Liedberg, utan utkomst. Detta har landsbygden icke kunnat ge, och därför har man flyttat från landsbygden. Det har varit en växelverkan. Utflyttningen har tvingat till rationalisering. Det är fullkomligt riktigt som herr Liedberg sade i sin långa utredning om arbetets gränsproduktivitet: substitutionen av maskiner för arbetskraft inträder alltid vid en viss höjning av arbetslönen

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
och vid en viss kostnad för maskinen. Den saken är klar, även om jag icke kan komma över till herr Liedbergs slutsats, att den lönenivå på landsbygden, som skall kunna framkalla den önskade rationaliseringen, eller denna substitution av maskiner för arbetskraft måste ligga på samma höjd som för industriarbetarna. Såvitt jag förstår skulle det i stället innebära ett stillastående, om icke arbetet vid industrien eller på andra områden gav en bättre utkomst än arbetet på landsbygden, ty därigenom skulle ju dragningen från industrien på lantbrukets arbetskraft upphöra eller i vart fall icke bli så stark. Därför måste, i den mån lönenivåerna härvidlag skulle kunna inverka på en dylik substitution, denna framkallas på grund av en lägre lönenivå på landsbygden än inom industrien. Jag ber att få påpeka, att detta icke får tolkas som om jag ansåge att lönenivån skall vara lägre på landsbygden än i industrien; detta anser jag icke alis, men vad jag vänder mig mot är själva det resonemang, som motionen nr 173 bygger på.

Herr Liedberg säger, att jag synes ha förfäktat den meningen, att en förbättrad inkomst för jordbruket skulle förhindra en rationalisering. Det har jag icke gjort i och för sig; det är bara fråga om hur denna förbättrade inkomst skall erhållas. Det är ju nästan ett postulat — åtminstone borde det vara det — för högerpartiet, att en företagares högsta uppgift är att maximera inkomsten, d. v. s. vinsten. Men om jordbrukarnas ekonomiska förhållanden skola ordnas så att staten garanterar jordbrukarna en viss höjd på inkomsten, låt mig säga lika med industriarbetarnas, kan jag icke se var de incitament skulle finnas, som skulle kunna få jordbrukarna att försöka ytterligare höja inkomsten, förutsatt naturligtvis att icke staten samtidigt sade, att den garanterar låt mig säga 3- à 4 000 kronors inkomst men att, om jordbrukarna kunde höja sin inkomst därutöver, låt mig säga till 5-, 6- eller 7 000 kronor, detta på intet sätt skulle betyda, att staten ämnade beröva dem den statssubvention, som tidigare garanterats. Jag fruktar att staten icke kan ikläda sig ett sådant åtagande, och då upphör givetvis denna sporre till en förbättring av produktiviteten. Det är denna konstruktion, som jag för mitt vidkommande icke kan vara med om. Den strider ju för övrigt mot hela den ekonomiska teori, som högern gjort till en av sina allra främsta uppgifter att försvara. Man hör ju inom högerpartiet med särskild emfas framhållas, att näringslivets framtid ligger just i friheten, som sporrar till oupphörlig expansion, oupphörliga förbättringar och uppfinningar och mod att ta risker för att man skall kunna erhålla de beräknade vinsterna.

Jag skall, herr talman, för att icke mitt anförande skall bli för långt, härutöver endast tillägga ett par ord. Herr Thapper framhöll önskvärdheten av att landsbygdens kommuner bli sammansatta av både industri- och jordbruksområden. Där om kan man kanske vara ense, om det nu är möjligt att åstadkomma en sådan kommun. Jag tror emellertid att detta icke spelar så stor roll. I hans egen hemkommun finns ju, som jag tror han nämnde i sitt anförande, både industri och jordbruk. Industrien är emellertid — i huvudsak åtminstone — koncentrerad till ett enda samhälle, som kanske rätt vad det är en vacker dag blir stad. Flykten till städerna har ju under senare år i mycket stor utsträckning bestått däri, att en landsbygdskommun förvandlats till stad. Så har skett exempelvis med Fagersta, Karlskoga och Sandviken, som samtliga tidigare voro landsbygdskommuner. Men den omständigheten att ett samhälle till vilket en industri är koncentrerad juridiskt sett tagit formen av en stad i stället för en landsbygdskommun, en köping eller ett municipalsamhälle, har ingen betydelse för de problem, som vi här diskutera. Den industri, som egentligen skall spridas ut på landsbygden, kan knappast vara någon annan industri än den, som utgör ett tillbehör till den egentliga näringskällan på landsbygden,

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
jordbruket. Det blir ett litet antal småhantverkare, som behövas för jordbrukets utöware, men så snart den egentliga industri, som placerats på landsbygden, expanderar, växer det upp ett litet samhälle, som snart blir municipalsamhälle och efter ytterligare några år stad. Därmed ha vi hela problemet uppe igen. Jag är fullkomligt på det klara med det obehag och de olägenheter, som kunna följa med den alltjämt glesnande bebyggelsen på landsbygden; emellertid är jag faktiskt icke i stånd att ge något recept däremot. Någoting kan naturligtvis alltid göras, och om icke grundvalen för den begärda utredningen hade varit denna som jag sade motsägelsefulla och ologiska motion, skulle jag icke haft så mycket att invända mot utskottets hemställan.

Slutligen vill jag till herr Thorell beträffande fördelarna av att bo i en stad eller på landet endast säga, att det hela är beroende på ett rent subjektivt värdeomdöme. Somliga människor tycka om att bo på landet och andra i städerna. Det ser ut som om de flesta människorna skulle vilja bo i städerna, och det kan ju hända att det erbjuder större fördelar än en bosättning på landsbygden. Det är emellertid påtagligt, att man till och med inom jordbruket skulle kunna organisera det hela så att de nuvarande olägenheterna och tråkigheterna att bo på landet icke skulle behöva bli fullt så stora som de nu äro. Den gamla idén om bybebyggelsen har här redan framförts. Det är en tanke, som jag ganska länge välvit i mina spekulationer, och jag tror att herr Thorell skall medge, att i en del av den socken, som man här talat om, gårdarna icke behövde ligga spridda på ett så väldigt område som de för närvarande göra och ändå skulle kunna skötas precis lika rationellt som förut.

Slutligen skulle jag, herr talman, med anledning av herr Liedbergs spekulationer i fråga om möjligheten för vårt jordbruk att göra vårt näringsliv mera konjunkturhärdigt vilja erinra om, att under den sista krisen, alltså i början på 30-talet, just jordbruket drabbades mycket hårt. Ja, man kan nog säga, att en viss del av krisen drabbade just jordbruket. Nu tror jag nog att det är riktigt som docent Lundberg yttrade i ett föredrag på industriveckan, nämligen att vi sällan ha några hemmagjord kriser. Kriserna komma mestadels till oss via exportindustrierna. Men i den mån jordbruket är en exportindustri kommer detta bara att förstärka den kris, som kommer därigenom att de andra exportnäringarna få svårigheter att kunna sälja det de ha att sälja. Detta bara förstärker verkningarna vilket också faktiskt skedde under krisen i början av 1930-talet. Herr Liedberg kommer naturligtvis ihåg, att priset aldrig varit så starkt på jordbrukets produkter som då, vilket väl berodde på att krisen satte in sina största verkningar just på jordbrukets område. De i det avseendet här framförda skälen äro sålunda icke bäriga. De skäl, som föreligga för en höjning av landsbygdens standard, äro av social karaktär. Jag kan hålla med högern om att det finns vissa rättviseskäl, ehuru jag icke är lika lättsinnig som högern att tala om en rättvis bytesfördelning eller instämna i vad som sagts i motionen. Frasen återfinns för övrigt i högerns centrala kvinnorråds yttrande över denna. Det hela är som sagt en fråga om sociala skäl. Men man skall icke behandla dem så lättsinnigt som högern gjort i sin motion.

Herr talman! Det är just ur dessa synpunkter, som jag icke kan biträda utskottets hemställan.

Herr Liedberg erhöi på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Det förefaller mig som om herr Severin, när han replikerar, har en benägenhet att framföra självklara saker, som alla kunna vara överens om. Det är sålunda självklart, att det alltid finns arbete, om man kan komma överens om lönen. Det trodde jag herr Severin förstod, att vi kände till förut, utan att han behövde tala om det här. Vidare sade herr Severin, att dragningen upp-

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
hör vid lika lön för landsbygd som för stad och samhälle, och då behövs det lägre lön för att hålla dragningen i gång. Om jag fattade hans resonemang rätt, var det enligt hans mening alltså riktigt med en dragning. Men sedan sade herr Severin, att han icke önskar lägre lön på landsbygden. Hur man skall få detta att rimma och icke finna detta motsägelsefullt förstår jag icke riktigt. Sedan uttalade herr Severin vissa farhågor för att staten skulle garantera en viss lönehöjd. Om staten medverkar till att åstadkomma en viss prisnivå och skapa förutsättningar för viss arbetslön, vilket incitament finns det då för en rationalisering, undrade han. Som svar vill jag framhålla, att arbetslönen utgör en förutsättning för att skapa en viss rationalisering. I stort sett bygga båda på balans mellan inkomster och utgifter. Finns det då icke något incitament för rationaliseringen? Jo, först och främst finnes det det incitament som består i knapphet på arbetskraft. För det andra finns det väl alltid det incitament, som består i att människor gärna vilja uppnå något mer än timlönen åt sig. Så det tror jag icke man behöver bekymra sig om. — Herr Severin ville anföra den senaste krisen som bevis för hur litet jordbruket hade att betyda som konjunkturutmattande faktor. Om jordbruket hade haft en annan ekonomisk struktur eller en annan ekonomisk bärkraft, alltså en annan köpkraft, tror icke herr Severin, att krisen här i landet hade lättare avtrubbats i så fall? Det är jag övertygad om!

Herr **Thorell**, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Till herr Severin vill jag ge det rådet, att han icke fördjupar sig mera i debatten, ty då kommer det mer och mer fram, hur litet han vet i frågan. När han sade, att vi skola koncentrera gårdarna litet mera samman är han hundra år efter sin tid. Vi hade för hundra år sedan det så ställt, att gårdarna lågo i byalag, men våra förfäder kommo underfund med att det var opraktiskt med ägorna insprängda bland skogpartier, och därför lade de gårdarna, där den odlade jorden fanns, för att få ägorna så mycket som möjligt samlade. Det är en sak som vi sätta mycket stort värde på, särskilt nu med hänsyn till gällande kortare arbetstid och rådande brist på arbetskraft. Det är absolut nödvändigt att ha allting så nära och så bekvämt som möjligt och att ha så kort väg som möjligt vid olika arbetens utförande. Det är sålunda en mycket dålig rekommendation herr Severin kommer med.

Herr **Thapper** erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill gentemot herr Severin säga, att till grund för utskottets utlåtande ligger icke bara motionen II:173 utan även en annan motion. Vi ha inom utskottet kommit till den uppfattningen, att det finns vissa problem på landsbygden, som vi måste taga hänsyn till vare sig vi vilja eller icke. Dessa saker äro så pass viktiga, att vi försökt komma fram till ett enhälligt utskottsutlåtande, och det ha vi ju också lyckats med. Vi ha således icke kunnat motsätta oss förslaget att samordna de utredningar som pågått. Det är vad utskottet kommit till. Vi ha icke tagit ställning till prisregleringsförslaget, som framlægges i motionen nr 173. När herr Severin talar om landsbygden måste jag säga, att det ser ut, som om han trodde, att endast jordbrukare skulle bo där. Även andra bo ju dock där. Det är ofta så att när en stockholmare talar om landsbygden menar han hela Sverige i övrigt. Jag kan icke frigöra mig från att något av detta går igen hos herr Severin. Beträffande min hemort är det icke riktigt, att vi ha koncentrerat industrien till bara en plats. Vi ha åtminstone två samhällen med industrier. Vi ha varit så pass förutseende, att vi icke ha gått den extrema väg, som herr Severin rekommenderade, att koncentrera industrien till bara ett tätbebyggt samhälle.

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

Herr Severin i Stockholm, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag skall bara be att få meddela herr Thorell, att jag mycket väl känner till storskiftet för ett hundratal år sedan. Med anledning av hans tal om min okunnighet om den saken och att jag skulle ha stannat för långt bort i tiden vill jag ifrågasätta, om det icke i stället gäller herr Thorell. Han stannade vid laga skiftet, som för övrigt började i min egen hemprovins. Men t. o. m. mycket framstående jordbruksteoretiker — jag hänvisar till professor Oswald — ha för sitt vidkommande åtminstone i princip uttalat sig för återvändande till bybebyggelsen i viss omfattning. Och här i riksdagen har man beviljat medel för åstadkommande av centralisering av åtminstone ladedugårdsskötseln, och jag förmodar, att även herr Thorell varit med om att rösta för de 90 000 kronor, som beviljades för den saken.

Härpå anförde

Herr Skoglund i Doverstorp: Herr talman! Jag tackade tydligen något för tidigt för den samstämmighet, som kommit till uttryck i utlåtandet. Det har visat sig, att den icke var så fullständig.

Det är två yttranden, som gjort, att jag, herr talman, känt mig föranlåten att återkomma. Det ena var av herr Hansson i Skediga, som vände sig mot en liten passus i högermotionen, där det talas om att man skall taga hänsyn till angelägenhetsgraden av olika åtgärder samt till våra finansiella resurser. Det där talet om våra finansiella resurser tydde herr Hansson i Skediga på det sättet, att det betydde, att motionärerna icke ville, att några ågärder i motionens syfte skulle vidtagas. Om det varit av en man, som saknat all kontakt med ekonomiska realiteter, skulle jag förstått ett sådant uttalande. Däremot har jag mycket svårt att förstå, hur en erfaren och klok jordbrukare som herr Hansson i Skediga, som förmodligen hela sitt liv sysslats med ekonomiska frågor, kunnat göra ett sådant uttalande. Oavsett hur det står i motionen måste vi ju helt enkelt taga hänsyn till den ekonomiska verkligheten, och om vi vilja åstadkomma något måste vi gradera efter den angelägenhetsgrad vid finna riktiggast.

Vidare var det ett uttryck av herr Severin — som ju genom sitt anförande har föranlett en hel del av den debatt, som här har förekommit — som uppkallade mig. Det var herr Severins uttryck att högerns motion var reaktionär. Han gick så långt, att han, om jag fattade honom rätt, uttryckte sig så, att det var länge sedan en så reaktionär motion väckts här i kammaren. Jag skulle vara förfärligt tacksam, om herr Severin velat utveckla sin uppfattning på den punkten ännu mera och betydligt fullständigare än han här gjorde. Jag skulle kunna tänka mig, att herr Severin med sitt omdöme om högerns motion ville säga, att den var utvecklingsfientlig, alltså var sådan, att ett beaktande av däri anförda synpunkter skulle kunna hindra en riktig utveckling. En sådan tolkning är, måste jag säga, fullständigt felaktig. Vi eftersträva nämligen raka mot-satsen.

Hurudan har utvecklingen varit här i landet? Under 1800-talets sista del hade vi under rätt lång tid mycket bekymmersamt i detta land. Vi hade svårt att försörja de uppväxande barnkullarna i torparstugorna på landsbygden. Man fick där föra ett hårt liv. Jag kan instämma med herr Andersson i Löbbo, när han talade om att det var ett liv som proletärer. Följden av detta blev en väldig emigration, då en mycket betydande del av Sveriges kanske mest livskraftiga ungdom drog över till Amerika. Så kom 1900-talet och den tid, då den svenska industrien bröt igenom och kunde skapa arbetstillfällen här i landet. Ingen från vårt håll, tror jag mig våga säga, har ansett en sådan utveck-

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
ling vara skadlig eller olämplig. Den medförde, att många människor fingo en bättre levnadsstandard, och för jordbrukets del betydde det, att det växte fram en konsumentgrupp, en välbetald arbetargrupp, som kunde konsumera vad jordbruket producerade. Den utvecklingen hade vi icke något emot, men nu, herr Severin, har det gått så långt, att denna människoström, som gått och går från landsbygden till städerna, har tagit en sådant fart och fortsätter med en sådant kraft, att landsbygden nu börjar på att bli alltför uttunnad. Vi få nu göra oss frågan om det icke är riktigare och mera i överensstämmelse med en sund utveckling att se till att människorna bli kvar i bygden och trivas där och ge den liv.

Herr Severin frågade: »Varför är det bättre, att människorna leva på landsbygden?» Jag skulle vilja ställa ett par motfrågor till herr Severin. »Anser icke herr Severin, att vi behöva ett jordbruk, och anser icke herr Severin, att det svenska skogsbruket är av mycket stor betydelse?» Skola vi kunna driva dessa mycket väsentliga näringar, behöva vi också människor på landsbygden. I en kristid som denna, när svenska folkets intressen i så hög grad äro knutna till försörjningsmöjligheterna och när vi ha stått inför risken att bli avstängda utifrån, då måste vi väl ändå vara överens om att vi vilja ha ett jordbruk här i landet av en sådan omfattning, att vi även under avstängning kunna garantera svenska folket en någorlunda dräglig försörjning. Vad skogsbruket betyder, vet jag, att herr Severin, som ju är intresserad av nationalekonomi, mycket väl känner till. Jag menar alltså, att när motionen här tager till utgångspunkt, att vi skola göra landsbygden trivsammare ur beboelsesynpunkt och att människorna där skola beredas en bättre livsföring, betyder icke detta, att varje liten stuga, som ligger avlägset uppe vid en skogskant eller på annat sätt illa till, skall bibehållas. Det betyder helt enkelt, att vi skola söka bereda dessa människor goda bostäder och ett ordentligt arbete inom landsbygdens råjong, så att de icke ovillkorligen skola nödgas fortsätta, tills de nå industriorten eller storstaden för att komma i åtnjutande av dessa förmåner. Tillsammans med de kommunala myndigheterna bör man söka se till att dessa människor kunna få byggnadsplatser utefter de vägleder, som gå genom bygden. Där böra de kunna få anknytning till det elektriska belysningsnätet, och där kunna de ha tillgång till goda kommunikationer och överhuvud taget kunna få en livsföring, som icke alltför mycket avviker ifrån vad de flesta människor ha här i landet. Komma vi sedan till frågan om arbetstillfällena, så har det ju stor betydelse vilka ekonomiska möjligheter jordbruket kan erbjuda, men det är också av vikt, att andra näringar kunna komma till på landsbygden. Herr Thapper och jag ha på den punkten en ganska likartad uppfattning, och det beror väl i hög grad på att vi bo i samma kommun och att vi också gemensamt ha försökt finna utvecklingsformer för denna kommun. Det är icke så, herr Severin, att människorna i denna kommun äro enbart starkt koncentrerade till ett industrisamhälle och att det sedan råder en mycket stark uttunning där omkring. När det var fråga om att finna lämpliga förvaltningsformer för kommunen, gjorde vi en undersökning och funno vilken betydande del av industriens folk, som återfanns inom, som vi kalla det, landsbygdskommunen. Därigenom har där bibehållits en större befolkningstäthet, och vi ha haft helt andra förutsättningar än många andra orter att kunna bereda människor vissa fördelar.

Sedan talade herr Severin om att här vore fråga om att söka garantera jordbrukarna och jordbrukets folk en viss inkomst, vilket skulle förhindra en rationalisering, och överhuvud stred mot den uppfattning, som högern brukar göra till sin. Herr Liedberg har tidigare replikerat på den punkten. Jag skulle bara vilja be herr Severin att i någon mån begrunda en del uttalanden, som

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

herr Sköld gjort, när han i två offentliga tal ute i landet skisserat ett jordbruksprogram. Av detta framgår, att han — i stället för att som vi rekommendera åstadkomma ett rimligt prisläge — förordade, att man skulle gå rena subventionsvägen. Man skulle ge de jordbrukare, som man önskade skulle vidtaga vissa rationaliseringsarbeten, ett lämpligt statsbidrag och på det sättet få vederbörande intresserade av att göra detta. Jag frågar: vilken grupp blir det då som i första hand kan bli i tillfälle att få del av dessa anslag? Jo, förmodligen just de, som ha gjort de minsta ansträngningarna, de som ha skött sina jordbruk på det minst effektiva och minst ekonomiskt kloka sättet, med ett ord de, som i en eller annan form äro försumliga. De komma först och främst att få åtnjuta statens bidrag. Är detta riktigt och rimligt och kommer det att främja verkliga ansträngningar från jordbrukarnas sida?

Tanken, som går igenom denna motion, är ju den att genom ett rikare förgrenat näringsliv och genom att jordbruket får en god bärighet skola vi bygga ett samhälle som är bättre avbalanserat och som är mindre känsligt för konjunkturer. Jag tror icke, att det med fog ifrån något håll kunnat bestridas, att en sådan tanke är riktig. Vi mena, att det i många fall icke går att åstadkomma detta, utan att man ifrån statens sida ger vissa impulser. Det betyder icke detsamma som att man ständigt kommer och erbjuder statsbidrag eller något liknande. Det betyder, att man både när det gäller lagstiftning och sociala anordningar av olika slag samt vid uppgörande av ekonomiska planer ständigt har i sikte, att landsbygden skall främjas och icke betraktas som något, som kan komma i andra hand.

Med detta, herr talman, har jag, så som jag ser det, skildrat förhållandena, och jag vore tacksam att från herr Severin få veta om han allttjämt anser att motionen är reaktionär.

Herr **Hansson** i Skediga erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Herr Skoglund funderade över att jag hade den inställning, som jag gav uttryck åt i mitt förra anförande. Jag skulle vilja fråga: Hur kan man få någon annan inställning? När vi begärde bättre postförbindelser framhölls det från hans parti, att statens finanser icke tålde det, och när det var fråga om telefonförbindelserna var det också samma tal. Likaså skulle finansiella skäl vara avgörande, när det gällde anslag till förbättrade bostäder på landsbygden. Jag befarade därför, att när högern hade detta gamla tal om det finansiella läget med i slutklämmen av sin motion, skulle högern kanske trösta sig med att finansiella skäl även denna gång skulle bli avgörande. I någon mån förefaller även motionens kläm ge belägg för denna uppfattning.

Herr **Severin** i Stockholm, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Direkt uppfordrad av herr Skoglund får jag väl svara, varför jag anser motionen reaktionär. Anledningen är helt enkelt motionens enligt min uppfattning motsägelsefulla uppbyggnad av hjälpen till landsbygden. Ingen som läser motionen nr 173 kan nämligen få någon annan uppfattning än att meningen är, att staten genom fiskaliska åtgärder skall garantera landsbygdens befolkning en inkomst, som kan anses skälig. Eftersom det nu ligger i sakens natur — jag har sagt det ett par gånger — att man icke kan förutsätta, att denna garanti skulle bli orubbad, oberoende av hur inkomsterna stiga, måste varje direkt incitament till en inkomsthöjning försvinna. Det är precis samma förhållande som vid ackordsarbete inom industrien. Ackordsarbetet tillämpas för att sporra arbetarna. Om en arbetare vet, att efter varje ökning av hans inkomst utöver t. ex. ett par kronor i timmen

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
följer en motsvarande sänkning av ackordspriset, upphör hans lust att driva upp arbetsintensiteten. Jag är alldeles säker på att varenda en av herr Skoglund's partikamrater bland företagarna skall instämma med mig häri. Varför skulle då inte samma förhållande råda inom jordbruket?

Härefter yttrade:

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Under den långa debatt, som förekommit i det ärende vi nu behandla, ha ju många olika meningar framkommit. Det är ganska naturligt, att så är fallet. Vad som trots allt kvarstår som en ljuspunkt i detta sammanhang är det positiva intresse, som lagts i dagen att göra någonting för att minska avflyttningen från landsbygden. Det är den verkliga behållningen av dagens debatt, trots alla nyanser, som där kommit till synes.

Herr Severin sade i sitt första anförande, att trots att landsbygden avfolkats i så stor utsträckning som varit fallet, hade det svenska jordbrukets produktion ökat. Men, herr Severin, till detta har väl inte avfolkningen medverkat, utan det beror väl på många andra orsaker. Skulle man tolka ett sådant påstående efter bokstaven och fullfölja tankegången, skulle det bli desto större skördar ju mindre folk det vore kvar på landsbygden.

Herr Severin ifrågasatte i sin replik, att vi jordbrukare skulle vilja, att staten skulle garantera en viss inkomst åt jordbrukarna. Jag tror att ingen jordbrukare vill att staten skall göra detta. Men försäviitt det verkligen förefinnes ett intresse av att det skall finnas ett jordbruk i detta land, undrar jag ändå, om det icke är synnerligen angeläget, att sådana möjligheter skapas, att en jordbruksdrift överhuvud taget kan existera. Det är önskemålet att sådana möjligheter och villkor komma till stånd för jordbruket, att folket stannar kvar ute på landsbygden för att fylla sin uppgift i jordbruksproduktionen och därmed i livsmedelsproduktionen, som ligger bakom de uttalanden, som gjorts i detta sammanhang.

Det föreligger för övrigt allttjämt en avsevärd skillnad mellan de inkomster, som arbetarna inom det svenska jordbruket åtnjuta, och dem som gälla inom andra yrken. Det finnes därför ingen anledning att beklaga sig över att en utveckling försiggått, som minskat den klyfta i lönehänseende, som förefinnes mellan jordbrukets arbetare och andra arbetargrupper. Det är en sak som jag tycker herr Severin borde vara intresserad av, försäviitt man överhuvud taget vill skapa rättvisa åt olika grupper i samhället.

Herr Andersson i Tungelsta var inne på de svåra förhållanden, som rådde i torparstugorna för trettio—fyrtio år sedan — en sak som även berördes av herr Skoglund — och framhöll, att den förändring till bättre levnads- och arbetsförhållanden som skett varit naturlig och berättigad. Ingen bestrider den saken. Det är alldeles uppenbart, att förhållandena för ännu längre tid tillbaka voro sådana, att det helt enkelt var nödvändigt att en förändring kom till stånd. Jag kunde emellertid inte riktigt få klarhet i om herr Andersson i Tungelsta även finner den avfolkning av landsbygden, som allttjämt pågår, vara berättigad. Finner han det, tycker jag att det ur hans synpunkt är alldeles onödigt med någon utredning. Han borde då enligt min mening närmast instämma med herr Severin, som anser att ingenting bör göras på den här punkten. Jag förmodar emellertid, att herr Andersson ändock knöt sin reflexion till förhållandena för trettio—fyrtio år sedan. Det har dock hänt mycket sedan dess, och nu tror jag att det är anledning att verkligen intressera sig för att en ändring på denna punkt kommer till stånd.

Herr Andersson i Tungelsta framhöll också som sin uppfattning, att det

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

inte alls var så dåligt beställt med intresset för jordbruket, och påpekade, hur flitigt ansökningar inflyta när det gäller arrendeegnahem. Jag är rätt väl insatt i denna fråga på grund av att jag i flera år suttit med i statens jordnämnd och haft att handlägga ansökningar om arrendeegnahemslån. När det gäller arrendeegnahemmen, äro vi emellertid inne på ett område, som utgör en verklig ljuspunkt i det allmännas hjälpverksamhet och där man kan säga, att staten har gjort en verklig insats för att bringa hjälp åt det svenska jordbruket. Många ha fått ett verkligt effektivt bistånd att skaffa sig ett sådant jordbruk, och de äro verkligen glada över den hjälpen. De allra flesta ha lyckats väl på sina arrendeegnahem, men detta är i och för sig intet bevis för att intresset för svenskt jordbruk har ökats på sista tiden.

När herr Andersson berörde egnahemsstyrelsen, kom jag i detta sammanhang att tänka på vissa erfarenheter som vi gjorde när vi inom Kronobergs läns egnahemsnämnd voro på resa för att inspektera egnahemmen inom länet. Vi påträffade t. ex. på ett ställe en duktig och arbetsvillig ung man, som såg väl om sitt egna hem. Hans gamla mor svarade för hans hushåll. Hon var mycket ledsen över att hennes krafter sinade dag för dag, och hon uttryckte sina bekymmer med orden: »Nu finns det väl ingen möjlighet för pojken att kunna ha kvar jordbruket, därför att det inte finns några kvinnor i nejden. Han har ingen möjlighet att gifta sig.» Det var verkligen en ganska tragisk upplevelse, och liknande erfarenheter gjorde vi på det ena stället efter det andra. Vi frågade vid ett tillfälle skämtsamt en jordbrukare, som tidigare varit sjöman, men kommit hem och övertagit sitt fädernehem, huruvida han inte tänkt på att gifta sig. Han svarade, att det hade han tänkt på många gånger men att han misslyckats beroende på frånvaron av kvinnor i den bygden. Vi ha här att göra med en så pass allvarlig företeelse, att vi icke kunna se bort från densamma utan verkligen böra tillse att något åtgöres för att avhjälpa olägenheterna på detta område.

När jag hade ordet sist yttrade jag mig inte om rationaliseringen, ett ämne som de allra flesta talare i debatten varit inne på. Jag skulle vilja säga till dem som tro, att vi från bondeförbundets sida äro rädda för rationaliseringen, att så ingalunda är fallet. Vi äro fullt på det klara med att den är ett led i en normal utveckling och att den kan medföra väsentliga förbättringar för jordbrukets vidkommande. Det är självklart, att vi inom jordbruket skola söka tillgodogöra oss alla nyttiga rön och på det sättet rationalisera jordbruksdriften. Vi hysa emellertid ingen *övertro* på rationaliseringen och dess verkningar. Om man skulle rent teoretiskt och skrivbordsmässigt ta en överblick över och närmare analysera möjligheterna att genomföra en verklig rationalisering, tror jag man skulle komma till den slutsatsen, att det på slättbygden är möjligt att åstadkomma en rationalisering, därest man har nödvändiga materiella resurser till sitt förfogande och nödvändiga lagstiftningsåtgärder att falla tillbaka på, så att man kan exploatera jord o. s. v. Då kan man stycka upp jordarealen i lämpliga brukningsdelar. Har man gott om pengar kan man flytta husen, så att de ligga väl till med hänsyn till jordbrukets arrondering, och på det sättet skapa ett s. k. bärkraftigt jordbruk. När det emellertid gäller de skogiga delarna av vårt land, hålla de teoretiska rationaliseringsplanerna icke längre. Där ligga nämligen gårdarna och åkerlapparna spridda, och det går inte att sammanföra dem. Ja, sådana jordbruk skola läggas ner, säger man. Det blir i så fall många jordbruk i detta land, som skulle upphöra.

Herr Skoglund berörde skogsbruket i sitt anförande, och jag tror även för min del att det är nödvändigt att i samband med jordbruket även tänka på skogsbruket. Ty det är väl ändå på det sättet, att skogsbruket är beroende av jordbruket. Även om jordbruket i och för sig är tillräckligt bärkraftigt,

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.) så kan under vissa förhållanden ett samarbete mellan skogsbruk och jordbruk erbjuda den bästa möjliga lösningen. Denna samverkan kan exempelvis ta sig uttryck i att jordbruket levererar foder åt dragarna och den nödvändiga arbetskraften i skogarna. Dessa tillgångar skulle givetvis komma att förspillas, därest man skulle rationalisera bort jordbruksdriften från gårdarna. Gör man det, får man väl låta husen stå kvar och låta dem bli skogsarbetarkojor i stället för de egnahem och småjordbruk, som förut funnos i de trakter det gäller.

Det kan måhända tyckas, att jag har en viss förkärlek just för egnahemsidén, som var så oerhört modern låt oss säga för 40 år tillbaka. Jag föll på den tiden offer för egnahemsromantiken, sökte och fick ett egnahemslån. Visst har det varit arbetsamt att ro saken i land, men, mina damer och herrar, jag är inte säker på att jag skulle vilja byta ut mitt arbetsområde mot något annat trots svårigheterna. Vi småbrukare varken vilja eller kunna enbart stödja oss på priserna på jordbrukets produkter, då det gäller att bära upp försörjningsbördan för en familj. Vi måste därvid även bygga på en viss kombination av arbetet, och därför är det så värdefullt, att ökade arbetsuppgifter och arbetsinkomster kunna skapas för de spridda småbruken i detta land. Jag tror att den bofasta befolkningen på dessa representerar icke blott ett stort nationellt utan även ett stort socialt värde och att vi därför böra vara litet försiktiga, innan vi så att säga med slagord rationalisera bort alla dessa människor. Det är dylika svårigheter man möter, när man tänker sig att genomföra en rationalisering, och de spela en väsentlig roll för oss, som icke hysa samma övertro på rationaliseringens välsignelser som de, som ständigt föra detta ord på läpparna.

Herr talman! Jag hade inte tänkt att beröra frågan om jordbrukets rationalisering, men eftersom just denna fråga varit föremål för så mycket diskussion i denna debatt, har jag ansett mig böra framföra mina synpunkter på detta problem, som säkerligen inte är så enkelt att lösa. En rationalisering kräver icke blott lång tid, det är även så vitt jag förstår ur nationell, social och politisk synpunkt mycket oklokt att driva en sådan för långt. Det är som jag framhållit endast inom vissa begränsade områden vi kunna genomföra en rationalisering, som kommer att medföra de resultat, som dess förespråkare här åsyfta.

Man har med anledning av mitt yrkande i början av debatten framhållit, att tillräckliga skäl icke skulle föreligga för en sådan ändring i motiveringen, som jag föreslagit. Man har tolkat denna på ett sådant sätt, att mitt ändringsförslag skulle vara obehövligt. Jag skulle för min del vara mycket glad om jag kunde hysa samma uppfattning om innebörden av den passus i motiveringen, som jag vill ha utbytt. Jag har emellertid ännu inte under debatten blivit övertygad om att jag på den punkten har fel, ty jag känner igen de uttryck som användas från annat sammanhang och är därför misstänksam mot dem. Om jag har fel på den punkten, skulle ingen vara gladare än jag åt detta. Jag har emellertid, herr talman, inte blivit övertygad om att så är förhållandet, och därför vidhåller jag mitt yrkande om bifall till utskottets hemställan med den ändring i motiveringen, som jag tidigare föreslagit.

Herr Andersson i Tungalsta: Herr talman! Herr Svensson i Grönvik frågade mig om jag ansåg, att vi nu skulle ha kommit därhän, att flykten från landsbygden och då närmast minskningen av antalet självständiga jordbruk borde upphöra. Jag vill därtill svara, att om man vill se på denna fråga som den verkliga ter sig, tror jag att man har all anledning att säga sig, att vi ännu inte kommit därhän, att alla de brukningsdelar, som för närvarande finnas på landsbygden, rimligtvis också böra bibehållas.

När det blir fråga om en rationalisering av det mindre jordbruket kommer

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

man säkerligen att finna, att man i vissa fall — exempelvis när en jordbrukare upphör med sitt jordbruk och detta blir till salu — bör överväga, om inte fortsättandet av detta jordbruk bör förhindras och detsamma lämpligen bör sammanslås med ett annat jordbruk för att man på det sättet skall skapa en brukningsdel, som erbjuder förutsättningar för en rimlig försörjning av en familj. Detta övervägande bör då tillkomma ett organ, som bör få till uppgift att hjälpa till med och övervaka denna rationalisering. Jag tror att det finns anledning att undersöka de möjligheter till rationalisering av det mindre jordbruket som genom sådana åtgärder kan åstadkommas.

Herr **Svensson** i Grönvik erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Begränsar man rationaliseringens uppgift till det av herr Andersson i Tungelsta nyss angivna området, äro han och jag överens. Det är en uppgift som bör ägnas mycket stor uppmärksamhet. I varje fall ha vi försökt att göra detta inom egnahemsnämnden i Kronobergs län. Där sådana motiv föreligga, som herr Andersson i Tungelsta nyss anförde, taga vi under allvarligt övervägande, huruvida man inte kan sammanföra olika jordbruk för att på så sätt skapa bättre brukningsdelar. På den punkten föreligger alltså ingen meningsskiljaktighet.

Herr **Andersson** i Tungelsta, som likaledes på begäran erhöll ordet för kort genmäle, yttrade: Herr talman! Jag menade inte, att vi skulle begränsa rationaliseringen till att avse endast en sådan verksamhet, som herr Svensson åsyftade, men ett sådant tillvägagångssätt bör givetvis vara ett led i denna rationalisering. Man kan emellertid även tänka sig en del andra åtgärder, exempelvis att man ökar jordarealen för redan befintliga jordbruk och hjälper dem att få bättre brukningsförhållanden, t. ex. genom att vidtaga grundförbättringar och genom ordnande av lämpligare ekonomibyggnader.

Härpå anförde

Herr **Barnekow**: Herr talman! Det sades nyss av någon talare, att debatten i dag i denna fråga inte blivit så samstämmig, som han från början hade hoppats. Jag tror att detta yttrande var betydligt överdrivet och att det finns anledning att pruta åtskilligt på detsamma. Jag får för min del lov att säga, att jag tycker att debatten har varit synnerligen glädjande, inte därför att man från alla partiers sida varit så jordbruksvänlig — det hade väl ingen trott annat ett valår som i år — utan därför att talare från olika håll under debatten ha modifierat en del uttalanden, som tidigare framförts i pressen och för övrigt litet varstans under det senaste året. Jag skall annars vara den förste att erkänna, att alla talare varit jordbruksvänliga, men det förefaller som om många av talarna ansett, att det funnits ett lysande undantag, nämligen herr Severin. Han har också fått så mycket påskrivet från olika håll, att det kanske är onödigt att lägga lök på laxen.

Jag skall emellertid be att få replikera herr Severin på en enda punkt. Han yttrade i sitt första anförande, att ökade inkomster för jordbruket inte blott skulle hindra rationaliseringen utan även rent av skulle åstadkomma en tunga för jordbruket genom att jordbruksfastigheternas värde skulle stiga i förhållande till den ökade inkomsten. Jordbrukarna skulle alltså inte få någonting med av denna ökade inkomst. Det låter givetvis säga sig, att fastighetsvärdena stiga med ökade inkomster. I år har kanske denna företeelse i många fall medfört, att jordbruk, som varit till salu, icke hamnat hos jordbrukare, som sinsemellan tävlat om att köpa jordbruket i fråga, utan hos en del herrar från sta-

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
den, som haft stora inkomster och velat förskaffa sig ett jordbruk. — Jordbrukarna rå emellertid inte för att de inte kunna vara med och tävla när det gäller dylika köp och betala de priser, som det därvid varit frågan om.

Men även i övrigt undrar jag om herr Severin hade rätt. Han använde ordet »jordromantik» i sitt anförande. Jag får för min del säga, att hans eget uttalande närmast gav intryck av en viss jordromantik. När han talade om ökningen av fastigheternas värde, tänkte han då på vad det är som ökat? Herr Severin tror väl inte, att det egentligen finns något jordvärde? Vi ha i Kristianstads län gjort ett försök för att utröna hur därmed förhöll sig. Detta försök gjordes för många år sedan, innan priserna på jordbruket gått upp så mycket som nu. Vi köpte då en förstklassig odlingsmark — vi fingo den mycket billigt — och vi byggde och odlade på den. Är det någon av herrarna, som verkligen känner till förhållandena, som tror, att vi fingo igen de pengar, som vi lagt ner? Nej, det är byggnaderna, som stigit i pris, och det är odlingskostnader, dräneringskostnader o. s. v. som ökat. Jag kan förstå herr Severins tanke, att denna stegring av fastighetsvärdet kommer, när jordbrukarna få bättre betalt. Men är det inte i stället så, att jordbrukarna inte kunnat förränta verkliga byggnadskostnader och verkliga odlingskostnader, men att man kan vänta, att de skola lyckas i någon mån förränta dem, när priserna på jordbrukets produkter bli någorlunda tillfredsställande och alltså jordbrukets inkomster bli någorlunda goda? Men emedan det är dyrt att uppföra nya byggnader, är det klart att de gamla byggnaderna även i viss mån stiga i värde — det kan inte undvikas. Så är väl delvis förhållandet även i staden. Om en nybyggnad stiger i pris, undrar jag om inte även det gamla huset, om det är av god beskaffenhet, ökar i värde. Jag skulle tro att så varit fallet hittills.

Jag nämnde i början av mitt anförande, att jag var glad åt den debatt, som förts här i dag i detta ämne, därför att man fått deklarerat sina synpunkter från två olika håll. Låt oss nu dra ut konsekvenserna av vad som yttrats litet längre än vad man egentligen bör göra. Jag skall drista mig att i detta avseende gå litet längre än vad någon annan talare i debatten gjort. Här har ibland från ena hållet sagts, att det allena saliggörande är de höga priserna — om priserna höjas, skola jordbrukarna klara sig. Vidare säger man: här skall rationaliseras. Från det andra hållet heter det: en prishöjning är intet medel att komma till rätta med svårigheterna; priserna spela ingen roll. Låt staten betala rationaliseringskostnaderna. Låt oss slå ihop jordbruken eller dela upp dem, vilket man vill. Det är den enda väg, som är möjlig att gå. Jag säger ännu en gång, att jag tror inte att någon av de här närvarande velat stå för någon av dessa ytterligheter. Faktum kvarstår emellertid, att ingen, som lutat åt det ena eller andra hållet, absolut hållit på sin mening utan varit villig till sammanjämkningar. Här har exempelvis sagts av herr Liedberg och av herrar från bondeförbundet: visst vilja vi ha tillfredsställande priser, men vi vilja absolut deklarerat, att jordbruket måste rationaliseras i många avseenden för att bli billigare i drift. Från det andra hållet påpekade herr Andersson i Löbbo en sak, som står klar för mig men som det ändå var roligt att höra en så erfaren man som han säga, nämligen att en rationalisering i form av en sammanslagning av jordbruken, alltså en rationalisering blott i avseende på storleken, icke är den enda rationalisering vi vilja ha och att det icke bör vara det enda hjälpmedel vi böra ha till vårt förfogande. Sådana uttalanden visa, att meningarna ändå jämkat sig samman.

Vad beträffar den jordfördelning, som herr Andersson i Löbbo talade om och beträffande vilken jag i huvudsak instämmer med honom, kan det dock icke hjälpas — det får stå helt och hållet för min egen räkning — att jag på en punkt blir en smula kättersk. Jag har deltagit i arbetet inom egnehemsrörelsen

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

sedan dennas början. Hur många misstag ha vi inte där gjort oss skyldiga till under de tider som gått! Herrarna kanske säga, att vi inte begrepo bättre, men vi få kanske vara försiktiga, så att man inte om 20 år kommer och säger om oss, som nu handlägga dessa ting, att herrarna begrepo inte heller bättre. Vi trodde i egnahemsrörelsens barndom, att 6 000 kronors belåningsvärde var någonting storartat, att det var den riktiga storleken och att vi funnit de vises sten. Vi trodde att det var ett värde, som skulle stå sig i alla tider. Nu ha vi den uppfattningen, att detta är någonting fullständigt oriktigt. Vi ha på sista tiden fått — jag skulle vilja kalla det ett slagord, som heter familj jordbruk, och nu anses sådana vara det allena saliggörande. Jag har under de senare åren medverkat till att skapa sådana familj jordbruk i den utsträckning, som varit möjlig utan att träda vare sig andra jordbrukares rätt för nära eller bryta mot de ekonomiska principerna. Jag säger emellertid: om vi i denna stund skulle kunna skapa om alla Sveriges jordbruk till sådana familj jordbruk, där det skall finnas arbete för man, hustru och ett eller två barn, då vill jag inte vara med längre. Jag anser nämligen icke att detta är någon lycklig utveckling. Herr Andersson i Löbbo framhöll, att vi måste ha jordbruk av olika storlekar, och detta är fullständigt riktigt. Tillkomsten av uteslutande dylika familj jordbruk kan därför bli en svaghet. Jag skall visa detta genom ett exempel. Jag framhöll min uppfattning om denna sak för en mycket duglig och framstående egnahemssmäbrukare. Denne sade då: »Ja, det är alldeles riktigt. Jag hade ett litet småbruk, när jag fick mitt första egnahemslån. Jag gjorde inköp och jag odlade med hjälp av min son och min dotter — det skulle ju finnas arbete på gården för fyra personer. I dagarna gifter sig min dotter med en stationskarl, och min son vill bli affärsman. Jag blir tvungen att sälja, ty jag kan inte skaffa mig en dräng och en piga.» Detta exempel visar att det kan uppstå svårigheter för dessa familj jordbruk, om barnen inte stanna hemma och det råder brist på arbetskraft. Jag tror att det därför är lämpligt att jordbruk av alla storlekar finnas representerade. Men givetvis ha vi alldeles för många ofullständiga jordbruk, och många av dessa måste bort.

En åtgärd, som nu kommer att vidtagas, åtminstone i viss utsträckning, är en undersökning rörande jordfördelningens problem. Vi hoppas, att egnahems nämnderna redan detta år komma att påbörja en undersökning rörande de ofullständiga jordbrukens antal och hur de skola kunna fullständigas. Jag tror att vi kunna dra många lärdomar av dessa undersökningar, när de föreligga klara.

Det är även en annan sak som jag skulle vilja understryka. Den statistik över jordbrukets inkomster, som nu utgives, är enligt min mening fullständigt felaktig såtillvida, att den uteslutande tar sikte på arealen och icke på hur många människor, som användas på respektive jordbruk. Detta kan icke vara riktigt. Denna statistik måste läggas om, på det att vi skola kunna få tillförlitliga uppgifter på detta område, som vi kunna rätta oss efter.

Det är ytterligare en sak som jag skulle vilja poängtera. Vi måste när det är fråga om landsbygden — då gäller det i främsta rummet jordbrukarna — anlita alla tillgängliga möjligheter för att bringa hjälp. Det går icke att staka ut en enda väg och säga, att den vägen skola vi gå, utan vi måste begagna oss av alla de möjligheter, som stå till buds. Vi skola minska de ofullständiga jordbrukens antal, och vi skola göra vad vi någonsin kunna för de ofullständiga jordbruk, som likväl komma att bli kvar. En del av de ofullständiga jordbruken äro, som i dag mycket riktigt anmärkts, stöd jordbruk. För min del anser jag det inte osannolikt, att tider åter kunna komma, då stöd jordbruken bli ganska efterfrågade.

Vi ha en gång förut i denna kammare resonerat om en hel del åtgärder till förmån för hemindustrien, t. ex. att hjälpa utövarna av denna industri att

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)
bilda sammanslutningar, genom vilka de kunna finna avsättning för sina alster. Det är nödvändigt att vidta alla dylika åtgärder.

Dessutom måste vi även göra det möjligt för jordbruket överhuvud taget att rationalisera driften. Vad det innebär att möjliggöra detta får var och en själv skaffa sig en uppfattning om, ty det är många åtgärder som i detta avseende måste företas. Det kan gälla anskaffning av billigare och bättre maskiner eller maskiner som äro särskilt lämpliga för det mindre jordbruket o. s. v. Jordbruket måste vidare disponera över moderna uthusbyggnader och modernerna eller moderniserade manbyggnader, som göra det möjligt att underlätta hustrurnas arbete på landet. Det är såsom från många håll omvitnats på detta sistnämnda område, som vi påträffa de största svårigheterna när det gäller att motverka landsbygdens avfolkning. Arbetet för hustrurna på landsbygden är alldeles för tungt och slitsamt.

Vi få i detta sammanhang även ägna uppmärksamhet åt ett flertal åtgärder, som redan vidtagits men som behöva ytterligare utvecklas. Dit hör exempelvis landsbygdens elektrifiering. Vi veta att staten bidrager till elektrifieringskostnaderna inomhus men att det fortfarande är ganska svårt att få ytterledningarna dragna. I fjol försökte jag få ledningar utdragna till en mindre jordbrukare i min hemtrakt, som bodde endast ett par kilometer ifrån mig, men bolaget ville ha 7 000 kronor för att dra fram ytterlinjen till honom. Det är knappast möjligt för en mindre lantbrukare att betala sådana kostnader, även om han får hjälp till installationen.

Vi måste även tänka på att tillse, att landsbygden blir så gynnad som möjligt med avseende på samfärdsmedel, när dessa åter kunna sättas in i full utsträckning. Det föreligger på landsbygden ett ännu mera trängande behov än i städerna av samfärdsmedel och transportmedel, t. ex. för transport av jordbrukets produkter, och det är därför av största vikt att lastbilarna komma i gång i så stor utsträckning som möjligt ute på landet. Det är ett livsintresse att få bättre kommunikationer på landsbygden; vi ha inte tid längre att fara omkring med häst och vagn utefter landsvägarna.

Det är vidare en annan sak som vi inte heller få glömma, nämligen att utbildningsmöjligheter måste finnas på landsbygden. Det har talats mycket om den saken, men låt oss inte glömma bort det utan upprepa det gång på gång. Det är en absolut nödvändighet att utbildningsmöjligheter för jordbruket skapas, ty det är en mycket ringa procent av jordbrukarna, som i denna dag äro utbildade i sitt yrke och fått genomgå någon lantbruksskola. Vi måste göra det möjligt för jordbrukarna att ge sina barn en god utbildning; jordbrukarna vilja icke längre finna sig uti att deras barn skola vara deklasserade.

Vidare böra de kulturella rörelserna på landsbygden beredas möjlighet att utveckla sig. Det har i dag talats om bygdegårdar och hemgårdar. Sådana måste finnas på landsbygden, och vi måste överhuvud taget bevilja mera pengar till landsbygdens folk för upprätthållande av kulturella föreningar och det kulturella livet där överhuvud taget.

Jag har av den debatt som i dag förts fått det intrycket, att vi trots vissa skiljaktigheter i uppfattningen likväl kunna enas om vissa vägar, som under debatten anvisats. Av debatten har även enligt min mening tydligt framgått, att det icke blott är nyttigt utan absolut nödvändigt att vi så göra.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr förste vice talmannen framställde beträffande utskottets hemställan propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag å såväl utskottets hemställan som de i ämnet väckta motionerna; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Motioner angående åtgärder mot landsbygdens avfolkning m. m. (Forts.)

Härefter gav herr förste vice talmannen beträffande motiveringen propositioner dels på godkännande av utskottets motivering dels ock på godkännande av utskottets motivering med den ändring däri, som under överläggningen yrkats av herr Svensson i Grönvik; och fattade kammaren beslut i enlighet med innehållet i den förra propositionen.

Jämlikt § 63 riksdagsordningen skulle kammarens beslut genom utdrag av protokollet delgivas första kammaren.

§ 13.

Herr statsrådet *Gjöres* avlämnade Kungl. Maj:ts proposition, nr 251, angående bidrag till kristidsnämndernas verksamhet.

Denna proposition bordlades.

§ 14.

Upplästes och lades till handlingarna följande till kammaren inkomna protokoll:

Protokoll, hållet vid sammanträde med herr talmannen i riksdagens andra kammare och de kammarens ledamöter, som blivit utsedda att jämte herr talmannen tillsätta kammarens kanslipersonal och vaktbetjning, den 3 maj 1944.

Beviljades vaktmästaren hos kammaren Emil Blomberg tjänstledighet för enskilda angelägenheter tills vidare under tiden från och med den 8 innevarande maj; och förordnades Rune Artur Domeij till vikarie för honom från och med den dag, som kunde komma att av herr talmannen bestämmas.

In fidem
Sune Norrman.

§ 15.

Anmälades och godkändes riksdagens kanslis förslag till *dels* riksdagens skrivelse till Konungen, nr 243, angående val av ställföreträdare för riksdagens militieombudsman, *dels ock* riksdagens förordnande, nr 244, för hovrättsrådet Nils Ivan Regner att vara ställföreträdare för riksdagens militieombudsman.

§ 16.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 4.54 em.

In fidem
Sune Norrman.